

Aposel Yesuyen Mere Basaŋ Marte Meten

¹ Be, Tiofilus, nebe Yesu megen gar hinhinya daha mat meteŋ teŋ hin hin, irde al saba yirde hin hin goyen han kapy a gogo kaŋ gunmirin.

² Irde kamyiŋde mat huwarde komatmin yin gej basiŋ a yiryiŋ mar goyen Holi Spirityen tareŋde hulyaŋ yiryiŋ gote baranya Al Kurun beleŋ tumulgaŋ tike hurkuriŋ goyen gote baranya manaŋ asaŋ goyenter kamiriŋ.

Yesu beleŋ Holi Spirit niŋ doyaŋ henayiŋ yeŋ mere basaŋ marmiŋ yinyiŋ

³ Be, Yesube nurde hayen gwahade goyen po, al beleŋ mayke uliŋ misiŋ kurun kateŋ kamyiŋde mat huwaryiŋ. Irdeb, “Gwaha timekeb nenen fudinde huwarun gago yeŋ nurnayiŋ,” yeŋbe komatmin yago diliŋde forok yeŋ mere yirde hik diliŋde wor po keneŋ hin han. Be, kamyiŋde mat huwardeb naŋkahal 40 gayen megen gar hinhinya goyenbe Al Kurun beleŋ al doyaŋ yird yird mata niŋ komatmin yago goyen mere yirde saba yirde hin hin.

⁴⁻⁵ Be, go teŋ hinhinya goya goyen po komat minya gabu heŋ dula teŋ heŋyabe gaha yinyiŋ: “Adone beleŋ det dunen yeŋ biŋa tiyyiŋ goke momonj dirde hin hem gobe Holi Spirityen baptais. Ningeb goke doyaŋ heŋ hin ayiŋ. Yonbe fe beleŋ baptais yirde hin hin gega, denje hitnej tenje Al Kurun beleŋ Holi Spirit po baptais diryen.

Ninjeb goke teñbe aran̄ ma Yerusalem tubul teñ kunayin̄,” yinyin̄.

6 Be, Yesuyen komatmiñ yago beleñ mere go nurde kamereb Yesuya Olip donđonđe gabu irdeb, “Doyañ Al Kuruñ, bikken̄ asininiñ yago beleñ neñ Israel mar doyañ dirde hinhan gwa-hade goyen gayenter ge beleñ wor kuruñniñ heñ doyañ dirke igin̄ megeñniñ neñ Israel mar beleñ tumulgañ titek we?” yeñ gusuñan̄ iramij.

7 Irkeb wol henþe gaha yinyin̄: “Nanne beleñ mata forok yenayin̄ yeñ sañiñmijde nalu yirtiñ gobe dufaymijde po yirtiñ geb deñ beleñ nurtek moñ.

8 Gega deñ nurtek detbe gago momoñ direñ tihim. Holi Spirit deñ hitte katke tareñmij teñbe alya bereya Yerusalem taunde niñya Yudia nañare niñya Samaria nañare niñyabe megeñ kuruñ gayen bana niñ mar ne beleñ mataya mereya teñ himeke neneñ hinhan goke tagalde tukun̄ hinayin̄,” yinyin̄.

*Yesube Al Kuruñ hitte mulgañ heñ hurkuriñ
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)*

9 Be, mere tiyyiñ go kamereb komatmiñ beleñ diliñde wor po keneñ hikeya Al Kuruñ beleñ tumulgañ tike hurkuriñ. Irkeb gagap beleñ bana kerkeb go ma kenamiñ.

10 Irdeb diliñbe Yesu hurkuriñ beleñ goñ po nañkeneñ hinhan. Irkeb al irawa amil faykekde umña titiñ gore gor kura mat wayhar miñmon̄, bemel po ketalmijde forok yeñ huwardebe,

11 “Mel, Galili mar, daniŋ naŋkiŋde naŋkenenj diltinj misiŋ teŋ haŋ? Yesube diltinj mar Al Kurunj beleŋ tumulgaŋ tike hurka kenhaŋ al goyen kamebe gwahade go po mulgaŋ heŋ wayyen,” yinaryum.

Matias beleŋ Yudasyen gasuŋ tirij

12 Be, go kamereb Yesu komatmiŋ yago gobe Olip doŋdoŋ go tubul teŋbe Yerusalem taunde mulgaŋ haminj. Olip doŋdonjde mat Yerusalembe 1 kilomita gwahade.

13 Be, mel go Yerusalem forok yeŋbe ya yeŋ hinhande gor kwamiŋ. Ya goyenbe al heŋ heŋ gasuŋbe irawa hende bande ninjeb, yeŋbe hende hinhan. Be, mel gobe hinhande gor hurkamiŋ. Go mar gobe Pita, Yon, Yems, Andru, Filip, Tomas, Batolomiyu, Matiyu, Alfius urmiŋ Yems, Yems urmiŋ Yudasyabe Saimonya. Saimon gobe Roma gabman asogo irde hinhan mar Selot buda goyen bana niŋ al.

14 Be, mel go hugiŋeŋ gabu irde dufaymiŋ unkurenj po irde Al Kurun mere irde hinhan. Bere buda Yesu gama irde hinhan goya Yesu kulinj weŋya miliŋ Mariaya manaj bana gonj tumŋaŋ heŋ Al Kurun mere irde hinhan.

15 Be, 120 al gwahade Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ mar goyen Pitaya hugiŋeŋ gabu irde hinhan. Be, wawuŋ kurareb Pita beleŋ huwarde gaha yinyiŋ:

16-17 “Be, kadne yago, nebe Iskariot niŋ al Yudas niŋ yewen tihim. Yeŋbe Yesu beleŋ basiŋa irde metej unyiŋ. Irke neŋya tumŋaŋ metej teŋ hinhet. Gega yeŋ beleŋ Yesu maytek mar goyen

beleñ kerde yunke kuñ Yesu tamiñ. Niñgeb al gore mata buluñ gwahade tiyyen yeñ bikkenj Holi Spirit beleñ Dewit dufay unke mere Al Kurunyen asanđe katinj gobe gayenter fudinde gwahade po forok yiyuñ,” yinyinj.

¹⁸ (Be, Yudas mata buluñ tiyyinj gote hora beleñbe megeñ tapum kura damu tiyamiñ. Irdeb megeñ goyenterbe yiñgen timiyyinj. Irkeb biñ pol yeke arayneñ fur tiyamiñ.

¹⁹ Irkeb al buda kuruñ Yerusalem hinhan gore mere momoñmiñ nurdeb naña tapum gobe Akeldama inamiñ. Akeldama gote miñbe ‘dari wok yitiñde’.)

²⁰ Be, Pita beleñ sopte gaha yinyinj: “Al goyen goke Al Kurunyen Tikiñ Asanđebe gahade katinj hi:

‘Yende tiyuñbe buluñ heñ dulñeñ hiyen. Al kura gor ma po hiyeñ,’ yitiñ. *Tikiñ 69:25*

Irde Tikiñ Asanđe gor kurabe mere gahade manaj kayyiñ:

‘Yeñ wolmiñeñbe al hoyan kura gasuñmiñ go teñ meteñ tiyyen,’ yitiñ. *Tikiñ 109:8*

²¹⁻²² Niñgeb katinj gwahade goyen po gama irtek yeñbe al kura Yon beleñ baptais niñ mere tagalde hinhinde mat kuñ kuñ Al Kuruñ beleñ Yesu tumulgañ tike kinyinj al goyen teñbe Yudasyen gasuñ wol kertek. Al gobe neñya tumñañ Yesu gama irde kuñ wañ teñ hinhet al gore gab neñya heñbe Yesuyen mere basañ al heñ Yesube fudinde huwaruñ yeñ tagalde tukuñ hiyen,” yiriñ.

²³ Be, gwaha yineñbe gabu iramiñ bana goj niñ al irawa deñe yuramiñ. Matiasyabe Yosepya.

Yosep gote deñebe irawa. Kurabe Basabas, mu-nan̄ kurabe Yastus ineñ hinhan.

24-25 Go kamereb Al Kurun̄ gahade mere iramiñ: “Doyañ Al Kurun̄, Yudasbe Yesuyen mere basañ al hin hin gega, meteñ go tubul teñ kamdebe nebe gor niñ yenbe gor po kuj. Niñgeb al kura yende gasuñ teñ Yesuyen mere basañ al hewoñ yen nurde hite. Gebe al kurun̄ gate dufaymiñya biňya kenkela yenen̄ ha geb, al irawa gayen ganuñbe meteñ go tiyyen̄ yen basiňa irarin̄ goyen dikala dirayıñ,” ineñ gusuňañ iramiñ.

26 Gwaha ineñbe irem gote deñem kanjbe Yuda marte matare tiliñ tanaramiñ. Irkeb Matias deñemde huwaryiñ. Irkeb gor hinhan mar gore Matiasbe Yesuyen mere basañ al hihi yen nuraminiñ. Irkeb al 11 hinhan goyen 12 hamiñ.

2

Pentekos nature Holi Spirit katyiñ

1 Be, Yuda marte gabu nalu kura Pentekos yen hanjen̄ goyen forok yekeb Yesuyen mere basañ mar aposel budaya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar tumňañ 120 gobe gasuñ unķureñde po gabu iramiñ.

2 Gwaha teñ hikeyab bemel po meñe kurun̄ migiriñ yara kura nañkinđe mat forok yeke nuraminiñ. Irkeb migiriñ gore po kateñbe ya biñ mel go hinhande goyen ep irde tukuriñ.

3 Irkeb kotañ kañ nañkenaminiñ. Irdeb det kura kak melak yara gore yen hitte po kateñbe bur yen kuj al tonañ heren̄ keperde tukuriñ.

4 Irkeb Holi Spirit belej hard yunkeb almet mere kurayen kurayen yej go ma nurde hitiñ kuruñ goyen gwaha mat mere titiñ ala tiyamiñ.

5 Be, Yerusalem gorbe Pentekos nalu kuruñ goke teñbe Yuda mar nañä kurar kurar hej Al Kuruñ dolonj irde hanjen mar goyen wañ gor hinhan.

6 Be, Yesuyen mere basañ mar aposel buda hinhande gor migiriñ go nurdeb al buda kuruñ gore yinniñ yej wayamiñ. Irdeb aposel budaya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marya gore mere kurayen kurayen mat tikeb mel goreb merem mat merem mat nurdeb dinonj kok yej tulfut yamiñ.

7 Irdeb dufaymiñ titmiñ hekeb gaha yamin: “Ey! Mel gab tumñañ Galili mar.

8 Gega dahade niñgeb mereniniñ nende gigen yeke nindikeñ nurhet?

9 Irdeb neñbe nañä hoyanje niñ hoyanje niñ. Neñ kurabe Partia nañare niñ, kurabe Midia niñ, munaj kurabe Elam nañare niñ, kurabe Mesopotemia niñ, kurabe Yudia niñ, kurabe Kapadosia niñ, kurabe Pontus nañare niñ. Irde kurabe Esia* nañare niñ.

10-11 Goyenbe go po moj. Neñ kurabe Frigia nañare mat watinj. Munaj kurabe Pamfilia niñ, Isip niñ, irde Libia nañä bana goj niñ al Sairini taun bindere hanjen mar. Irde al kurabe Krit motmotde niñ, kurabe Arebia nañare niñ. Irdeb al kurabe Rom mat beljeñ wayan. Goyenbe dahade niñgeb Al Kuruñ belej mata tiñeñ ku-

* **2:9:** Esia nañä gobe gayenter niñ Esia nañä kuruñ goke ma yitiñ. Gayenterbe Turki inej hanjen.

rayen kurayen al beleñ gwaha mat forok yeñ hañ yeñ ma nurtek goyen forok yirde hinhin gobe mereniniñ mat yeñ hañ?” yeñ kukuwamnjeñ nuramiñ. (Be, Rom mat wayamiñ mar goyen kurabe Yuda mar, munaj kurabe al miñ hoyan goyen Yuda marte tikula gama irde hanjen mar.)

¹² Irdeb hurkunjat teñ gor ñakñak teñbe, “Gab da mata be gago?” yeñ yinjeñ uliñ kadom gusuñan gird tiyamiñ.

¹³ Gega kuramiñbe Yesu niñ dufaymiñ sanjin irde hinhan mar goyen nanosak mere yirdeb, “Mel gabe wain uguñ po nene kukuwa hahan,” yamiñ.

Pita beleñ mere tagalyinj

¹⁴ Irkeb Pitabe aposel buda 11 goya huwardeb kuware al buda goyen gaha yinyiñ: “Be, kadne yago, deñ Yuda mar, Jerusalem taunde ninja sinjare ninja, ga nurnañ. Mata forok yihi gayen miñ gwahade yeñ momon direñ tihim geb, kenkelä kirmintin kernan ko.

¹⁵ Gabe 9 kilok wampot Al Kurunj mere ird ird nature hite. Gega deñ beleñbe fe nen kukuwa hahan yeñ denhañ?

¹⁶ Moñ, hakot Al Kuruñyen mere basañ al Yoel beleñ Yuda mar niñ mere teñ asanje kayyiñ gobe hanka gago forok yihi.

¹⁷ Al Kurunj beleñbe gaha yirinj:
‘Tonne Holi Spiritbe al megen niñ hitte fe wogortinj yara irde yunen.
Irkeb kame gab nalu funañ forok yiyyen.
Irkeb urtiñja wertiñ yagoya beleñ merene basañ heñ tagalnayinj.

Irde al foñenjetin belen yuwarwarte dufayne yeneñ bebak tinayin.

Irde salannenjetin belen mitere dufayne yeneñ bebak tinayin.

18 Fudinde, nalu goyenterbe meteñ marne, alya bereya, tumjanj

Tonne Holi Spirit yunmeke merene basañ heñ tagalnayin.

19-20 Irdeb Doyañ Al Kurun wayyeñ nalu kurun goyen forok yeweñ tikeb

megenya nañkiñdeyabe mata tiñeñ kurayen kurayen al beleñ yeneñ tulfut yetek goyen forok yirmeke yennayin.

Nañabe kidoma hiyyen, munañ gagasibe buk yeñ dari yara hiyyen.

Munañ megeñbe dari, kakyabe kaki bukdulñeñ forok yenayin,’ yitiñ hi. **Yoel 2:28-32**

21 Gega nalu funañ goyenterbe al kura ne niñ nurde gama nirde hinayin mar goyen muñ po gab tumjanj yawareñ,” yiriñ.

22 “Nirgeb, mel Israel mar, mere ga nurnanñ ko. Nasaret niñ al Yesube fudinde Al Kurun beleñ teñ kerke wayuñ yeñ nurnayin yeñbe Al Kurun beleñ tareñ uneñ hike diltinđe mata tiñeñ kurayen kurayen kurun gogo forok yirde hike yeneñ hinhan. Deñbe goyen keñkelä nurde hañ gogo.

23 Be, Al Kurunbe kame mata forok yiyyen goyen keñkelä nurde hinhin geb, bikkenj dufaymiñ kiryiñ goyen po gama irde Yesu goyen deñ hantiñde kiruñ. Irkeb deñ beleñbe Al Kurun ma nurde uneñ hañ mar haninđe pel irkeb kuruse

hende mayke kamuñj. Niñgeb denj gare po Yesu mayke kamuñj.

24 Gega kamde kamde tarenj Yesu tanartek goyen Al Kuruj beleñ teñ siñja irde isañ hekeb huwaruñ. Kamde kamde sañiñ gore epte ma basiñja iruñ.

25 Be, Yesu huwaruñ goke bikkenj Dewit beleñ asañdebe gahade kayyiñ:

‘Doyañ Alnebe hugiñej neya hike keneñ hime.
Yeñbe ketalner heñ farañ nurde hi geb, kafura ma heweñ.

26-27 Goke tenjbe bener mat amanenj wor po nurde Al Kuruj turuñ irde hime.

Nebe ge beleñ metere ma nubul tike bida heweñ.
Delger wukkek wor po neneñ ha gayen nubul tike bida heñ heñ mata gobe ma keneñ.

Kamde bida hetek yara gega, fudinde wor po ge beleñ farañ nurke huwareñ yeñ nurde hime.

28 Hugiñej heñ heñ beljenj goyen nikala nirañ.
Niñgeb kame geya tumjanj heñbe goke amanenj nurde henj,’ yitin hi,” yiriñ. *Tikij 16:8-11*

29 Be, Pita beleñ sopte gaha yinyinj: “Kadne yago, asininiñ Dewit beleñ gwaha yiriñ gega, yeñbe bikkenj kamke mete tiyamiñ. Irde fudinde wor po gasunjbe gor mete tiyamiñ yeñ nurde hite. Irde wanj wanj gayenter wor metemiñ gobe hi.

30 Goke tenjbe Dewit beleñ mere tiyyinj gobe yinjenj ge ma yiriñ. Yeñbe Al Kurujyen mere basañ al geb, Al Kuruj beleñ biña tenja, ‘Kame Dewityen miñde niñ al kura yinjenj yara po forok yeñbe gasunjinj teñ Doyañ Al Kuruj hiyyen,’ yiriñ goyen nurde hinhin.

31 Mata kame forok yiyyen goyen nurde ep henjbe Al Kurun beleñ Mesaia metere mat isan hekeb bana goñ ma bida hiyyen goke tagalyin.

32 Be, Mesaia gobe Yesu. Nej kurun gab Al Kurun beleñ kamtiñde mat isan heke huwarun goyen dilniniñde wor po kintiñ geb, yen ge kawan tagalde hite gago.

33 Yesu gobe Naniñ Al Kurun beleñ tumulgañ tike hurkunbe Naniñde taren ten Doyañ Al Kurun hiyuñ. Irde Naniñ beleñ Holi Spirit niñ biñja tiyyin goyen unke teñbe gago fe wogortiñen irde duna. Irkeb migiriñ kurun goyen nurde diltiñde wor po mata kenhañ gago.

34 Dewitbe ulin tumjan ma Al Kurun hitte hurkuriñ. Gega gahade kayyiñ:

‘Al Kurun beleñbe Doyañ Alne gaha inyiñ:
Wañ ketalner hen al deñem yan wor po hawayin.

35 Irkeb asogo girde han mar goyen bul yirde
yawañ gasa yirmeké katkeb yufurka
tiyayin,’ yitiñ. *Tikiñ 110:1*

Mere gabe yingej ge ma kayyiñ. Yesu niñ teñ kayyiñ.

36 Niñgeb deñ Israel mar, mere direñ tihim gayen fudinde wor po yen nurnañ ko: deñ beleñ Yesu kuruse hende mayke kamuñ. Gega Al Kurun beleñ kamtiñde mat isan heke huwarun. Irkeb yen beleñ po Doyañ Al Kurunya Mesaiaya iruñ,’ yinyiñ.

Al budam Al Kurun niñ biñ mulgañ heke baptais tamij

37 Be, al buda go meremiñ nurdeb, ‘Fudinde mata buluñ titiñ,’ yen memyak wor po nurdeb

Pitaya aposel buda kadom yagoya goyen, “Kad-niniŋ yago, ninjeb daha titek?” yeŋ gusuŋaŋ yiramiŋ.

38 Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe gaha yinyiŋ: “Ninjeb deŋ kuruŋ gayen mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ henan. Irdeb Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ taren irde yende deňemde baptais tenayıŋ. Gwaha tike gab Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ goyen haldeb Holi Spiritmiŋ dulinq dunęŋ yeŋ biŋa tiyyiŋ goyen dunyeŋ.

39 Go biŋa tiyyiŋ gobe al kura Al Kuruŋ beleŋ hoy yiryeŋ mar kuruŋ goke teŋ biŋa tiyyiŋ. Ninjeb biŋa tiyyiŋ gobe deňya foŋeňtiŋ yagoya al gisaw haŋ mar goke manaŋ nurde tiyyiŋ,” yinyiŋ.

40 Irde saba miŋ uŋkurenŋ goyen po ma yiryiŋ. Saba kurayen kurayen yirde hayhay yirde gaha yinyiŋ: “Ga hite nature gayenbe mata buluŋ kuruŋ forok yeŋ hi. Ninjeb mata buluŋ goyen yeneŋ yilwa yirnayıŋ. Gogab Al Kuruŋyen bearar go ma kennayıŋ,” yinyiŋ.

41 Be, al buda gobe Pitayen mere goyen fudinde yeŋ nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ saňiŋ irdeb baptais tamiŋ. Goyare al tiŋeŋ baptais tamiŋ marbe 3,000 gwahade forok yamin. Irdeb mel hakotken goya tumňaŋ Yesuyen alya bereya hamıŋ.

42 Be, go tiyamiŋ mar gobe yende aposel buda gote saba goyen hugiŋeŋ teŋ hinhan. Irdeb hugiŋeŋ awalikde po heŋ kadom faraŋ gurd teŋ hinhan. Irde Yesu kameňya komatmiŋ yagoya biŋe nene yeŋ kamde kamde niŋ mere yiryiŋ goyen biŋ bak yeŋ yeŋ ge biŋe kadom guneŋ teŋ awalikde nene hinhan. Irdeb hugiŋeŋ Al Kuruŋ

mere irde hinhan.

Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marte mata iginj

⁴³ Be, aposel buda beleŋ mata tiŋen kurayen kurayen forok yirke al tumŋan goyen yeneŋbe hurkuŋkat teŋ kafura hamiŋ.

⁴⁴ Irdeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe tumŋan gabu irde awalikde heŋ det kadom gunen teŋ hinhan.

⁴⁵ Gwaha teŋ heŋyabe dawetmiňya samuŋmiŋ yago al beleŋ damu teŋ hikeb muruŋgem yade dijuŋ yago det kuraŋ nurkeb faraŋ yurde hinhan.

⁴⁶ Mel gobe hugineŋ gise haŋka Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanjende gor gabu irde hinhan. Irdeb kurate yayaŋ gabu mukŋeŋ mukŋeŋ irde hinhan. Gwaha teŋ heŋbe Yesu kamenya komatmiŋ yagoya funaŋ dula teŋ yen kamde kamde niŋ mere yiryiŋ goke dufay heŋ dula teŋ hinhan. Biŋde mat fudinde wor po kadom niŋ dufay heŋ tumŋande aman heŋ gwaha teŋ hinhan.

⁴⁷ Irdeb Al Kurun turuŋ irde hinhan. Be, mata kuruŋ goyen teŋ hikeb Yerusalem hinhan mar gore iginj nurde yuneŋ turuŋ yirde hinhan. Irkeb Al Kurun beleŋ hugineŋ gise haŋka al tiŋen yawaŋ Yesu gama irde hinhan mar hitte gabu yirde hinhin.

3

Pita beleŋ al kahaŋ simsimeam sope iryiŋ

¹⁻² Be, goyare goyenbe al kura kahaŋ simsimeam miliŋ beleŋ gwahade po kawaŋ kiryiŋ goyen al

beleñ hugiñeñ tukuñbe Al Kuruñyen ya balem milgu irtiñ koya gote yame kura goyenter kerde hinhan. Yame gote deñembe “Yame kusamuj” ineñ hanjen. Gor keperde hikeb alya bereya Al Kuruñ dolonj irniñ yeñ wakeb hora kañan yirde hinhan. Be, 3 kilok wawuñbanä kura Al Kuruñ mere ird ird nalu hekeb Pitaya Yonyabe Al Kuruñyen ya balemde kwaryum.

³ Be, Pitaya Yonya gobe hako ga yamere hurkureñ tikeyabe al kahañ simsísimam goreb hora niñ kañan yiryiñ.

⁴ Irkeb irem gore tumñañde huwarde kimiñde keneñbe Pita beleñ, “Deyya ga dena,” inyiñ.

⁵ Gwaha inkeb det kura wet nunyeñ tahar yeñbe kotan kan yinyiñ.

⁶ Gega Pita beleñbe, “Nebe horanem moñ wor po. Goyenpoga det kura ne hitte hi goyen gunej tihim geb, Nasaret niñ al Yesu Kristuyen deñemde ginhem, huwarde kwa!” inyiñ.

⁷ Gwaha ineñbe yeñ beleñ po al goyen haniñ yase beleñ tanarde isañ hiriñ. Irkeb goyare po kahañ huwa heñ sanij haryum.

⁸ Irkeb huwardebe solok solok yeñ kuñ wañ tiyyiñ. Irdeb Pitaya Yonya irde tumñañ Al Kuruñyen ya balem koya beleñ po milgu irtiñ bana sawsawa al gabu irde hanjende gor hurkuñbe kuñ wañ teñ solok solok yeñ Al Kuruñ turuñ iryiñ.

⁹ Be, al go kuñ wañ teñ Al Kuruñ turuñ irde hikeb al gor hinhan gore al go keneñ

¹⁰ bebak teñbe, “Ey! Al gabe kahañ simsísimam, yame deñem Yame kusamujde gor keperde hiyen al go goyen gago,” yeñ hurkuñkat teñ diliñ fot

yamiŋ.

Pita beleŋ Al Kuruŋyen ya balemde mere tagalyiŋ

¹¹ Be, al goreb Pitaya Yonya yubul titek ma irkeb irem go gama yirde Al Kuruŋyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanjende gor kwamiŋ. Gasuŋ gobe “Solomonyen Paranda”* ineŋ hanjen. Irkeb al gor hinhan gore keneŋ hurkuŋkat teŋbe yeŋ hitte kup yeŋ kwamiŋ.

¹² Irkeb Pita beleŋ al yeŋ hitte waŋ hike yeneŋbe gaha yinyiŋ: “Deŋ Israel mar, al iŋiŋ hihi gayen keneŋ goke hurkuŋkat teŋ diltiŋ fot ma yenayıŋ. Deyya gabe Al Kuruŋ diliŋde al iŋiŋ ningeb, gore al kahan simsimam gayen sope irhar yeŋ deneŋ haŋ? Moŋ! Deyyat tareŋdebe epte moŋ geb.

¹³⁻¹⁵ Ningeb ga nurnaŋ ko. Yesube Al Kuruŋyen Meteŋ Al, Al Wukkeŋ, irde Al Huwak wor po. Gega deŋ beleŋ iŋiŋ ma nurd unenŋbe mayke kami yeŋ tukuŋ Pailat haniŋde kerdeb pel iran. Irkeb Pailat beleŋ tubul timeke kwi yekeb deŋ beleŋ kamyeŋ po yan. Irdeb al kura al gasa yirke kamtiŋ al goyen teŋ siŋa irke kat kuyen yan. Gwaha teŋbe Al Kurunyə hugiŋen heŋ heŋ gote beleŋ kerd duntek albe gogo mayaŋ. Gega hakwanininj Abraham, Aisak, Yekopya, asininiŋ yagoyat Al Kuruŋ beleŋbe kamuŋde mat isan

---

* **3:11:** Solomonyen Paranda: Al Kuruŋyen ya balem kurun gote ya muruŋ sobam siŋa siŋa kutiŋ hinhan. Ya muruŋ gobe tola karkuwaj yimiytiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” ineŋ hinhan gogo.

henjbe al beleñ turuñ irde hinayıñ yeñ al deñem turjuñ yañ wor po iruñ. Niñgeb Yesu kamuñde mat huwaruñ gobe dilniniñ bilmىnde wor po kintiñ geb, gago momoñ dirde hite.

¹⁶ Deyyabe Yesu niñ hekkeñ nurde har geb, al kahañ simsíam keneñ hinhan gago kahañ huwa heñ tareñ hihi. Deyyabe Yesuyen sanjıñ beleñ gab al ga sope iryen yeñbe yeñ ge hekkeñ nurde har gore al gago keñkela wor po sope ira kenhanj,” yinyiñ.

¹⁷ Irde sopte gaha yinyiñ: “Be, kadne yago, deñ wor doyañ martin beleñ tiyan gwahade goyen po Yesube al gwahade yeñ min keñkela ma nurdeya buluñ iran yeñ nurde hime.

¹⁸ Gega gobe bikkeñ Al Kuruñ beleñ kame Mesaiamiñbe uliñ misiñ kuruñ kateñ kamyeñ yeñ mere basañ marmiñ yinke tagalamiñ geb, gwahade goyen po forok yiyuñ.

¹⁹ Niñgeb mata buluñtiñ yubul teñ Al Kuruñ hitte mulgañ henayıñ. Irkeb Doyañ Al Kuruñniñ beleñ mata buluñtiñ halde duneñbe tontiñ tareñ yiryeñ.

²⁰ Irde kamebe Yesu, Mesaia bikkeñ deñ ge teñ basiña iryiñ goyen teñ kerke katyeñ.

²¹ Gega yeñbe gayenterbe Al Kurunya har. Be, kuñ kuñ Al Kuruñ beleñ det kuruñ gayen yirde gergeñ yire yeke gab katyeñ. Mata gabe bikkeñ Al Kuruñ beleñ mere basañ marmiñ diliñde wukkeñ wor po yeneñ hinhin goyen momoñ yirke tagalaminj.

²² Be, bikkeñbe Mose beleñ Yesu niñ yeñ Israel mar gaha yinyiñ: ‘Doyañ Altıñ Al Kuruñ beleñbe

mere basaŋ almiŋ kura ne yara po deŋ miŋde niŋ forok iryeŋ. Niŋgeb al gore mere dirde hiyen kuruŋ gobe keŋkelə nurde gama irde hinayiŋ.

²³ Al kura yende mere ma nurde hiyen al gobe Al Kuruŋ beleŋ biŋ arŋeŋ nurd yunke go mar gobe yende al ma henayiŋ, 'yirij,' yinyiŋ.

²⁴ Irde sopte gaha yinyiŋ: "Irde Al Kuruŋyen mere basaŋ al, Samuelya, mere basaŋ mar kame kame waŋ hinhan kuruŋ gore wor mata kuruŋ gayenter forok yeŋ haŋ gake gwahade po forok yenayiŋ yeŋ bikkeŋ tagalde hinhan.

²⁵ Niŋgeb Al Kuruŋyen mere basaŋ marmiŋ beleŋ gwahade tagalde hinhan gobe deŋ ge teŋ tagalde hinhan. Irde deŋ ge teŋbe Al Kuruŋ beleŋ Abraham diliŋde biŋa teŋbe, 'Kame foŋeŋge kura forok yiyyen gore megen niŋ al buda kuruŋ gayen nere guramya tareŋya teŋ teŋ hiryon hiyyen,' inyiŋ. Be, biŋa tiyyiŋ gwahade po Al Kuruŋ beleŋ asetiŋ weŋ hitte wor biŋa teŋ hinhin gobe deŋ ge teŋ biŋa teŋ hinhin.

²⁶ Niŋgeb deŋ ge teŋbe Al kuruŋ beleŋ guram dirde saŋiŋ dirke mata buluŋtiŋ goyen yubul tinayiŋ yeŋ nurdeb meteŋ almiŋ basiŋa irde teŋ kerke deŋ hitte wa wayiŋ," yinyiŋ.

4

Pitaya Yonya yade koyare yeramiŋ

¹⁻² Be, Pitaya Yonya beleŋ Solomonyen Paranda ineŋ hanjende gor hinaryumya goyenbe gor gabu iramiŋ mar goyen Yesu kamde huwaryiŋ mere goke momon yirde hinaryum. Gwaha teŋ heŋyabe Yesu tiyyiŋ gwahade goyen po al kamtiŋ

manaq kame huwarnayin yen mel goyen saba yiraryum. Gwaha teñ hikeb Al Kurunq dolonq ird ird mata doyan mar pris budaya, Al Kurunyen ya balem kurunq gote doyan marte kurunqmiyabé Sadusi marya beleñ* wañ mere go nurdeb biñ ar yaminj.

³ Irkeb mel gore Pitaya Yonya yad merere yertek yen yawaraminj. Gega bikken wawuñ hiriñ ninjeb, gise ga yenbe yad koyare yeramij.

⁴ Gega irem gote mere nuramij marbe budam wor po mere goyen fudinde yen nurde Yesu niñ dufayminj tarenj iramiñ. Irkeb al yen wa Yesu niñ dufayminj tarenj iramiñ mar bikkek goyabe gayamunjkek goya gabu irde al parguwak po kapyan hamiñbe 5,000 gwahade hiriñ.

Pitaya Yonya mere kurunjde hararyum

⁵ Be, fay urkeb Yudia nañare niñ doyan marya Yuda marte doyan mar parguwakyabe Moseyen saba basaq heñ tagal tagal marya beleñ irem gote mere nurniñ yen Jerusalem gor gabu iramiñ.

⁶ Gabu iramiñde gorbe Al Kurunq dolonq ird ird mata doyan mar pris buda gote karkuwañminj Anas, Kaifas, Yonya, Aleksandaya, irde Anas gote tayneñ weñ hoyaq manañ gor gabu iramiñ.

⁷ Be, mel gore Pitaya Yonya yawañbe yen ge iginj ma nurde yunenya, “Ganuñ beleñ iginj dinkeb mata gogo tiyaruj? Ganuñde sañiñde gogo tiyaruj?” yen gusuñaq yiramiñ.

⁸ Irkeb Pita gobe Holi Spirit beleñ hard unkeb wol heñbe gaha yinyinj: “Be, deñ Yuda marte

---

* **4:1-2:** Sadusi mar: Al kamtiñ sopte huward huward goyen fudinde yen ma nurde hinhan mar.

doyaŋ maryā doyaŋ mar parguwakya, ga nurnaŋ ko!

⁹ Denjbe al kahaŋ simsime faraŋ uryeke iŋiŋ hiyuŋ goyen goke muŋ teŋ merere derde dahan mat iŋiŋ hiyuŋ gote miŋ nurniŋ yeŋ gusuŋaŋ dirhanj?

¹⁰ Niŋgeb deŋya Israel mar hoyan manan tumjaŋ mere tiyen tihim gayen ga nurde bebak tinayinj. Be, al kahaŋ simsime gabe Nasaret niŋ al Yesu Kristu deŋ beleŋ mayke kamun gega, Al Kurun beleŋ isan heke huwarun al gote tareŋde iŋiŋ hiyuŋ. Niŋgeb diltiŋ mat huwarke gago kenhaŋ.

¹¹ Yesu niŋ teŋ Al Kurunyen asaŋdebe siraw mere mat gahade katiŋ hi:

‘Deŋ, ya ird ird mar beleŋ ya irniŋ yeŋ hora kura tawayamiŋ gega, iŋiŋ ma keneŋbe temeyaminj.

Goyenbe al hoyan beleŋ tukun gore po yaminj tareŋ wor po iryinj,’ yitiŋ hi. *Tikiŋ 118:22*

Niŋgeb hora gwahade goyenbe deŋ beleŋ Yesu gogo pel iranj. Gega Al Kurun beleŋ teŋ meten kurun wor po unuŋ.

¹² Niŋgeb Yesu po ga neŋ mata buluŋde mat dumulgaŋ teŋ teŋ sanjŋ goyen Al Kurun beleŋ unuŋ. Niŋgeb megen niŋ al kura beleŋ epte ma Al Kurun hitte alya bereya yumulgaŋ tiyyenj,” yinyinj.

¹³ Be, gor gabu iramiŋ mar goreb Pitaya Yonyabe saba kurun ma titiŋ, irde al deŋem moŋ yeŋ nuramiŋ gega, ‘Neŋ ge kafura ma heŋ mere tareŋ po tagalde har,’ yeŋbe hurkuŋkat tiyaminj. Irde irem gobe Yesuya tumjaŋ heŋ kuŋ waŋ

teŋ hinhan mar goyen kurabe gago yeŋ biŋ bak yamiŋ.

¹⁴ Irde al kahaŋ simsimeam goyen igiŋ heŋ Pitaya Yonya irde tumŋaŋ huwarde hike keneŋbe Pita beleŋ mere tiyyiŋ goyen wol heŋ heŋ ge kukuwamŋeŋ nuramiŋ.

¹⁵ Irdeb mere teŋ teŋ gasuŋde matbe yakira tike belŋeŋ muŋ po siŋare kukeb yiŋeŋ uliŋ mere sege irde gaha yamiŋ:

¹⁶ “Al irawa gabe daha yirtek? Al buda kuruŋ Yerusalem taunde haŋ kuruŋ gobe irem gore mata tineŋ wor po goyen tike kenaj. Neŋ wor mata forok yiyuŋ gote iginenŋbe kenhet gago niŋgeb, epte ma ‘usi’ yetek.

¹⁷ Gega mata forok irarun gote mere momonŋbe kuruŋ heŋ kuke al nurde pasi henayiŋ goke igiŋ ma nurde hite geb irem goyen, ‘Sopte Yesu ineŋ hanjen al goke tagalkeb muduntek,’ yineŋ utan yirtek,” yamiŋ.

¹⁸ Gwaha yeŋbe irem go sopte hoy yirke wakeb, “Derbe al hoyan hitte kuŋ Yesu niŋ ma wor po tagalde saba yiriryen!” yeŋ mere tareŋ po yirdeb utan yiramiŋ.

¹⁹ Gega Pitaya Yonya beleŋ wol heŋbe, “Al Kuruŋbe da mata niŋ igiŋ nuryeŋ? Yende mere gama irtek ma dende mere gama irtek? Goyen dindikeŋ dufay henaŋ ko.

²⁰ Munan deyyabe Yesuyen mata delderer yeneŋ meremiŋ nurde tiyaryum goyen tagal tagal niŋ epte ma wor po bada heren,” yinaryum.

²¹⁻²² Gega al kahaŋ simsimeam miliŋ beleŋ gwahade po kawaŋ kiryiŋ, damam 40 fole irtiŋ goyen

Pitaya Yonya beleñ Al Kuruñyen sañiñde sope iraryum goyen al budam wor po go keneñbe Al Kuruñ turuñ iramiñ geb, Yuda marte doyañ mar beleñ goyen nurdeb gwaha mat kura irem goyen buluñ yirtek moñ hamiñ. Niñgeb dulin mohoñde po kafura mere yirde yubul tike kwaryum.

*Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ
Al Kuruñ mere iramiñ*

²³ Be, Pitaya Yonya gobe yubul tike mulgañ hen dijuñ yago hitte kwaryum. Irdeb pris buda gote karkuwañmiña Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ mere yiramiñ goyen tumñañ dijuñ momoñ yiraryum.

²⁴ Irkeb mere goyen kandukñeñ nurdeb tumñañde Al Kuruñ uguñ po gahade inamiñ: “Doyañ Al Kuruñ, ge beleñ po nañkiňa megeňya makaňya yirdeb dawet bana goñ hañ kuruñ gayen yirariñ. Irde doyañ yirde ha.

²⁵ Ge beleñ mere tike meteñ alge asininiñ Dewit gore Holi Spirityen tareñde mереge nurde basañ hen gaha yiriñ:

‘Daniñ megen niñ marbe yeñ ge bearar teñ hañ? Irde daniñ dufay buluñ kukuwamñeñ po yerde mere mayde hañ?

²⁶ Megen niñ doyañ mar karkuwaňya naňa ga doyañ irde hañ mar wañ gabu irdeb Doyañ Al Kuruñ asogo irde hañ.

Fudinde, al buda kuruñ gobe bikkeñ Al Kuruñ beleñ basiňa irde olip fimin tonañde sam irtin Al goyen gogo asogo irde hañ,’ yiriñ.

Tikiñ 2:1-2

27 Niñgeb, fudinde, Dewit beleñ mata goke yirinj gwahade goyen po forok yiyuñ. Yesube ge beleñ bikkenj Mesaia inenj basinjä irariñ. Gega Israel nañä doyan al Herotya Roma gabmanyen al Pontius Pailatya beleñ Yesu, gere Meteñ Al, delger wukkenj wor po keneñ hayen al goyen asogo irtek yenj Israel mar Yerusalem bana gañ hañ goya al miñ hoyanj Yuda mar moñya gabu irde mere mayanj. Irdeb mayke kamuñ.

28 Goyenbe mata gobe mali ma forok yiyuñ. Mel buda gore gwaha tinayinj yeñ dufayge bikkenj kerariñyen geb, gogo gwahade po forok yiyuñ.

29 Niñgeb Doyañ Al Kurunñiniñ, Yesu niñ tagalde hite goyen utañ dirniñ yeñ mel gore kafura dirde hañ gabe yeneñ ha. Niñgeb neñ metenj marge sanjinj dirkeb mel goke kafura ma heñbe iginj mереge tagalde tukutek.

30 Irde Yesu, gere Meteñ Al, delger wukkenj wor po gote deñemde garbam mar sope yirde, mata tiñenj kurayen kurayen forok yirde hitekeyab tareñge kurunj goyen alya bereya yikala yirde hayinj.” inamiñ.

31 Be, Pitaya Yonya irde gabu iramiñ mar beleñ Al Kurunj mere irde pasi irkeb goyare po Al Kurunj beleñ wol heñbe mel go hinhan gasuñ goyen añsok iryinj. Irkeb gor hinhan mar gobe tumñaj Holi Spirit beleñ hard yunkeb Al Kurunyen mere tagal tagal niñ kafura ma heñbe tagalde kunj hinhan.

*Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ marbe detmiñ
kadom gunen teñ hinhan*

32 Be, Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hinhan mar gobe tumŋaŋ dufayminya mataminya uŋkuren po hamiŋ. Irdeb al kura beleŋ, “Detne kurun hanj gabe nere kudiŋeŋ moŋ,” yeŋ hinhan, irde detmiŋ kurun goyen yiŋgeŋ uliŋ kadom gunen teŋ hinhan.

33-35 Be, aposel buda beleŋ Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ goyen Al Kurunyen tareŋde tagalde hike al beleŋ fudinde yeŋ nurde hinhan. Irde al tumŋaŋ megen miŋyaŋya ya miŋyaŋ marbe al beleŋ damu tikeb muruŋgem goyen aposel hitte yawaŋ haniŋde yerde hinhan. Irkeb aposel beleŋ al kura det kuran amu heŋ hinhan mar tumŋaŋ gale heŋ yuneŋ hinhan. Gwaha teŋ hikeb al kura det kuran ma amu heŋ hinhan. Be, Al Kurun beleŋ yeŋ gama irde hinhan mar goyen mata gwahade teŋ hikeb guram yirde igiŋ igiŋ wor po yirde hinhin.

36-37 Be, al kura, deňembe Yosep manaŋ megen tapummiŋ kura al beleŋ damu tikeb muruŋgem goyen tawanbe aposel buda yunyin. Yeŋbe Liwai mar al, irde Saiprus motmotde niŋ al. Aposel buda beleŋbe Banabas ineŋ hinhan. Deňe gote miŋbe, “kadom faraŋ yurde tareŋ yird yird al.”

5

Ananaiasya Safiraya

1 Be, al kura deňembe Ananaiasya berem Safiraya manaŋ megen tapummiŋ kura al beleŋ damu tikeb muruŋgem taryum.

2 Gega ire uŋya gobe hora goyen tumŋaŋ Yesuyen mere basaŋ mar aposel buda haniŋde

kertek ma yirkeb goke sege irdeb hora kurhanbe yinjeñ ge basinja irdeb uñ beleñ kurhan po tawañbe, “Megenj gote muruñgembe gago po,” yen aposel buda haninde kiryinj.

³ Irkeb Holi Spirityen sañjinde Pita beleñ bebak tenjbe, “Ananaias, daniñ geb Satanyen dufay po gama irde hora kurhanbe gigen ge bana kerdeb tumñañ gago po tawayhem yara teñ Holi Spirit usi irha?

⁴ Megenje goyen damu ma tikeyabe gere hin-hin. Irde damu tike muruñgem wor gere po. Niñgeb hora go teñ dufayger det kura ire yeñbe gwaha irtek yara. Gega da beleñ wor po girkeb dufay goyen forok yekeb mata buluñ gogo taha? Usi taha gobe al ma usi yirha, Al Kurun usi irha geb,” inyinj.

⁵⁻⁶ Irkeb Ananaias gobe mere goyen nurdeb goyare po kamde katyinj. Irkeb al foñej kura gor hinhān gore wañbe al hakwa go mala teñ tukun mete tiyamiñ. Be, Ananaias beleñ Holi Spirit usi irde goke muñ po kamke kenamiñ marya mere momoñmiñ nuramiñ marya tumñañ tulfut yen kafura haminj.

⁷ Be, 3 awa gwahade kamereb berem Safira gobe uñ hitte mata gwahade forok yihi yeñ ma nurdeya Pita hinhin ya binde gor hurkuriñ.

⁸ Irkeb Pita beleñbe, “Safira, momoñ nira. Megentiriñde muruñgembe gago po we?” inkeb, “Gwaha, tumñañ gogo po,” inyinj.

⁹ Irkeb Pita beleñ wol heñbe, “Dahade niñgeb derbe tumñañde mere sege irdeb Doyan Al Kurunyen Holi Spirit tuñañ urhar? Almege tukun mete tahanj marbe yamere gogo forok yahanj

yенха. Ниңгеб ге wor гаде кунىң таһаң geb,” иның.

¹⁰ Irkeb goya goyen po Pitayen kahaң миңде gor po kateң kamың. Be, uŋ tukuŋ mete tiyamiң mar gore waң hurkuňbe berem wor kamtiң keneňbe tukuŋ uŋ ketalde po mete tiyamiң.

¹¹ Be, ire uŋya go hitte mata forok yiriң gote mere momoң nurdeb Yesuyen alya bereya sios gobe tumıjaң kafura wor po hamıң. Yesuyen alya bereya moң wor gwahade po kafura hamıң.

Aposel buda beleң garbam mar budam sope yiramiң

¹² Be, aposel buda beleң mata tiңeң Al Kuruң beleң po ғorok yirtek goyen al hitte budam forok yirde hike diliң fot yeң hinhan. Irde Yesu niң dufaymiң tareң irde hinhan marbe tumıjaң du-faymiң уңкureң po kerde Al Kuruң doloң irniң yeң al waң gabu irde hańyen gasuң kuruң kura “Solomonyen Paranda”* ineң hańyende gor gabu irde hinhan.

¹³ Be, Yerusalem taunde hinhan mar goyen tumıjaң Yesu niң dufaymiң tareң irde hinhan mar goke tagalde turuң yirde hinhan. Gega go mar goyen hitte mata forok yeң hinhan goke kafura heńbe al kura yeңya awalik heń heń ge kama heń hinhan.

---

* **5:12:** Solomonyen Paranda: Al Kuruңyen ya balem kuruң gote ya muruң sobam siңa siңa kutiң hinhan. Ya muruң gobe tola karkuwaa yimiytiң hinhan. Ya siңa kurhanbe “Solomonyen Paranda” ineң hańyen gogo.

14 Gega alya bereya tiŋen beleŋ Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irdeb budam forok yeŋ hinhan. Irkeb Yesuyen alya bereyabe budam wor po hamiŋ.

15 Irde aposel buda beleŋ mata tiŋen kurayen kurayen teŋ hinhan goyen yeneŋ hinhan geb, garbam miŋyaŋ mar sapirte yawaŋ beleŋyaŋ yerde hinhan. Kurabe yawaŋ gasuŋ ugamde yunke goyan ferde hinhan. Gwaha yirteke gab Pita waŋ beleŋ goyan kuŋ heŋyaɓe hanıŋ yerde yuni yeŋbe gogo teŋ hinhan. Munaŋ kurabe Pita toneŋ beleŋ po awrum yurke igiŋ henayiŋ yeŋ nurde teŋ hinhan.

16 Irkeb tiyuŋ budam Yerusalem biŋyaŋ biŋyaŋ niŋ mar gore garbam marya al ungura ketal yurtin miŋyaŋ mar goyen aposel buda hitte yawaŋ hike sope yirke tumŋaŋ igiŋ heŋ hinhan.

Aposel budabe kanduk kenamiŋ

17 Be, pris buda gote kuruŋmiŋya yeŋ faraŋ urde hinhan mar Sadusi budaya beleŋ, ‘Neŋ fole dirniŋ tahanj,’ yeŋ biŋ ar yekeb aposel buda niŋ igiŋ ma wor po nurdeb yade gasa yirniŋ yeŋ mere sege iramiŋ.

18 Irdeb aposel buda goyen yade kawe marya mata buluŋ teŋ hinhan marya yerde hanjen koyare gor yeramiŋ.

19 Gega wawuŋbe Doyaŋ Al Kuruŋyen miyoŋ beleŋ kuŋbe koya gote yame fegelde siŋare yukuriŋ.

20 Irdeb, “Al Kuruŋyen ya balemde kuŋbe al buda kuruŋ goyen al kura Yesu niŋ dufaymiŋ tarenj iryenjbe Al Kuruŋ diliŋde al gergeŋ heŋ heŋ

mata goyen goke keñkelə po tagalnayinj,” yinej hulyan̄ yiryinj.

21 Be, miyoñ beleñ yinyiñ goyen nurdeb fay urkeb Al Kurunyen ya balemde kuñbe alya bereya saba yird yird miñ uramiñ.

Be, goya goyenbe pris buda gote kuruñmiñya yen farañ urde hinhan marya gore aposel buda goyen daha yirniñ yen Yuda marte doyañ mar parguwak tumñañ hoy yirke wañ gabu iramiñ. Irdeb mel go koyare yeramiñ goyen yawañ merere yirniñ yenbe al hulyan̄ yirke kwamiñ.

22 Gega kuñ forok yen nañkenamiñbe aposel buda gobe gor ma hinhan.

23 Gwahade keneñbe mulgañ heñ kuñbe, “Koya yamebe siñia mat taren̄ irtiñ, irdeb ya gote doyañ marbe tumñañ gor hañ. Goyenbe yame fegelde hurkuñ nañkenhet gega, gorbe al miñmoñ. Hubu wor po!” yinamiñ.

24 Irkeb pris buda gote karkuwañmiñya Al Kurunyen ya balem doyañ irde hanjen̄ marte kuruñmiñya beleñ mere momoñ go nurdeb, “Aposel budabe daha tahañ? Irdeb kamebe da mata forok yiyyen?” yen ñakñak tiyamiñ.

25 Be, gwaha teñ hikeb al kura wanbe, “Mel, ga nurnañ. Al yad fere tiyan̄ mar gobe Al Kurunyen ya balem bana goñ alya bereya saba yirde hike yenhem be!” yinyiñ.

26 Irke ya balem kuruñ gote doyañ marya kuruñmiñya gore mere go nurdeb kuñ aposel buda go yad wayamiñ. Goyenpoga al buda kuruñ meremiñ nurde hinhan mar gore yen ge heñ hora kaka dirnak yenbe ohkohom po Israel naña

doyaŋ mar tumŋaŋ gabu iramiŋ gasuŋde gor yawayamiŋ.

27 Be, aposel buda go yawaŋ diliŋde yirkeb pris buda gote kuruŋmiŋ gore biŋ ar hende gaha yinyiŋ:

28 “Yesu beleŋ alya bereya ne niŋ saba yirde hinayıŋ dinuŋ goyen bada po henayıŋ yeŋ utanj dirtiŋ. Gega parsay henj Yerusalem taunde gar kawanyaŋ po mere tagalde tukunj hikeb al budam nurd pasi hahaŋ. Gwaha teŋbe Yesu kamuŋ gobe yeŋ beleŋ po mayan yeŋ miŋge dirniŋ teŋ haŋ?” yinyiŋ.

29 Irkeb Pita beleŋ kadom yagoya huwarde wol henjbe, “Neŋbe Al Kuruŋyen mere po gama irtek. Dende mere ma nurtek geb!

30 Be, ga nurnaŋ. Deŋ beleŋ Yesu kuruse hende mayke kamuŋ. Goyenbe neŋ Israel marte asininiŋ yagot Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isan hiyuŋ.

31 Irde yinŋeŋ hitte tumulgaŋ teŋ sanŋiŋ unenjbe denjem yaŋ kuruŋ wor po irdeb, neŋ al gayen ga Dumulgaŋ teŋ teŋ Al iruŋ. Goyenbe neŋ Israel mar kuruŋ gayen mata buluŋ yubul teŋ yeŋ ge bininiŋ mulgaŋ heke mata buluŋniŋ halde dunenj yeŋ nurdeb gogo tiyuŋ.

32 Niŋgeb neŋbe Yesu hitte mata forok yitiŋ goyen dilniniŋde yenerjbe gago kawan tagalde hite. Irde Holi Spirit manaj bebak tinaŋ yeŋ dikala dirde hi. Be, Holi Spirit gobe Al Kuruŋ beleŋ yende mere gama irde haŋ mar goyen tumŋaŋ yunenj hi,” yinyiŋ.

Gamaliel beleñ aposel buda niñ igañ mat tagalyiñ

33 Irkeb meremiñ nuramiñ mar gobe biñ ar yekeb, ‘Fudinde wor po, aposel buda gayen gasa yirteke kamwoñ,’ yeñ nuramiñ.

34 Be, gabu iraminde gorbe Yuda marte tikula sanij po gama irde hanjen Farisi mar al kura deñembe Gamaliel goyen gor hinhin. Yeñbe Moseyen saba basañ heñ tagal tagal al. Al gobe al budam palap irde hinhan. Be, al gore huwardeb, “Aposel buda ga belñeñ po siñare yukunañ,” yinkeb gwaha yiramiñ.

35 Irkeb gabu iramiñ mar goyen gaha yinyiñ: “Mel, Israel mar, al buda gayen ga daha wet kura yirniñ yeñbe keñkela dufay heñ ga mata tinaiñ.

36 Nalu kura hakot yara po mata kura forok yiñuñ goyen bitiñ sir yan? Al kura deñem Teudas beleñ, ‘Nebe al deñne yan,’ yekeb al 400 gwahade beleñ gama irde hinhan. Gega go al goyen maykeb yeñ gama irde hinhan mar gobe bur yekeb hubu po hiriñ.

37 “Be, Teudas kamereb neñ Israel marte deñniniñ kapyan heñ tumñañ asanje kerd kerd nature Galili niñ al kura deñem Yudas beleñ, ‘Roma gabman asogo irniñ,’ yineñ al usi yirke gama irde hinhan. Gega yeñ wor mayke kamkeb yeñ gama irde hinhan mar goyen wor bur yamin.

38-39 Niñgeb gwahade goyen po aposel buda beleñ mata teñ hañ gayenbe dufayminde po teñ hañ kenem meteñmiñ gobe hubu hiyyen. Munan Al Kurunyen dufay gama irde teñ hañ kenem deñ beleñ, ‘Bada henan,’ yinnayiñ gega, epte ma

meretiŋ nurnayıŋ. Mongo al buda gayen asogo yirhet usi teŋbe Al Kuruŋ asogo irnayıŋ geb. Goke teŋbe dinhem gago. Mel gayenbe okohom po yubul tike kunayıŋ,” yinyiŋ.

*Aposel budabe Yesu niŋ teŋ kanduk yenamiŋ
goke amanęŋ nuramiŋ*

⁴⁰ Irkeb al buda gor hinhan mar gore, ‘Mere dira gabe fudinde,’ yeŋ nuramiŋ. Irdeb aposel buda go sopte hoy yirke wakeb gabu iramiŋ gote kuruŋmiŋ beleŋ, “Yesu gore yiŋgeŋ ge al saba yirde hinayıŋ dinuŋ gobe sopte ma po tagalnayıŋ,” yineŋ utan yirdeb fulenja marmin yinkeb al gasa yird yird kaŋ po yusulak teŋbe yakira tiyamiŋ.

⁴¹ Irkeb aposel buda goyen mere gasuŋ go tubul teŋ kuŋ heŋya, “Neŋbe Al Kuruŋ beleŋ Yesuyen al wor po yeŋ nud duneŋ hi. Niŋgeb Yesu niŋ teŋ ulniniŋ misiŋ katehet gago,” yeŋ amanęŋ wor po nuramiŋ.

⁴² Irdeb al saba yird yird niŋ bada ma haminj. Huginjeŋ gise haŋka Al Kuruŋyen ya balemde gor kuŋ mere igin Yesube Mesaia yiňiŋ goyen mere kawan po tagalde kuŋ hinhan. Irdeb almet yayan wor gwahade po teŋ hinhan.

6

*Yesuyen alya bereya sios faraŋ yurd yurd meteŋ
niŋ al 7 basiŋa yiramiŋ*

¹ Be, gwaha teŋ hinhan goyenterbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe budam forok yeŋ hinhan. Goya goyenbe Yerusalem niŋ Yuda mar yiŋgeŋde mere teŋ hitiŋ beleŋ gise haŋka

beretap biŋge gale heŋ yunen hinhan. Goyenbe yende beretap po yunenbe, Grik mere teŋ hitiŋ beretap gobe yubul teŋ hinhan. Irkeb Yuda mar Grik mere teŋ hitiŋ goreb goke igiŋ ma nurdeb tiyuŋ miŋ mar goya kadom mohoŋde tiyamiŋ.

² Goke teŋbe Yesuyen mere basaŋ mar aposel buda 12 gore Yesuyen alya bereya sios tumŋaŋ gabu yirdeb gaha yinamiŋ: “Nende meteŋbe Al Kurunyen mere tagalde tukuŋ tukuŋ. Niŋeb biŋge gale heŋ heŋ goke teŋ meteŋninin wor po goyen harhokninin untek gobe igiŋ mon.

³ Niŋeb kadniniŋ yago, den gabu irde haŋ bana gon niŋ al 7 kura dindikeŋ basiŋa yirnayiŋ. Goyenbe mel gobe Holi Spirityen saŋinđe wor po meteŋ teŋ hanjen, irde Al Kuruŋ beleŋ dufay igiŋ yunen hike meteŋ teŋ hanjen mar goyen po basiŋa yirnayiŋ. Irkeb biŋge gale heŋ heŋ meteŋbe mel gore teŋ hinayiŋ.

⁴ Gogab neŋbe Al Kuruŋ mere ird irdya meremiŋ tagal tagal niŋ po dufay hetek,” yinamiŋ.

⁵ Be, gwaha yinkeb al buda kuruŋ gob amanenj nurdeb al 7 basiŋa yiramiŋ. Deňembe Stiwen, Filip,* Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenasyabe Antiok taunde niŋ al Nikolasya. Nikolas gobe al miŋ hoyan gega, Yuda marte tikula gama irde Yuda mar al hiriŋ. Munan Stiwenbe Yesu niŋ hekken wor po nurde hinhan, irde Holi Spirityen tareŋde po meteŋ teŋ hinhan.

⁶ Be, al buda gwahade basiŋa yirdeb aposel buda hitte yukamiŋ. Irkeb al 7 gobe sios faraŋ

---

* **6:5:** Filip gabe Yesuyen aposel 12 bana kura gogo mon, al hoyan.

yurd yurd niŋ yade yapat yiramiŋ goyen goke tonan hende hanin yerde Al Kurun beleŋ faran yurde hiyen yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ.

⁷ Be, Al Kurunyen mere Yesu niŋ yitiŋ gobe Yerusalem taun kuruŋde gor niŋ mar beleŋ tumlaŋ nurde tukamiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ marbe araŋ po budam hamin. Be, Al kuruŋ dolon ird ird mata doyan mar wor budam Yesu niŋ dufaymiŋ sanin iramiŋ.

Yuda mar beleŋ Stiwen fere tiyamiŋ

⁸ Be, sios faran yurd yurd niŋ basina yirtin al kura Stiwen gobe Al Kurun beleŋ keŋkelə po guram irde tareŋ kuruŋ unkeb al budam diliŋde mata tiŋen kurayen kurayen Al Kurun beleŋ po yirtek goyen forok yirde hinhan.

⁹ Gega Yuda mar kurabe Stiwen niŋ igin ma nurde waŋ kwep kwep iramiŋ. Be, gwaha iramiŋ marbe “Doyan Mar Miŋmon Mar”[†] yinen hinhan. Mel gobe yinjeŋde gabu yare po gabu irde Yuda marte tikula po nurde hinhan. Yeŋbe Sairini taunya Aleksandria taunyare mat wayamiŋ. Kurabe Silisia naŋaya Esia naŋayare mat wayamiŋ. Be, mel goreb waŋ Stiwen gogo merere fulenŋa iramiŋ.

¹⁰ Gega Stiwenbe Al Kurunyen Holi Spirit beleŋ faran urkeb keŋkelə po dufay heŋya mere yirke

---

[†] **6:9:** “Doyaŋ Mar Miŋmoŋ Mar” gabe bikkeŋ al hoyan beleŋ yukuŋ meteŋ marmiŋ yirde hinhan. Goyenbe muruŋgem moŋ meteŋ teŋ hinhan. Irde dufaymiŋde kuŋ waŋ titek moŋ. Doyaŋ marmiŋyen mere po gama irde meteŋ teŋ hinhan. Goyenbe doyan marmiŋ beleŋ yubul tike dufaymiŋde kwamiŋ goke teŋbe deŋe gwahade yurde hinhan.

asogo irniŋ yen wayamiŋ mar goyen gwaha mat kura wol hetek yen ma nuramiŋ.

11 Irkeb mel gore al kura balmiŋde hoy yirdeb, “Deŋ beleŋ kuŋbe, ‘Stiwen beleŋ Moseya Al Kuruŋya sukal yirke nurtiŋ,’ yen al momoŋ yirde tukunaiŋ,” yineŋ biŋ yawaramiŋ.

12 Irkeb kuŋbe gwahade po tagalkeb Yuda marte doyaŋ mar parguwakya Moseyen saba basaŋ hen tagal tagal maryabe al buda gote mere go nurdeb biŋ ar yamiŋ. Irdeb Stiwen fere teŋbe mere yare tukamiŋ.

13-14 Irdeb merere gor usi titek yen al kura yawaramiŋ gore huwardeb, “Al garebe, ‘Nasaret niŋ al Yesu beleŋ Al Kuruŋyen ya balem gayen pir iryeŋ, irde Mose beleŋ mata teŋ hinayiŋ yen dunyiŋ goyen wor yade hoyan hoyan yiryen,’ yeke nurtiŋ. Al gabe ya balem gaya Yuda marte tikula goyen wor gwahade po hugiŋeŋ sukal yirde hiyen!” yinamiŋ.

15 Irkeb merere gabu iramiŋ mar gob Stiwen beleŋ daha mat wol heke nurniŋ tihit yen tumŋaŋ her yen kenamiŋ. Irkeb Stiwen kimiŋbe al bulak wor po Al Kuruŋyen miyoŋ yara heke kenamiŋ.

7

Stiwen beleŋ saba tiyyiŋ

1 Irdeb Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ marte kuruŋmiŋ beleŋ, “Stiwen, mel gare mere ulger irde han̄ gayenbe fudinde?” yen gusuŋaŋ iryiŋ.

2 Irkeb Stiwen beleŋ wol heŋbe gaha inyin: “Mel, kadne yago, ga nurnaŋ. Bikkeŋ wor pobe

hakwanininj Abrahambe Mesopotemia naŋare hinhin. Goŋ po hikeya Al Kuruŋ saŋiŋmiŋ turŋuŋ yan gore diliŋde forok yeŋbe,

³ ‘Naŋageya tayge yagoya yubul teŋbe naŋa ne beleŋ gikala gireŋde gor kwayinj,’ inyiŋ.

⁴ Irkeb Abraham gobe Kaldia marte naŋa Mesopotemia goyen tubul teŋbe Haran taunde kuŋ gor hinhin.

“Be, naniŋbe gor kamkeb Al Kuruŋ beleŋ Abraham teŋ kerke Yudia naŋa ga hite gayenter wayyiŋ.

⁵ Gega Al Kuruŋ beleŋ megen tapum muŋ kura ma unyiŋ. Hubu wor po. Irde gor hinhinya goyenbe diriŋ wor hubu. Gega Al Kuruŋ beleŋ megen Abraham keperde hinhin gayen yeŋya foŋeŋmiŋ yagoya niŋ tubul teŋ yunmeke yende kudiŋen hiyyen yeŋ Abraham hitte biŋa tiyyiŋ.

⁶ Goya goyenbe gaha inyiŋ: ‘Foŋeŋge yagot dirŋeŋ weŋbe almet naŋare kuŋ albak hinayinj. Irkeb naŋa miŋ mar beleŋ dama 400 gayen gasa yirde buluŋ buluŋ yirke meteŋ murunjem moŋ teŋ hinayinj.

⁷ Gega foŋeŋge yago buluŋ buluŋ yirde hinayinj mar gobe ne gare gab yeneŋ. Go kamereb foŋeŋge yagobe naŋa go tubul teŋ waŋ megen gayenter dolon nirde hinayinj,’ inyiŋ.

⁸ Irdeb kame Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ goke, ‘Ne biŋa teŋ himyen goyen fudinde yeŋ nur-nayinjbe geya foŋeŋge yagoyabe guba yeŋ yeŋ mata teŋ hinayinj,’ inyiŋ. Be, kamereb urmiŋ Aisak forok yiriŋ. Irkeb urmiŋ go kawaŋ hiriŋde mat kuŋ naŋa fay 8 hekeb guba yeŋ unyiŋ. Be,

Aisakbe kame Yekop naniŋ hiriŋ. Irdeb Yekopbe urmiŋ yago 12 minyaŋ hiriŋ. Be, mel goreb hakwaniniŋ yago haminj.

⁹ “Be, hakwaniniŋ 12 kura Yosepbe naniŋ beleŋ yen po amajeŋ nurde igin igin irde hinhin. Irkeb itiŋ yago beleŋ daniŋ neŋbe gwahade ma dirde hi yen biŋ ar yekeb kuliŋ Yosep niŋ igin ma nurdeb, ‘Al kura hitte kuŋ murunŋem moŋ meteŋ teŋ teŋ almiŋ hiwi,’ yen al yunke damu tiyamiŋ. Be, Yosep damu tiyamiŋ mar gore teŋbe Isip kwamiŋ. Goyenbe Al Kurunŋe yeŋya hugiŋeŋ heŋ faraŋ urde hinhin.

¹⁰ Niŋgeb kanduk kurayen kurayen yeneŋ hin- hin gega, Al Kurunŋe beleŋ faraŋ urde hikeb igin po hinhin. Irde dufay igin wukken wor po unkeb go hende mata teŋ hikeb Isip niŋ doyan al kurunŋ Fero beleŋ igin kinyiŋ. Be, Fero beleŋ Yosep go dufaymiŋ wukken keneŋbe Isip naŋa gote doyan al irdeb dawetmiŋ yago tumŋaŋ, ‘Doyan yirde hayiŋ,’ inyiŋ.

¹¹ “Be, go kamereb Isip naŋaya Kenan naŋaya bana gonbe binje kamde kamde nalu kurunŋ wor po forok yekeb hakwaniniŋ yagobe binjgem moŋ haminj.

¹² Be, Yosep naniŋ Yekop go Isip naŋabe binjgem yan mere momon nurdeb hakwaniniŋ yago gogo yad yerke kwamiŋ. Be, mel gobe Isip ma kuŋ hanjen. Tiŋeŋ gog po ga kwamiŋ.

¹³ Be, mel go Isip mat tiyuŋmiŋde mulgaŋ haminj. Heŋ henbe sopte Isip kukeb Yosep beleŋ yinjeŋ ge, ‘Nebe al gwahade,’ yen itiŋ yago momon yiryiŋ. Be, Yosepyen miŋ gote mere momon goyen Isip niŋ doyan al kurunŋ wor nuryiŋ.

14 “Be, go kamereb Yosep beleñ nanij Yekopya dirñej weñya asem yagoya 75 hinhan goke wanañ yen keya heke wayamiñ.

15-16 Irdeb gor hinhan. Be, gor heñ heñbe Yekop go kamkeb hakwambe teñ tiyuñmiñ Sekem tukamiñ. Be, Sekem gorbe Hamor urmiñ yago beleñ al hakwam yerd yerd niñ hora talde horabok yiramiñ goyen Abraham beleñ damu tiyyin. Niñgeb Yekop hakwam gobe tukuñ gor po keramiñ. Irdeb kame hakwaniniñ 12 goyen wor kamkeb yukuñ gor po yeramiñ.

17 “Be, Al Kurun beleñ Abraham hitte binja tiyyin gote iginen forok yetek nalu heñ hikeb nende al Isip hinhan gobe kuruñ buluñ fuful tiyyin.

18 Goyenterbe al hoyan kura Yosep ma nurde untiñ al gore Isip naña gote doyañ al kuruñ hiriñ.

19 Irdeb yingen igin heñ heñ ge po nurde asininiñ yago usi yirdeb buluñ buluñ yirniñ yen nurdeb, ‘Diriñmiñ yago besare niñ goyen yemeyke kamnañ,’ yen patku yirde hinhin.

20 “Be, goya goyenbe Mose kawañ hiriñ. Yeñbe diriñ mali yara moñ. Al Kuruñ diliñde igin kinyiñ. Diriñ gobe Isip mar beleñ kennak yen naniñya milinÿa beleñ gagasi karwo gayen yamiñ bana po balmiñ kerde hinaryum.

21 Gega diriñ gobe ya bana balmiñ kerde hitek ma hekeb naniñya milinÿa beleñ tukuñ hoyanje tubul tikeb Isip niñ doyañ al kuruñ Fero wiriñ beleñ keneñ teñ tukuñ yende irde mosoy heke kuruñ hiriñ.

22 Mose go kuruñ heñyabe Isip marte saba

karkuwanj kurayen kurayen yawaryinj. Irde meremiňya meteňmiňyabe tarenj wor po hirinj.

23 “Be, Mose gobe kuň damam 40 hirinj. Be, wawuň kurarebe diňunj Israel mar yene yeň kuriň.

24 Kuňbe Isip al kura gore Israel al kura goyen buluň wor po irde hike kinyinj. Irdeb Israel al goyen faraň ure yeňbe wol heň Isip al go mayke kamyinj.

25 Be, Mose gobe dufayminjdeb, ‘Mata tihim gayen keneňbe Israel mar beleň Isip marte haniňde mat dumulgaň teň teň al Al Kurunj beleň basıňa irtinj albe gago yeň bebak tahanj,’ yeň nuryinj. Gega gwahade moň.

26 “Be, fay urkeb sopte Israel mar hitte kuriň. Kuňbe Israel mar iraw kura yiňgeň uliň arde hike yinyinj. Irdeb daha mat kura mere yirmekeb awalik hiri yeňbe, ‘Irem, daniň ditdigireň uliň arde har? Derbe miň uňkureň po geb!’ yinyinj.

27 Goyenbe al kura kadom mayde buluň wor po iryinj al goreb Mose upel urdeb, ‘Ganunj beleň nende doyanj al gerde mere sope ird ird al girunj?

28 Gwaha teňbe ki Isip al mayke kamuň gwahade goyen po nireň taha?’ inyinj.

29 Irkeb mere go nurdeb Mose gobe Isip niň al mayke kamyinj goke busaharde Midian marte naňare kuriň. Irdeb gonj albak heňbe bere teň urmiň irawa minyaň hirinj.

30 “Be, Midian marte naňare kuň dama 40 gonj hin hin. Be, dama 40 goyen kamereb Sainai dugu bindere sawsawa po kurunj naňa bana gonj kuriň. Kuňbe he dirjeň kura goyen kak melak heň

humga kutin yara teñ hinhinde gor Al Kuruñyen miyon forok yeke kinyinj.

³¹ Be, Mose gob goyen keneñbe dilin fot yeke bindere kuñ keñkelä po kene yeñ kuriñ. Irkeb kak melak hinhinde gor mat Doyañ Al Kuruñyen mere forok yeke nuryinj.

³² ‘Nebe Al Kuruñ, asige yago Abraham, Aisakyabe Yekopya beleñ dolon nirde hinhan al go goyen,’ inyinj. Irkeb Mose go kafura hen ulin barbar yeke kak melak goyen kentek ma iryinj.

³³ Irkeb Doyañ Al Kuruñ beleñ, ‘Ge huwarde hare gabe ne hime. Ningeb al mali watek mon, himam wor po. Ningeb kahañbasançe go yugu tiya!

³⁴ Nere alya bereya Israel marbe Isip mar beleñ buluñ buluñ yirde hañ gobe yeneñ hime. Irdeb uliñ misiñ buluñ wor po kateñ hañ goyen nur-deb Isip marte yufukde mat yumulgañ tiye yeñ katehem. Ningeb ga nura. Sopte Isip gumulgañ timeke kwayinj,’ inyinj.

³⁵ “Be, Mose gobe hançapyä Israel mar beleñ pel irdeb, ‘Ganuñ beleñ nende doyañ al gerde mere sope ird ird al giruñ?’ inke Midian marte nañare busaharyinj al go goyen. Gega Al Kuruñ beleñ, ‘Mosebe Israel marte doyañ al hiyyenj. Irde yende alya bereya Isip marte yufukde mat yumulgañ teñ yukuñ asem yago bikkenj hinhan nañare gor yukuyenj,’ yeñbe teñ kerke Isip mulgañ heñ kuriñ. Kukeb Al Kuruñyen miyon kak melak bana forok yeñ mere iryinj gore farañ urde hinhin.

³⁶ Irkeb Israel mar goyen Isip nañare mat doyañ yirde yukuriñ. Nañä go tubul tiyenbe Isip nañä

bana gonjbe mata tinej kurayen kurayen Al Kurunj belej po yirtek goyen forok yiryinj. Irde makaŋ kura Makaj Bukkenj inej hanjende gor manaj mata tinej kurunj kura forok iryinj. Irde sawsawa naŋa al ma hitek bana gonj dama 40 hinhanya goyenter wor gwahade po teŋ hin hin.

37 “Be, Mose, go teŋ hin hin al goreb mel Israel mar goyen gaha yinyinj: ‘Kamebe Al Kurunj belej deŋ miŋde ga niŋ po mere basaŋ almiŋ kura ne yara teŋ kerke foŋentinj yago hitte wayyenj,’ yinyinj.

38 Be, Mose goreb asininiŋ yago Isip tubul tiyamiŋ mar goyen tumjaŋ sawsawa naŋa bana gonj gabu yirke gor hinhan. Irkeb Sainai dugure hurkuŋ Al Kurunyen miyonja mere teŋbe kateŋ asininiŋ yago mere yiryinj. Yeŋbe dugure gor heŋbe miyon gore asininiŋ yagoya neŋ kamekkenj gake teŋ Al Kurunyen mere gwahader hitinj goyen unyiŋ.

39 “Be, Mose belej dugure hurkuŋ Al Kurunyen mere nurenj yeŋbe asininiŋ yago gwaha gwaha tinayinj yinenjbe hurkuriŋ. Gega goyen ma gama iramiŋ. Gwaha titnejbe meremiŋ go pel irde Isip niŋ biŋ mulgaŋ haminj.

40 Niŋgeb Mose go dugure gor po hikeya mel gore itiŋ Aron hitte kuŋbe, ‘Kolge Isip naŋare mat dad wayuŋ al gobe Sainai dugure hurkuŋ det kura irde mulgaŋ ma heŋ hi gobe go ma nurde hite. Niŋgeb igiŋ dinke nindigenj det tonej kura yirde dolonj yirtek. Irkeb gore doyaŋ dirke kuŋ hitek,’ inamiŋ.

41 Irdeb goya goyen gab gol hora belej po

bulmakaw foŋeŋde toneŋ iramiŋ. Irdeb Al Kuruŋniniŋ yeŋ dapŋa gasa yirde yawaŋ galak irde det yiŋgen haniŋde iramiŋ goke amanŋeŋ wor po nuramiŋ.

⁴² Irkeb Al Kuruŋ beleŋ goke igiŋ ma wor po nurdeb harhok yunke mel gote dufaymiŋde po naŋkiŋde niŋ det naŋa, gagasiya dinambeya goyen dolon yirde hinhan. Be, goke teŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ asanđebe gahade katiŋ hi:

‘Deŋ Israel mar, dama 40 sawsawa naŋa bana hinhanya goyenter dapŋa gasa yirde galak heŋ hinhan kuruŋ gobe ne niŋ moŋ.

⁴³ Irdeb sel ya irde usi tikula al Molek inen haŋyen goyen bana goŋ kerde dolon irde tukun hinhan.

Irde kurabe Refan inen haŋyen goyen manan gwahade po irde hinhan.

Det gobe Al Kuruŋ niŋ ma nurde haŋyen mar beleŋ dolon irde haŋyen goyen deŋ manan hantiŋde yirde dolon yirde hinhan.

Ningeb goke teŋbe naŋatiŋde mat dakira timekeb Babilon naŋa gisaw yeŋ nurde haŋ goyen fole irde sorte wor po kunj kunayiŋ,’ yitiŋ hi.

Amos 5:25-27

⁴⁴ “Be, Al Kuruŋ beleŋ, ‘Sel ya kura gahade irayiŋ,’ inen Mose ikala irde tuŋaŋeŋ unyiŋ. Irkeb asininiŋ yagobe Al Kuruŋ beleŋ Mose inyiŋ goyen po gama irde ya go iramiŋ. Irde sawsawa naŋa bana goŋ heŋya, ‘Al Kuruŋbe neŋya hite,’ yeŋ nurde sel ya goyen tukun hinhan.

⁴⁵ Be, go teŋ hinhan mar gobe tumŋaŋ kamde hubu hekeb dirŋeŋ weŋ kame forok yamiŋ mar

gore sel ya go taminj. Goya goyenbe Yosuwa beleñ doyan yirde yukuriñ. Irkeb Al Kurunj beleñ Kenan nañja miñ mar goyen yen wa meheñ heñ yakira tikeb mel gore kame kuñbe nañja go taminj. Be, gor kuñ heñyabe Al Kurunj dolonj ird ird sel ya goyen manaj teñ kuñ hinhin. Be, kame Dewit beleñ Israel marte doyan al kurunj hiriñ goyenter manaj sel ya gobe hinhin po.

46 Be, Dewit gobe Al Kurunj beleñ amanenj wor po nurde uneñ hinhin. Niñgeb hakwaniniñ Yekop beleñ dolonj irde hinhin Al Kurunj goyen Dewit beleñ, ‘Ya tareñ ird unmeke gor hiwoñ,’ yen nurde gusuñjañ iryinj.

47 Goyenbe ya gobe yen beleñ ma iryinj. Urmij Solomon beleñ ga iryinj.

48 Gega det kurunj gayen doyan yirde hi Al Kurunj gobe al ya irtiñ bana goñ ma hiyen. Niñgeb goke teñbe Al Kurunj beleñ yiriñ goyen nurdeb mere basanj almir Aisaia beleñ gahade kayyinj:

49-50 ‘Be, Al Kurunj beleñ gaha yiriñ:

Megenja nañkiñja det kurunj gabe nigeñ yir-mirinj.

Irdeb nañkiñbe nere keperd keperd gasuñ irde, megenjbe kahañne kerd kerd det irmiriñ.

Niñgeb ya dahade go goyen irde nuneñ yen ha?

Ne heñ heñ gasuñbe al beleñ epte ma ird nun-nayinj,’ yiriñ.

Aisaia

66:1-2

51 “Be, merebe gwahade yitiñ gega, deñbe ya gake ugur po nurde ya gayen sukal irde hiyen yenjbe merere gago nerhañ? Deñ gab tonantinj tareñ wor po. Deñbe Al Kurunj niñ ma nurde hañ mar beleñ teñ hañ yara. Bitinjya kirmintinjabe

titmiñ wor po. Al Kurunyen mere nurde bebak titek moñ. Irde asininiñ yago beleñ mata teñ hinhan gwahade po den manaj Holi Spirit pel irde hañ.

52 Deñ gayenbe asininiñ yago beleñ Al Kurunyen mere basañ marbe okohom kura yubul teñ hinhan yeñ nurde hañ? Moñ, hubu wor po geb! Al Huwak wor po kame watek goke tagalde hinhan mar goyen gasa yirke kamde hinhan. Irdeb gayenter al goyen wor forok yeke deñ beleñ pel irde mayke kamuñ.

53 Deñbe Al Kurunyen miyon beleñ Yuda marte tikula Mose unyin goyen asininiñ yago beleñ deñ gayen ga wor wor dunamiñ. Gega goyen muñ kura ma gama irde hañ,” yinyinj.

Horare Stiwen mayke kamyiñ

54 Be, Stiwenyen mere go nurdeb al merere keperde palñä irde hinhan mar goreb mam isen bearar tiyamiñ.

55 Gega Stiwen go Holi Spirit beleñ hard unkeb kotañ kañ nañkinje nañkenenejbe Al Kurunyen sañiñ turnuñ yañ goyen kinyinj. Irdeb Yesube Al Kurunyen haniñ yase beleñ harde hike kinyinj.

56 Irdeb, “Ga kennan. Nañkinj hol yeke Al Urmiñbe Al Kuruñ haniñ yase beleñ huwarde hike kenhem,” yinyinj.

57 Irkeb mere go nurtek ma yirke kwep kwep irde kirmiñ migisuñ yurdeb Stiwen hitte kup yeñ kuñ tanardebe megen korkor irde tuluñ teñ Yerusalem taun siñare teñ kwamiñ.

58 Irdeb Stiwen go mayniŋ yeŋ uliŋhormiŋ yugu teŋ al foŋeŋ kura deňembe Sol gote kahaŋ miŋde yeramiŋ. Irde hora yadeb Stiwen mayde hinhan.

59 Be, mayde hinhanya goyenbe Stiwen beleŋ huwardeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu, tonnebe hanger kerhem,” inyiŋ.

60 Irdeb dokolhoŋ yuguluŋ teŋ kawan po, “Doyaŋ Al Kuruŋ, mel gare mata buluŋ tahaŋ gake ma nurayıŋ,” inyiŋ. Be, mere gwahade teŋ gab bubulkuŋ sul yiriŋ.

8

1-2 Goyare goyenbe Sol beleŋ Stiwen kamyiŋ goyen keneŋbe igiŋ po kama yeŋ ayaŋ kiryiŋ.

Be, al kura Al Kuruŋ keŋkela nurd uneŋ hinhan mar beleŋ al hakwa go tukuŋ mete teŋbe dolonđe hinhan.

Sol beleŋ yirke Yesuyen alya bereya sios bur yamiŋ

Be, goyenterbe Yesuyen alya bereya sios Yerusalem hinhan go uliŋde kanduk kuruŋ wor po forok yeke keneŋbe bur yeŋ kurabe Yudia naŋare kwamiŋ, munaŋ kurabe Samaria naŋare kwamiŋ. Gega aposel buda 12 gobe Yerusalem gor po hinhan.

3 Be, Sol gobe sios goyen gwaha yirmeke gab bada henəŋ yeŋ nurdeb ya kurar mat kurar kuiŋ Yesuyen alya bereya buluŋ buluŋ yirde yukuŋ koyare yerde hinhin.

Filipbe Samaria naŋare kuriŋ

4 Be, al bur yej kwamiŋ mar gobe tiyuŋ kurar mat kurar kuŋbe mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde kuŋ hinhan.

5 Be, Filip wor Samaria naŋare niŋ taunde kura gor kuŋ Yesube Mesaia yej kawan po tagalde hinhan.

6 Irkeb meremiŋ nurde hinhan. Irde Filip beleŋ mata tiŋeŋ Al Kuruŋ beleŋ po ga yirtek goyen wor forok yirde hike yeneŋbe mere teŋ hinhan goyen upsiŋeŋ nurniŋ yej waŋ hinhan.

7 Be, Filip beleŋ mata tiŋeŋ forok yirde hinhan gobe al budam uŋgura ketal yurtiŋ goyen uŋgura go yakira tike gisi teŋ al go yubul teŋ kat kuŋ hinhan. Irde al uliŋ simsimsamya sisibuga garbam minyaŋ maryā kuruŋ goyen wor sope yirke igin heŋ hinhan.

8 Irkeb gor niŋ marbe amaneŋ wor po nurde hinhan.

Kalga al Saimon

9 Be, hanŋkapyā wor po Filip gor ma kuriŋyabe al kura deŋembe Saimon, taun goyenter hinhan. Gor heŋyabe megen niŋ tareŋde mata teŋ hike Samaria naŋa bana goŋ niŋ mar beleŋ turŋuŋ yaŋ keneŋ hinhan. Irkeb, “Nebe al gwahade,” yej yiŋgeŋ turuŋ turuŋ irde hinhan.

10 Irkeb taun goyenter niŋ maryabe doyan mar kuruŋ goreb, “Al gabe tareŋmiŋ kuruŋ. Al Kurunyen Tareŋ ineŋ hanŋen gobe gago,” yej dufaymiŋ yej ge po irde gama irde hinhan.

11 Taun goyenter niŋ marbe al gore nalu ulyanđe po megen niŋ matare mata tiŋeŋ forok yirde hike turŋuŋ yaŋ keneŋ gama irde hinhan.

12 Gega Filip beleñ taun goyenter kuñ Al Kuruñ
beleñ doyañ yird yird mataya mere iginj Yesu
Kristu niñ yitiñ goyen tagalkeb alya bereya mere
gobe fudinde yeñ nurdeb baptais tamiñ.

13 Be, Saimon goyen wor Filipyen mere go
fudinde yeñ nurdeb baptais tiriñ. Irdeb Filip
beleñ mata tiñej karkuwañ kurayen kurayen
forok yirke turnuñ yan keneñbe Filip go kurar
mat kurar kuñ hikeb gama po irde hinhin.

14 Be, aposel buda Yerusalem hinhin mar go,
“Samaria nañare niñ marbe Al Kuruñyen mere
nurde fudinde yeñ dufaymiñ sañiñ iran,” yeke
mere momoñ nuramiñ. Irdeb Pitaya Yonya yad
yerke Samaria nañare niñ taunde gor kwaryum.

15-16 Be, irem go kuñ gor forok yaryum.
Goyenbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhin
mar goyen yingenbe Doyañ Al Kuruñ Yesuyen al
hihit yeñ fe baptais po tamiñ gega, al uñkureñ
muñ kura Holi Spirit ma tiriñ goyen nuraryum.
Niñgeb Holi Spirit wor tenayıñ yeñ irem gore Al
Kuruñ gusuñaq iraryum.

17 Goya goyenbe mel gote tonaq hende hanij
yerde Al Kuruñ gusuñaq irkeb Holi Spirit tamiñ.

18 Be, megen niñ tareñde mata teñ hinhin
al Saimon go alya bereya Holi Spirit tamiñ go
yeneñbe horamiñ teñ wayyiñ.

19 Wanje, “Irem, hora ga duneñ geb, derte
sañiñ go nunyi. Irkeb ne wor al kura tonaqde
hanne yermeket Holi Spirit teñ hinayiñ,” yineñ
hora go yuneñ tiyyiñ.

20 Irkeb Pita beleñ wol heñbe, “Ge gayen Al
Kuruñ beleñ Holi Spirit dulin duneñ hi goyen

hora po damu tiyen yen nurde ha? Epte moj geb. Gebe gwahade nurde ha geb, horage goya gigenyabe kak alare po kuriryen.

²¹ Dufay haha gobe Al Kurun diliñdeb buluŋ wor po geb, meten gabe geya titek epte moj.

²²⁻²³ Dufaygebe buluŋ wor po. Beger gobe dufay buluŋ gore po makin girtin ha. Irde mata buluŋ gore po tugu guntinyen genhem. Ningeb dufay buluŋ haha gobe tubul po teŋbe Al Kurun niŋ bege mulgaŋ hiyyen. Gogab yen beleŋ gab mata buluŋge go halde gunyen,” inyiŋ.

²⁴ Irkeb Saimon go mere goyen nurde wol henjbe, “Ne niŋ teŋ Al Kurun gusuŋaŋ ird nunayin. Irkeb, ‘Gebe dufay buluŋ gwahade miŋyaŋ geb, mata gwahade ulger forok yiyyen,’ ninha goyen ulner ma forok yiyyen,” inyiŋ.

²⁵ Be, Pitaya Yonya gobe taunde gor niŋ mar Yesu niŋ tagalde heŋya yenbe Doyaŋ Al Kurun goyen momoŋ yirdeb yubul teŋ kwaryum. Yubul teŋ Yerusalem mulgaŋ heŋ kuŋ heŋyabe tiyuŋ budam Samaria naŋa bana gon niŋ alya bereya goyen Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen momoŋ yirdya yirdya kwaryum.

Filip beleŋ Itiopia naŋare niŋ doyaŋ al kura fe baptais iryiŋ

²⁶ Be, go teŋ hinaryumya goyenbe Doyaŋ Al Kurunyen miyoŋ kura beleŋ Filip gaha inyiŋ: “Huwarde naŋa ga tubul teŋ beleŋ kura Yerusalem mat Isip kurkutiŋ hire gor kwayiŋ. Kuŋbe beleŋ haniŋ Gasa taun beleŋ kutiŋ keneŋbe goyen gama irde kwayiŋ,” inyiŋ.

(Be, Gasa kuŋ kuŋ beleŋ gobe gayenterbe go ma kuŋ haŋyen, tubul tiyamiŋ.)

27 Be, miyoŋ gore gwaha inkeb Filip go huwardeb beleŋ go gama irde kuriŋ. Kuŋbe Itiopia naŋare niŋ al salannen deŋem yaŋ kura waŋ hike kinyiŋ. Al gobe Itiopia naŋare niŋ doyaŋ bere kurun Kandasiyen samuŋ doyaŋ yird yird al. Yeŋbe Yerusalem kuŋ Al Kurun dolon irdeb mulgaŋ heŋ naŋam kuŋ hinhin.

28 Yeŋbe nima kura hos beleŋ yuluŋ teŋ haŋyen hende gor keperde kuŋ heŋyabe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe mere kayyiŋ goyen kapyan heŋ hinhin.

29 Be, Holi Spirit beleŋ Filip goyen, “Nima waŋ hi goyen bindere kwa,” inyiŋ.

30-33 Irkeb Filip gobe kup yeŋ nima goyen bindere kuŋbe al goyen Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe kayyiŋ goyen kapyan heŋ hike nuryiŋ. Be, Al Kurunyen mere kapyan heŋ hinhin gobe gahade:

“Sipsip gasa yirde hanjen gasunđe sipsip yuku-tiŋ gwahade goyen, yeŋ wor mayniŋ yeŋ tukamiŋ.

Al gobe sipsip dirŋeŋ wuŋjen walde hikeyabe balmiŋ po hanjen go gwahade goyen yeŋ wor mere muŋ kura ma tiyyiŋ.

Al gobe megen niŋ mar beleŋ merere kerde nanyaŋ iramiŋ.

Irde mere sope ird ird doyaŋ marbe mere fudinde goyen ma gama irde buluŋ mat kwamiŋ.

Al gobe megen niŋ mar beleŋ mayke kamyiŋ.

Ninjeb al ganuŋ beleŋ epte goyenter niŋ marte mata buluŋ kuruŋ gobe gwahade yeŋ taga-lyen? Hubu wor po!” yitiŋ hi. *Aisaia 53:7-8*

Be, Filip beleŋ mere go nurdeb Itiopia niŋ al goyen, “Mere kapyan haha gob minbe goke yitiŋ yeŋ bebak taha?” ineq gusuŋaŋ iryinj. Irkeb al goreb, “Moŋ, al gore kura miŋ gwahade niŋ katinj ma nineŋ hiyen. Ninjeb daha mat miŋ nureŋ?” inyinj. Gwaha ineqbe, “Waŋ kepera,” inke Filip gob nima go hende hurkuŋ ketalmiŋde kipiriyinj.

³⁴ Irkeb al goreb Filip inyinj: “Mere gabe Al Kurunyen mere basaŋ al ganuŋ niŋ wor po yitiŋ? Yingeŋ ge ma al hoyan ge? Ge gab bebakkenj daw nurde ha? Nurde ha kenem igiŋ bebak nirayinj?” inyinj.

³⁵ Irkeb al gore Aisaia beleŋ mere kayyiŋ kapyan heŋ hinhin gote miŋbe Yesu niŋ yeŋ hi ineqbe Yesu uliŋde mata forok yiriŋ goyen momonj iryinj.

³⁶⁻³⁷ Be, irem go kunbe fete kura gor forok yaryum. Irdeb Itiopia al goreb, “Febe ima go hi geb, igiŋ gor baptais nirayinj?” inyinj.*

³⁸ Gwaha ineqbe al goreb meten marmiŋ goyen, “Gar muŋ kura heŋ ga kutek,” yinkeb usanj hamiŋ. Irkeb Filip beleŋ al goyen tukuŋ fe bana baptais iryinj.

---

* ^{8:36-37:} Asaŋ kurareb gahade katinj hi: ³⁷ *Irkeb Filip beleŋ wol heŋbe, “Gebe mere gayen bubulkuŋger mat fudinde wor po yeŋ nurha keneŋbe igiŋ baptais gireŋ,”* inyinj. Irkeb al gore, “Gwaha, Yesu Kristube Al Kuruŋ Urmiŋ goyen fudinde wor po nurde hime,” inyinj.

39 Be, irem go fe tubul teñ siñare hurkukeb Doyañ Al Kurunyen Holi Spirit beleñ bemel po Filip bana kerde teñ hoyanđe kuriñ. Irkeb Itiopia al gore ma kinyinj. Goyenpoga al gobe Yesu nurde unhem yeñ amanj wor po heñ nañam kuriñ.

40 Be, Filip gobe Holi Spirit beleñ bana kerde tukuñ Asdot taunde irdeb kawan irke forok yiriñ. Irkeb gor mat Sisaria taunde kwe yeñ kuñ henjyabe taun kurayan kurayan mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kuñ kuñbe Sisaria taunde forok yiriñ.

9

Sol beleñ Yesu niñ bij mulgañ hiriñ

1 Be, Filip beleñ Samaria nañare kuñ gwaha teñ hikeyabe Sol gobe alya bereya Yesu niñ dufay tarenj iraminj mar goyen gasa yirde buluñ buluñ yirtek po nurde Al Kuruñ dolonj ird ird mata doyañ mar pris buda gote kuruñmiñ hitte kuriñ.

2 Kuñbe gaha inyinj: “Damaskus taunde niñ Yuda marte gabu ya buda gote doyañ mar hitte kuñbe dufaňne momoñ yireñ. Irmeke faraŋ nurkeb Yesu gama irde hañ mar kura yeneňbe fere yirde Yerusalem gar yawayerñ. Niňgeb asanj kañ nunayinj. Irkeb kuñ gor niñ gabu ya doyañ mar yikala yirmeket faraŋ nurnayinj,” inyinj.

3 Be, Sol gobe kuñ Damaskus taun binde hekeb bemel po nañkinđe mat hulsi tarenj kura naña folekkenj kuruñ gore yeñ hitte timiyyinj.

4 Irkeb deldol wor po irdeb megen takten mayyiñ. Irkeb goya goyenbe al melak kura, “Sol,

Sol, daniŋ mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha?” yeke nuryiŋ.

⁵ Irkeb Sol belenbe Doyaŋ Al Kuruŋ goyen, “Ge be ganuŋ?” ineŋ gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Nebe Yesu, mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha al goyen.

⁶ Niŋgeb huwara. Huwardeb Damaskus taunde gor kwa. Irkeb al kura goreb gwaha gwaha tiyayıŋ ginyeŋ,” inyiŋ.

⁷ Be, Solya kuŋ hinhan mar goyen wor mere go nuramiŋ gega, al gore kura mere tiya yeŋ ma kenamiŋ. Irdeb ḥaknjaŋ teŋ mere ma tiyamiŋ.

⁸ Be, Sol gobe takteŋ mayyiŋde gor mat huwardeb naŋkenhem yiriŋ gega, diliŋ kidoma wor po hiriŋ. Irkeb det yentek ma wor po hiriŋ. Irkeb yeŋya kuŋ hinhan mar gore go keneŋbe hanıŋde tanarde Damaskus taunde tukamiŋ.

⁹ Tukuke gorbe naŋkahal karwo gayen diliŋ titmiŋ gwahade po hinhin. Irkeb biŋgeya feya kutŋa irde hinhin.

¹⁰ Be, goya goyenbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irtiŋ al kura Damaskus taunde gor hinhin. Deŋembe Ananaias. Be, Doyaŋ Al Kuruŋ belen yuwarwarte forok yeŋbe, “Ananaias,” inyiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, dahade?” inyiŋ.

¹¹ Irkeb gaha inyiŋ: “Tarsus taunde niŋ al kura deŋembe Sol goyen Yudasyen yare heŋ Al Kuruŋ mere irde hi. Niŋgeb Belen Huwak ineŋ haŋyen goyen gama irde kuŋbe yamiŋde forok yeŋbe Sol niŋ gusuŋaŋ irayiŋ.

¹² Yeŋbe diliŋ titmiŋ hiyuŋ goyen yuwarwarte

al kura deñembe Ananaias beleñ kuñ iginj hiwi yeñ haniñ tonanđe kerde Al Kurun gusuñan irde hike kinuñ,” inyinj.

13 Gwaha inkeb Ananaias beleñbe gaha inyinj: “Doyañ Al Kurun Yesu, al budam beleñ al goke tagalke nurmiñ. Al gobe ge gama girde hañ mar Yerusalem hañ goyen buluñ wor po yiruñ.

14 Irdeb pris buda gote kurumjiñ beleñ, ‘Kuñ Damaskus gor Yesu dolon irde hañ mar fere tiyayinj,’ inke gar wayuñ,” inyinj.

15-16 Gwaha inkeb Doyañ Al Kurun Yesu beleñ, “Al gobe metenje tiyyen yeñ hakot basinä irmirinj. Yeñ beleñbe naña kuruñ gayen kuñ henjyabe al miñ hoyanya doyañ marmiñyabe Israel marya hitte kuñ ne niñ tagalde tukuyen. Yeñbe ne niñ teñ kame uliñ misiñ kuruñ katyenj goyen ikala ireñ. Niñgeb kuñ ginhem gwahade po irayinj,” inyinj.

17 Gwaha inkeb Sol hinhin yare gor kuriñ. Kuñ keneñbe haniñ tonanđe yerdebe, “Kadne, gar wañ hikeya Doyañ Al Kurun Yesu beleñ forok yeñ mere giruñ al gore nad nerke gago wayhem. Niñgeb delgebe sopte iginj hiriryenj. Irde Holi Spirit hard gunyeñ,” inyinj.

18 Irkeb goyare po det kura makaj dapra kakafok yara diliñ pet tike kidoma hiriñ kuruñ goyen wok yekeb sopte wuk yeke det yinyinj. Irkeb Ananaias beleñ tukuñ fe bana baptais iryinj.

19 Be, baptais tirij kamereb sopte binje nekeb uliñ yul yiriñ goyen tareñ hiriñ.

Sol Damaskus taunde heñ Yesu niñ tagalyinj

Be, Sol gobe Damaskus taunde gor niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ goya naŋkahal karwo ma sipte gwahade gor hin hin.

20 Irdeb mel goya muŋ kura ulyanđe ma heŋyabe aran po sabamiŋ miŋ ure yeŋ Yuda marte gabu yayan kuŋbe, “Yesube Al Kuruŋ Urmiŋ,” yeŋ tagalde kuŋ hin hin.

21 Irkeb al buda meremiŋ nuramiŋ mar gore goyen kenenbe hurkuŋkat teŋbe, “Al gabe Yerusalem gor Yesu gama irde haŋ mar buluŋ buluŋ yirdeb gar niŋ Yesu gama irde haŋ mar wor yad fere yirde pris buda gote kuruŋmiŋ hitte yuke yeŋ wayuŋ al goyen gago moŋ? Niŋgeb daha teŋ hibe gago?” yeŋ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiŋ.

22 Gega gise haŋka Sol beleŋ saba teŋ hike sabamiŋbe tonŋen yaŋ heŋ hin hin. Irde, “Yesube Mesaia,” yeŋ hike Yuda mar Damaskus hin han mar gob gwaha mat kura mere titek moŋ ham in.

23 Be, nalu budam hubu hiriŋ. Goyenbe Yuda mar beleŋ gabu irdeb mayteke kami yeŋ sege iramiŋ.

24 Gega al kura beleŋ mel gote dufay goyen momoŋ irke nuryiŋ. Be, mel gobe koya ku ruŋ Damaskus taun milgu irtiŋ gote yame karkuwanđe kurar mat kura Sol go waŋ siŋare kweŋ tikeb maytek yeŋ wawuŋya naŋkahalya usan miŋmoŋ yameyan goyaŋ pet teŋ hin han.

25 Gega wawuŋ kurarebe Solyen mere nurde gama irde hin han mar beleŋ hora karkuwaŋ po koya kuruŋ irtiŋ hende hoyan taun go milgu irtiŋ goyen yameŋde mat Sol goyen tiri kuruŋ bana

kerdeb hulyaŋalde palgir irke megen kurkuriŋ.
Irdeb gor mat Damaskus taun go tubul teŋ kuriŋ.

Solbe Yerusalem mulgaŋ hiriŋ

26 Be, Sol gobe Damaskus tubul teŋ Yerusalem mulgaŋ heŋ kuriŋ. Kuŋ forok yeŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irtiŋ mar gor hinhan goyen daha mat kura awalik yirmewoŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan. Gega mel gobe Sol Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryinŋ goyen fudinde yeŋ ma nurdeb tumŋaŋ yeŋ ge kafura hamiŋ.

27 Gega Banabas beleŋ aposel buda hitte tukuriŋ. Tukuŋbe Sol gob Damaskus kuŋ henja daha mat Doyan Al Kurunŋ kenke mere iryinŋ, irde Damaskus taunde gor Yesu niŋ tagal tagal niŋ kafura ma heŋ tagalde hinhan goyen momonŋ yiryinŋ.

28 Be, Banabas beleŋ aposel buda go gwaha yinke nurdeb awalik iramiŋ. Irkeb mel gore Yerusalem bana Al Kurunŋen meteŋ teŋ hinhan goyen Sol niŋ sagurayneŋ nurdeb yeŋya gwaha teŋ hinhan. Gorbe Yuda mar hitte Yesuyen deňemde Al Kurunŋen saba tagal tagal niŋ kafura ma heŋ tagalde kuŋ hinhan.

29 Gwaha teŋ henyaɓe Yuda mar Grik mere teŋ hitiŋ goya kadom mohonđe teŋ hinhan. Irkeb daha mat kura mayteke kami yeŋ epte ma tiyamiŋ.

30 Gega diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar beleŋ mere momonŋ go nurdeb Sisaria taunde tukurkamiŋ. Irdeb gor mat hakwa hende tiyuŋmiŋ Tarsus taunde teŋ kerke kuriŋ.

31 Be, Yudia naŋaya Galili naŋaya irde Samaria naŋare niŋ sios goyen kanduk karkuwaŋ forok yen hinhan kurun goyen hubu hekeb merem moŋ hen kanduk kura ma keneŋ hinhan. Irde saŋin henayin yen Holi Spirit beleŋ faraŋ yurkeb Doyaŋ Al Kurun niŋ dufayninin tareŋ irniŋ yen al budam yen ge biŋ mulgaŋ heŋ hinhan. Irdeb Doyaŋ Al Kurun palap irde heŋya mata teŋ hinhan.

Pita beleŋ Lida taunya Yopa taundeya kuŋ Al Kuruŋyen meteŋ tiyyiŋ

32 Be, goyenter Pitabe Israel marte naŋa bana goŋ niŋ tiyuŋ kurar mat kurar kuŋ hinhan. Kuŋ heŋyabe Yesu gama irde hinhan mar Lida taunde niŋ wor kuŋ yinyiŋ.

33 Be, gorbe al uliŋ simsima hitiŋ kura kinyiŋ. Deňembe Ainias. Yeŋbe dama 8 gayen gasunđe niŋ hiriŋ. Yiŋgeŋ kuŋ waŋ titek epte moŋ.

34 Be, Pita beleŋ keneŋbe, “Ainias, Yesu Kristu beleŋ guram girde sope gira niŋ, huwardeb ferd ferd gasunge go gigeŋ sope ira,” inyiŋ. Irkeb goya goyen po huwaryiŋ.

35 Irkeb alya bereya Lida taunde ninja Saron naŋa bantotore hinhan mar gore Ainias igiŋ hiriŋ goyen keneŋbe Doyaŋ Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ.

36 Be, Yopa taundebe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋin iryiŋ bere kura hinhan. Deňembe Tabita. Grič mere matbe Dorkas ineŋ haŋyen. Yeŋbe hugiŋen mata igiŋ po teŋ hinhan, irde alya bereya det miŋmoŋ mar faraŋ yurde hinhan.

37 Be, Pita beleŋ Lida taunde hinhan goya goyenbe bere go garbam buluŋ po heŋbe kamyiŋ.

Kamkeb bere hakwam goyen he fimiŋ beleŋ sam irde utma tiyaminj. Irdeb yaminj banabe al heŋ heŋ gasunjbe irawa kurabe hende kurabe bande geb, tukunj gasunj hende goyenter keramiŋ.

³⁸ Be, Yopa taunde mat Lida taundebe gisaw moŋ geb, Yesu niŋ dufayminj tareŋ irtinj mar Yopa taunde hinhan gore Pita Lida taunde hinhan goyen nurdeb al irawa kura yad yerke keya kuŋbe, “Ge niŋ po nurde wayhar niŋ, wake aranęŋ po kuniŋ,” inaryum.

³⁹ Irkeb Pita go huwardeb al irawa goya Yopa taunde kwamiŋ. Kuŋ forok yekeb Tabita hakwam hinhinde gor teŋ hurkamiŋ. Hurkukeb beretap goŋ dolonjde hinhan goreb milgu irdeb amil kurayen kurayen Tabita diliŋ heŋya beretap goke yiryiŋ kurunj goyen ikala irde heŋya esen hinhan.

⁴⁰ Irkeb Pita beleŋ bere buda goŋ hinhan goyen tumňaŋ yakira tike sinjare kurkamiŋ. Kurkukeb dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe Al Kurunj gusunjaŋ iryinj. Irdeb fulgaŋ kaŋbe bere hakwam goyen, “Tabita, huwara,” inyiŋ. Gwaha inkeb naŋkeneŋ Pita keneŋbe huwarde kipiryiŋ.

⁴¹ Irkeb Pita beleŋ haniŋde tanarde isaŋ hekeb huwaryiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufayminj tareŋ irde hinhan marya beretap budaya goyen hoy yirkeb waŋ bere goyen kenamiŋ.

⁴² Be, mata forok yiriŋ gote mere momonjbe Yopa taunde niŋ mar kurunj gobe nurde tukutinj ala tiyamiŋ. Irdeb al budam Doyaŋ Al Kurunj niŋ dufayminj saŋŋiŋ iramiŋ.

⁴³ Be, Pita go al kura dapŋa sikkenj po det yirde hinhan al gote yare nalu ulyaŋde yara po gor

hinhin. Al gote deñebe Saimon.

10

Konilius beleñ Pita hoy iryinj

¹ Be, Sisaria taunde gorbe Roma al kura 100 fulenja marte doyañ al kurainhin. Deñembe Konilius. Fulenja mar gobe “Rom niñ fulenja mar” yineñ hanjen.

² Koniliusya diriñmiñmiñ yagobe tumñañ Al Kurunj palap irde yeñ ge po nurde dolonj irdeb merem gama irde al buniñej farañ yurde Al Kurunj mere ird ird niñ biñ sir ma yeñ hinhan.

³ Be, wawuñban a kura 3 kilok gwahaderbe Al Kurunj mere ird ird nalu hekeb mere irde heñya yuwarwarte miyoñmiñ kura forok yeke kinyinj. Irkeb miyoñ gore, “Konilius,” inyinj.

⁴ Irkeb kafura heñbe her yeñ, “Doyañ Al Kurunj, dahade?” inenj gusuñjan iryinj. Irkeb miyoñ gore wol heñbe, “Al Kurunjbe ge beleñ mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya buniñej farañ yurde teñ hayen goyen wor geneñ hiyen. Yeñbe ge niñ biñ sir ma yeñ hiyen geb, nad nerkeb gago mere momoñ gire yeñ wayhem.

⁵ Al kura hulyanj yirkeb Yopa taunde kunayinj. Kuñbe al kura deñem Saimon, deñem kurabe Pita inenj hanjen goyen gor hi geb, tupi teñbe mulgañ heñ wanayinj.

⁶ Yeñbe Saimon dapñā sikkenj po det yirde hiyen al gote yare hi. Yamiñbe makaj siñaj beleñ mat hi,” inyinj.

⁷ Be, miyoñ gore gwaha inenjbe kukeb Konilius beleñ meteñ marmiñ irawayabe fulenja almiñ

uŋkurenj kura goya hoy yirkeb yeŋ hitte wayamiŋ. Fuleŋa al gobe Al Kurun palap irde yeŋ ge po nurde hiyen al. Yeŋbe Koniliusya heŋ faraŋ urde hiyen.

⁸ Wakeb Al Kuruŋyen miyoŋ forok yeŋ mere iryiŋ goyen keŋkela po momon yirdeb hulyan yirkeb Yopa taunde kwamiŋ.

Al Kurun beleŋ yuwarwarte Pita mere iryiŋ

⁹ Be, mel go kuŋ tiyuŋde kura gor feramiŋ. Irde fay urkeb sopte kuŋ naŋa baŋkahal hekeb Yopa taunde forok yetek heŋ hinhan. Be, goyareb Pitabe ya yeŋ hinhan gote armomde* Al Kurun mere ire yeŋ hurkuriŋ.

¹⁰ Hurkuŋ Al Kurun mere irde heŋyabe biŋge buluŋ wor po iryiŋ. Be, biŋgebe hako kaŋ hikeyabe yeŋbe ya hende gor hinhan. Irkeb Al Kurun beleŋ mata kura ikala ireŋ tike uliŋ kanduk po hiriŋ.

¹¹ Irkeb yuwarwarte naŋkiŋ gereŋ yiriŋ. Irkeb det kura amil yara goyen muruŋ sipte kurhan kurhan al beleŋ tanartineŋ irde palgir irke naŋkiŋde mat megen katyiŋ.

¹² Bana gonjbe dapŋa kahaŋ yan megen huwarde kuŋ hitiŋya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kurun goyen bana gonj hike yinyiŋ.

¹³ Be, det go yenen heŋyabe al melak kura nuryiŋ. Gorebe, “Pita, huwarde det go gasa yirde nawa,” inyiŋ.

* **10:9:** Yuda marte ya gote armobe bantotok geb, al beleŋ hiryonđe igin hurkuŋ gor keperde usaŋ heŋ haŋyen.

14 Irkeb wol hejbe, “Moŋ, Doyaŋ Al Kuruŋ, badne wor po. Dapŋa gabe delger wukkeŋ moŋ, buluŋ yen hitiŋ gobe neb kura ma nen himyen,” inyiŋ.

15 Irkeb al melak gore sopte po, “Det kurayen kurayen Al Kuruŋ beleŋ yirde diliŋde wukkeŋ yitiŋ gobe ge beleŋ wukkeŋ moŋ yen bada ma hawayiŋ,” inyiŋ.

16 Be, mere gabe wawuŋ karwo gayen Pita hitte forok yeke nuryiŋ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapŋa kurayen kurayen bana gon minyan goyen tumulgaŋ tike naŋkiŋde hurkuriŋ.

17 Be, yuwarwarte det kinyiŋ goyen miŋ niŋ dufay heŋ hinhan goya goyabe al karwo Konilius beleŋ hulyaŋ yirke wayamiŋ goyen Saimonyen ya niŋ naŋkenet waŋbe ya keneŋbe sinjare huwaramiŋ.

18 Irdeb, “Saimon Pita ineŋ haŋyen al go goyen gar hi we?” yineŋ al ya bana gon hinhan goyen gusuŋaŋ yiramiŋ.

19 Be, goya goyenbe Pita go yuwarwarte det kinyiŋ gote miŋ niŋ hako po dufay heŋ hikeb Holi Spirit beleŋ, “Saimon, al karwo kura ge niŋ naŋkenet wayhaŋ.

20 Niŋgeb huwarde kurkuŋ yena. Mel gobe ne beleŋ po yinmeke ge niŋ wayhaŋ geb, wake kuniŋ ginke goya yenyəa kuŋ kuŋ niŋ kama ma hawayiŋ,” inyiŋ.

21 Irkeb Pita go kurkuŋ mel goyen yeneŋbe, “Al goke naŋkenet wayhaŋ al gobe ne gago. Niŋgeb dahade nurde ne niŋ naŋkenet haŋ?” yineŋ

gusuŋaŋ yiryinj.

²² Irkeb mel goreb, “Neŋbe Konilius Roma niŋ 100 fulenja marte doyan al beleŋ hulyaŋ dirke wayhet. Yeŋbe Al Kurun palap irde dolonj irdeb diliŋde huwak iginj po hiyen. Irkeb Yuda mar wor tumlaŋ palap irde hanjen. Kibe Al Kurunyen miyon beleŋ forok yeŋbe Konilius goyen, ‘Al kura hulyaŋ yirke Saimonyen yare Yopa kuŋbe Pita tupi teŋ wanayinj. Irkeb yen beleŋ gab mere girke nurayinj,’ inuŋ geb, gago yen beleŋ hulyaŋ dirke ge gupi teŋ kuniŋ yen wayhet,” inamiŋ.

²³ Irkeb Pita beleŋ yinke yare hurkamiŋ. Irdeb go wawun gobe gor feramiŋ.

Pita beleŋ Konilius hitte kuŋ Yesu niŋ tagalyinj

Be, fay urkeb Pita go huwardeb mel goya Sisaria taunde kwamiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtinj mar kura Yopa taunde hinhan goyen wor yeŋya kwamiŋ.

²⁴ Be, sopte fay urkeb kuŋ Sisaria taunde forok yamiŋ. Koniliusbe Yopa kwaŋ mar goyen haŋka waŋ forok yiniŋ tahaŋ yen nurdeb yende miŋde niŋ alya bereya diŋuŋ yende yende goyen hoy yirke waŋ gabu irdeb mel go po doyan yirde hinhan.

²⁵ Be, Pita go kuŋ yare forok yen ya bana hurkeŋ tikeb Konilius beleŋ Pita palap irde yamere Pita kahaŋ miŋde dokolhoŋ yuguluŋ teŋ kuku tiyyinj.

²⁶ Irkeb Pita beleŋ, “Huwara! Nebe al gigen yara po niŋ, gwaha ma nirayinj,” inenbe haniŋde tanarde isaŋ hiriŋ.

27 Irdeb Pita go Koniliusya mere teŋya teŋya ya bana hurkuŋbe al buda kuruŋ go yinyinj.

28 Irdeb gaha yinyinj: “Neŋ Yuda mar beleŋ denj al hoyanđe niŋya awalik heŋ gabu heŋ heŋ gobe nende matarebe bisam irtiŋ geb, go po gama irde hityen. Gob deŋbe keŋkelə nurde haŋ. Gega Yuda mar moŋ gobe wukkeŋ moŋ buluŋ niŋgeb, Al Kurunyɑ awalik hetek epte moŋ yeŋ himyen goyen bada hawayinj yeŋbe Al Kurun beleŋ yuwarwarte nikala niruŋ.

29 Goke teŋbe ne niŋ keya hekeb mere ma timinj. Mali po huwardeb wamiŋ. Goyenbe Konilius, gebe dahade nurdeb ne niŋ keya hawanj?” inyinj.

30 Irkeb Konilius beleŋ huwardeb gaha inyinj: “Gote yeren 3 kilok wawuŋbaŋa gaha naŋa gayen yaner heŋ Al Kurun mere irde hinhem. Gwaha teŋ himekeya al kura uliŋhormiŋ faykek wor po melak heŋ hinhin gore delne mat forok yeŋ huwardebe,

31 ‘Konilius, Al Kurunbe mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya buninjen faran yurde hayen goyen wor biŋ sir ma yeŋ hiyen.

32 Niŋgeb al kura yad yerkeb Saimon Pita inenj hanjen goke Yopa taunde kunayinj. Yeŋbe al kura Saimon inenj hanjen gote yare hi. Al gobe dapŋa sikkenj po det yirde hiyen. Yamiŋbe makaŋ siŋa beleŋ mat hi,’ ninuŋ.

33 Be, gwaha ninkeb goya goyen po al yad yermek ge niŋ keya kwaŋ geb, gago wayha. Neŋbe Doyaŋ Al Kurun beleŋ mere yirayinj ginuŋ goyen tumŋaŋ momoŋ dirke nurniŋ yeŋbe Al Kurun diliŋ mat gago waŋ gabu irde doyaŋ girhet.

Ninjeb iginj teñ wayha geb, mere goyen momonj dira,” inyinj.

34 Be, mere go nurdeb Pita beleñ gaha inyinj: “Hañkab̄ bebak tihim. Fudinde wor po, Al Kuruñbe Yuda mar po ma iginj yeneñ hiyen.

35 Al miñ kurar niñ kurar niñ merem hoyan hoyan Al Kuruñ palap irde diliñde mata huwak po teñ hañ mar go gab iginj yeneñ hiyen.

36 Deñbe Al Kuruñ beleñ Israel mar niñ bikkenj mere kiryinj gobe keñkela nurde hañ. Mere gobe Al Kuruñ beleñ megen niñ marya awalik heñ heñ ge teñ Yesu Kristu teñ kerke katyiñ goke yitinj. Yesu Kristube megen niñ mar tumjanj gote Doyan Al Kuruñ.

37 Deñbe mata kuruñ Yudia nañä bana goñ forok yeñ hinhin gobe nurde hañ. Hañkapyä Yon Baptais beleñ Galili nañare, ‘Mata bulunjiñ yubul teñ baptais tenaj,’ yeñ alya bereya saba yirde hinhin goyen kamere mata kuruñ goyen forok yirinj.

38 Mata kuruñ gobe gahade: Al Kuruñ beleñ Holi Spirit teñ kerke Nasaret niñ al Yesu go hitte katyiñ, irde tareñmiñ wor unyiñ. Irdeb Al Kuruñbe yeñya hinaryum geb, Yesu gobe Yuda marte nañä bana goñ tiyuñ kurar mat kurar kunjbe alya bereya faranj yurde al Satan beleñ buluñ yirke garbam hinhin goyen tumjanj guram yirde sope yirde hinhin.

39 Yesu beleñ mata kuruñ Yuda marte nañä bana goñ teñ hinhin goya Yerusalem taunde gor teñ hinhin gobe dilniniñde wor po keneñ hinhet. Gega gor niñ mar beleñ teñ kuruse hende mayke

kamuñ.

⁴⁰ Goyenpoga kamuñde gor mat yerenkek hekeb Al Kuruñ beleñ isañ heñbe kawan irke kenañ.

⁴¹ Gega al tumñañ ma kenañ. Neñ bikkenj Al Kuruñ beleñ basiña dirlin mar po gab Yesu kamuñde mat huwarkeb kintinj. Irdeb yenja dula teñ hinhet.

⁴² Yesube al kamtinjya diliñ gergeñ hanja matamij yeneñ bulunuña iginjya pota yirde murunjem yunyen yeñ Al Kuruñ beleñ basiña iryin albe gogo yeñ tagalde tukunayin dinuñ.

⁴³ Yesu goke teñ bikkenj Al Kurunyen mere basañ mar beleñ, ‘Al kura kame wayyeñ goke dufay sanjin irkeb Al Kuruñ beleñ al goke teñ mata buluñmiñ halde unyen,’ yeñ tagalde hinhan,” yeñ Pita beleñ Koniliusya yamiñde gabu iramiñ mar goyen yinyinj.

Holi Spirit Yuda mar moñ hitte katyinj

⁴⁴ Be, Pita beleñ saba gwahade teñ hinhin goya goyab Holi Spirit beleñ saba go palñia irde hinhan mar hitte katyinj.

⁴⁵⁻⁴⁶ Irkeb mere kurayen kurayen teñ Al Kuruñ turuñ irde tiyamiñ. Irkeb Yuda mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtinj kura Pitaya wayamiñ gore go yeneñ hurkunkat teñbe, ‘Al Kuruñ beleñbe Yuda mar moñ al miñ hoyan nende matare ma kutinj gega, yeñ wor Holi Spirit yuna be!’ yaminj. Irkeb Pita beleñ,

⁴⁷ “Mel gabe neñ Holi Spirit titinj gwahade goyen po yeñ wor Holi Spirit tahañ niñgeb, al

ganuŋ beleŋ fe baptais teŋ teŋ niŋ bisam yiryeŋ?" yiriŋ.

⁴⁸ Irdeb, "Deŋbe, 'Yesu Kristuyen al hihit,' yeŋ Yesu Kristu deňemde baptais tenayiŋ," yineŋ baptais yiryeŋ. Go kamereb baptais tamiŋ mar gore Pita goyen, "Neŋya muŋ kura heŋ ga kwayin," ineŋ basiŋa iramiŋ.

11

Pita Yerusalem mulgaŋ hiriŋ

¹ Be, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ wor Al Kuruŋyen mere nurde gama iran mere momoŋ goyen aposel budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar Yudia naŋa bana go niŋ beleŋ nuramiŋ.

² Niŋgeb Pita mulgaŋ heŋ Yerusalem hurukueb Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋ mar gore iŋiŋ ma nurde huwardeb Pita goyen,

³ "Ge gayenbe daha tihim yeŋ al miŋ hoyan nende guba mata ma gama irde hanjen marte yare kun dula tiyan?" yeŋ biŋ ar hende mere iramiŋ.

⁴ Irkeb Pita beleŋ mata forok yiriŋ goyen kenkelə po momon yire yeŋ miŋ urdeb gaha yinyiŋ:

⁵ "Nebe Yopa taunde heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhem. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mata kura nikala nireŋ tikeb ulne kanduk wor po hiyuŋ. Irkeb yuwarwarte det kura amil yara goyen muruŋ sipte kurhan kurhan goyen al beleŋ utiriŋ teŋ tanartiŋeŋ irde naŋkiŋde mat paŋgir irke ne hitte katke kinmiŋ.

6 Keñkela keneñbe bana goñbe dapñä kahanj yan megen kuñ hitiñya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kuruj goyen bana goñ hike yinmiñ.

7 Irkeb al melak kura nurmiñ goreb, ‘Pita, huwarde dapñä go gasa yirde nawa,’ ninuñ.

8 Irkeb ne beleñ wol heñbe, ‘Moñ, Doyañ Al Kurunj, badne wor po. Dapñä gabe delger wukken moñ, buluñ yen hanÿen gobe muñ kura ma nitinj. Hubu wor po,’ inmiñ.

9 Be, al melak gore sopte po nañkiñde mat, ‘Det Al Kurunj beleñ yirde diliñde wukken yitiñ gobe ge beleñ wukken moñ yen bada ma hawayinj,’ ninuñ.

10 Mere gobe wawuñ karwo gayen ne hitte forok yeke nurmiñ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapñä kurayen kurayen bana gon minyan goyen tumulgañ tike nañkiñde hurkuñ.

11 Irkeb goya goyenbe al karwo Sisaria mat ne niñ keya kwañ mar goyen ya hinhem siñare gor huwaraj.

12 Irkeb Holi Spirit beleñbe, ‘Mel goya kuñ kuñ niñ kama heñ bada ma hawayinj,’ ninuñ. Irkeb mel karwo goya Sisaria taunde kutiñ. Irde kadne 6 Yopa taunde niñ gayen wor gama nirke tumñaj Koniliusyen yare kutiñ.

13 Kuñ forok yeteket Konilius beleñ nenenjbe Al Kurunyen miyoñ beleñ yamiñde forok yenj mere iruñ goyen momoñ niruñ. Meremiñbe gahade: ‘Al kura Saimon, Pita inej hanÿen al gobe Yopa taunde hi niñgeb, al kura yinke yenj ge keya

kunaŋ.

¹⁴ Yeŋ beleŋ gab Al Kurunyen mere tawaŋ momoj girkeb geya diriŋmiŋgeyabe tumŋaŋ mere go nurdeb gama irke Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyeŋ,’ inuŋ.

¹⁵ Be, hanŋkap ga mere miŋ urde hinhem goya goyabe Holi Spirit hanŋkapyɑ neŋ hitte katuŋ go gwahade goyen yeŋ hitte wor katuŋ.

¹⁶ Irke go kenenbe Doyan Al Kuruŋ Yesu beleŋ Al Kuruŋ hitte mulgaŋ hewe yenya, ‘Yonbe fe baptais yirde hinhin gega, deŋbe Al Kuruŋ beleŋ Holi Spiritde baptais diryeŋ,’ dinuŋ goyen goya gab bene bak yiyuŋ.

¹⁷ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit neŋ dunuŋ gwahade goyen po al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irkeb yeŋ wor yunuŋ. Niŋgeb daha tihim yeŋ ne al nebaŋen muŋ gare Al Kurunyen meteŋ waleŋ? Neb badne wor po!” yinyiŋ.

¹⁸ Be, Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan go Pita mere tiyyiŋ go fudinde yeŋ nurdeb Al Kuruŋ turuŋ irde, “Fudinde go. Al miŋ hoyan neŋ Yuda mar moŋ wor Al Kuruŋ beleŋ biŋ bak yirke Al Kurunya awalikde hitek yenbe mata buluŋmiŋ yubul teŋ yeŋ ge biŋ mulgaŋ heŋ han,” yamiŋ.

Antiok niŋ Yesuyen alya bereya

¹⁹ Be, Yudia naŋare niŋ doyaŋ mar beleŋ Stiwen mayke kamyiŋ go kamereb Stiwen diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar wor gasa yirde buluŋ buluŋ yirde hikeb go mar gobe burgagaw keramiŋ. Irdeb kurabe Fonisia naŋare kwamiŋ.

Kurabe Saiprus motmotde kwamiñ. Munanj kurabe Antiok taunde kwamiñ. Mel go burgagaw kerde kwamiñ mar goyenbe kuj mere igin Yesu niñ yitiñ goyen Yuda mar po momon yirde kuj hinhan.

²⁰ Gega Saiprus motmotde niñ marya Sairini taunde niñ mar Yerusalem mat bur yen kwamiñ gore Antiok taunde kuþbe Grik mar gor hinhan goyen wor mere igin Doyañ Al Kurun Yesu niñ yitiñ goyen momon yirde hinhan.

²¹ Doyañ Al Kurunyen tareñbe mel goya hin hin geb, mere go nurdeb alya bereya budam mata buluñmiñ yubul teñ Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

²² Be, Yerusalem niñ sios gore mere momon go nurdeb Banabas teñ kerke Antiok kuriñ.

²³ Kuj Antiok gor forok yenþe Al Kurun beleñ buniñen yirde igin igin yirde Holi Spirit yunyin go yenerñbe aman niñ pultik yiriñ. Irdeb sañin heñ heñ ge faran yure yenþe, “Bitinje mat Doyañ Al Kurun Yesu gama irde hinayıñ. Irde yen niñ po nurde hinayıñ,” yinen saba yirde hinhan.

²⁴ Banabasbe al igin wor po, irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hekkenj nurde uneñ hinhan. Holi Spirit beleñ hard uneñ ketal urtin hinhan. Niñgeb Banabas beleñ saba yirkeb al budam Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

²⁵ Be, gor matbe Banabas go Sol niñ nañkene yen Tarsus taunde kuriñ.

²⁶ Kuj nañkeneñ kenerñbe tupi teñ Antiok waryum. Be, go dama goyen Banabasya Solyabe Yesu Kristuyen alya bereya Antiok hinhan goya heñbe alya bereya budam saba yirde hinaryum.

Be, Antiok gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ mar goyen al siŋare niŋ mar beleŋ “Kristen” yinamiŋ. Deňe gob bikkeňbe hubu.

²⁷ Be, irem go Antiok hinaryum goya goyenbe Al Kuruňyen mere basaŋ mar kura Yerusalem mat Antiok katamiŋ.

²⁸ Al kura deňembe Agabus. Yeň beleňbe Holi Spirityen tareňde huwardeb, “Kamebe biňge kamde kamde nalu kuruŋ kura Roma gabman beleň naŋa doyaŋ ira bana gayen forok yiyyen,” yirinj. Be, Klodius beleň Roma gabmanyen doyaŋ al hikeya mere tiyyin gwahade po forok yirinj.

²⁹ Irkeb Yerusalem niŋ mar faraŋ yurniŋ yeňbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ mar Antiok hinhan gore hora yirtiŋ ala tiyamiŋ. Al tumňaŋ gor hinhan gobe gwahade hite yeňbe goyen po gama irde hora yeramiŋ. Horam yaŋ marbe tolok yeramiŋ, munan al hubu nurdeb bande yeramiŋ.

³⁰ Hora gabu iramiŋ gobe teň Banabasya Solya haniňde keramiŋ. Irkeb Yerusalem kuňbe tukun sios gote doyaŋ mar yunaryum.

12

Herot beleň Yesuyen alya bereya sios buluŋ buluŋ yiryiŋ

¹ Be, goya goyenbe Yuda marte doyaŋ al kuruŋ kura deňem Herot beleň Yesuyen alya bereya sios buluŋ yire yeňbe fulenja marminj yad yerke kuŋ kuramiŋ yawaramiŋ.

² Yawarkeb Herot beleň fulenja marminj yinkeb Yon itiŋ Yemsbe fulenjare niŋ bidila po mayke kamyiŋ.

3 Be, Herot beleñ mata tiyyin goke Yuda mar beleñ amaj heke yenenbe Pita wor Yems irmiñ gwahade ire yenþe fulenþa marmiñ yinke teñ fere tiyamiñ. Goyenbe Yuda marte dula nalu kuruñ kura beret yis miñmoñ nen hanjen goyenterbe Pita fere tiyamiñ.

4 Irdeb koyare kerdeb, moñgo busaharyen yenþe Herot beleñ fulenþa marmiñ 16 hulyañ yirde, "Al sipte beleñ wa doyan irnayin. Irdeb nalumin hubu hekeb al sipte kura beleñ wor kuñ gasuñmiñ teñ Pita go doyan irnayin. Gwahade po teñ hinayin," yinyin. Herotbe Pasoba* dula nalu goyen hubu heke gab Pita go siñare takten kawan alya bereya diliñde maymeke kamyen yen nuryiñ.

5 Goke teñþe Herot beleñ fulenþa marmiñ yinke Pita goyen koyare po kerde doyan irde hinhan. Gega siosbe Al Kuruñ beleñ faraþ uryeñ yen gusuñan irtiñde hinhan.

6 Be, gisebe mayteke kamyen yen nuramiñ goyen wawuñþe Pitabe fulenþa mar irawa kahalte firtiñde hinhan. Irde fulenþa mar irawa hoyanje yamere huwarde doyan heñ hinaryum. Pita gobe hinhan gwahade po sen beleñ haniñ yase beleñ feñ teñ tukan fulenþa al kurate haniñde feñ titiñ

* **12:4:** Bikken Israel mar Isip nañña tubul teñ Kenan kunin tiyamiñþe Al Kuruñ beleñ sipsip al dirin dirjeñ gasa yirde darim yade yame kantayañ sam yirnayin yinyin. Munañ al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kuruñyen miyoñ beleñ wanþe mel gote urmiñ matalinþa dapñamîn matalinþa goyen tumñañ gasa yirke kamamiñ. Gega meremiñ gama iramiñ marbe miyoñmiñ beleñ yubul tiyamiñ goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hinhan.

hinhin. Be, haniŋ tapa wor gwahade po irtiŋ
hinhin.

⁷ Irkeb al kura mata gwahade forok yewenj tiya
yen ma nurde hikeya Al Kurunyen miyon beleŋ al
yad fere yird yird ya bana goŋ forok yiriŋ. Irkeb
ya bana goŋbe fay urde wuk yen tukuriŋ. Irkeb
Al Kurunyen miyon goreb Pita gegelhek beleŋ tur
irde isaŋ heŋbe, “Araŋ huwara!” inyiŋ. Gwaha
inkeb goya goyen po sen haniŋde fere titiŋinhin
goyen suk yen kataryum.

⁸ Irkeb Al Kurunyen miyon beleŋbe, “Ka-
hanjbasanĝeya ulinhorge binde niŋya yad hor
yira,” inyiŋ. Irkeb Pita go gwaha tiyyiŋ. Irkeb
sopte po, “Ulinhorge kuruj siŋare niŋ go wor
ulger kerde gama nira,” inyiŋ.

⁹ Be, Pita go Al Kurunyen miyon goyen po gama
irde siŋare kurkuriŋ. Goyenpoga Al Kurunyen
miyon beleŋ mata teŋinhin gobe fudinde
farnjenđe yen ma nurde inhin. Yenbe yuwar-
warte teŋinhim yen nurde inhin.

¹⁰ Be, Al Kurunyen miyonja Pitaya go fulenja
mar meheňde niŋ goyen fole yirde kuŋ kura
goyen wor fole yirde kuŋ funaŋbe taun bana
hurkuŋ hurkuŋ yame kuruj ain beleŋ po irtiŋde
gor huwararyum. Irkeb yame go momloŋde
hol yeke kwaryum. Be, muŋ kura kutjeŋ teŋbe
goyare po Al Kurunyen miyon gobe uŋkel kuriŋ.

¹¹ Irke gab Pita gobe biŋ bak yeke, “Gabe
farnjenđe be! Yuwarwarte moŋ. Yuda marbe
ne niŋ Herot beleŋ mayde gwaha kura ira yen
kentek yen nurde haŋ gega, fudinde wor po Al
Kuruŋ beleŋ miyonmiŋ hulyaŋ irke wan nad siŋa

nira,” yirinj.

¹² Irde biŋ bak wor po yeke Yon al beleŋ Mak ineŋ hinhan gote milin Mariayen yare kuriŋ. Yare gorbe al budam gabu irde Pita goyen faranj uri yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinhan.

¹³ Be, Pita go kuŋbe yame mayyiŋ. Irkeb metenj bere kura deŋem Roda beleŋ yame hol ire yeŋ kuriŋ.

¹⁴ Gega Pita beleŋ yame mayde mere tiyyinj goyen nurde amaj wor po heŋbe yame hol irde miŋmoŋ, kup yeŋ mulgaŋ heŋbe al gabu irde Al Kuruŋ mere irde hinhan mar goyen, “Melya, Pita waŋ yamere hi!” yinyiŋ.

¹⁵ Irkeb mel goreb, “Kukuwa haha?” inamiŋ. Gega, “Moŋ, fudinde wor po Pita be,” yeŋ parsay po hiriŋ. Irkeb, “Moŋ, yende miyoŋ wet?” inamiŋ.

¹⁶ Gega Pita go yame mayde ma nurtiŋen po tiyyinj. Irkeb yame hol irdeb Pita keneŋbe tulfut yamiŋ.

¹⁷ Irkeb hanin po tuŋaŋ teŋ, “Mere ma,” yineŋbe Al Kuruŋ beleŋ teŋ siŋa iryiŋ goyen momoŋ yiryiŋ. Irdeb, “Yemsya dininiŋ Yesu gama irde hitiŋ mar hoyanjoŋ wor ne hitte mata forok yihi gake bebak yirnayıŋ,” yineŋbe tiyuŋ hoyanjoŋde kuriŋ. Be, Yems gobe Yesu kuliŋ irde Yerusalem niŋ sios gote doyaŋ al hinhan.

¹⁸ Be, fulenja mar Pita doyaŋ irde hinhan mar gobe wampot huwardeb bana goŋ yeŋ ge naŋkeneŋ tukamiŋ. Gega bepyanj miŋmoŋ, hubu wor po. Niŋgeb gwaha kura tiya yeŋ ma nurde ŋakŋak teŋ kandukŋen nuramiŋ.

19 Be, Herot beleñ mere momoñ go nurdeb fulenja marminj yinke Pita keramiñ ya bana kuruñ goyen nañkenenj tukamiñ. Gega go ma po kenkeb Herot beleñ Pita doyañ iramiñ mar goyen, “Wawuñbe daha tahañ?” yineñ gusuñajan yirdeb biñ ar yeke Pita doyañ iramiñ mar goyen gasa yirke kamamiñ.

Herot kamyij

Be, go kamereb Herot go Yudia nañare matbe Sisaria taunde kurkuñ gor muñ kura hinhin.

20 Be, goyenterbe Tairyra Saidonya taunde niñ mar beleñ Herot daha wet kura iramiñ. Irkeb Herot gobe biñ ar yeke iginj ma nurde yunenj hinhin. Be, taunde gor niñ marbe Herot beleñ doyañ irde hinhin nañare mat biñge yade hinhan geb, Herot biñ ar yenj hinhin goke kandukneñ nuramiñ. Ningeb Herotya awalik heñ heñ beleñ niñ nañkenenjbe taunde gor niñ mar kura beleñ Herotyen meteñ doyañ al kura Blastus hitte kwamiñ. Kuñbe mel goya Herotya kanduk minjanj hinhan goyen sope irde awalik hiniñ yenj Blastus inke iginj nuryinj. Irdeb yenj beleñ kuñ Herot inke yenj wor iginj nuryinj.

21 Be, Herot beleñ Tairyra Saidonya taunde niñ mar mere yire yenj nalu kiriyinde goyenter hekeb doyañ mar karkuwañde umña teñbe gote keperd keperd gasuñde keperde alya bereya mere yiryinj.

22 Irkeb taunde gor niñ mar beleñ turuñ irde hekhok teñ epte ma teñbe, “Gab al beleñ ma mere tiya! Al Kuruñ beleñ mere tiya!” yenj kiñkabonj tiyamiñ.

23 Be, Herot gob alya bereya belej gwaha inke aman̄ hejbe Al Kurun̄ ma kasor iryin̄. Irkeb goke tejbe goya goyen po Al Kurun̄yen miyon̄ belen̄ waŋ̄ mayke katyin̄. Irkeb goyare po kundu belej diliŋ̄ gergej̄ hikeya nen naforok irke kamyin̄.

24 Be, Herot belej sios buluŋ̄ irde hinhin gega, Al Kurun̄yen merebe kuruŋ̄ hej̄ tukurin̄.

25 Be, Banabasya Solya Yerusalem kwaryum goyen meteŋ̄min̄ pasi irdeb Antiok mulgan̄ haryum. Mulgan̄ hej̄ heŋ̄yabe Yon, Mak inen̄ hanjen̄ goya tumjan̄de Antiok kwamiŋ̄.

13

Holi Spirit belej Banabasya Solya basiŋ̄a yiryin̄

1 Be, Antiok taunde gor niŋ̄ Yesuyen̄ alya bereya sios bana goŋ̄be Al Kurun̄yen mere basan̄ maryabe saba mar kura hinhan. Go mar gote denjembe Banabas, Saimon al belej Niger inen̄ hinhan, irde Sairini taunde niŋ̄ al Lusiusya, Manain̄yabe Solya. Manain̄ gobe Galili naŋ̄a gote doyan̄ al kuruŋ̄ Herotya tumjan̄de paka yirke karkuwāŋ̄ haryum.

2 Be, kurarebe go mar goyen biŋ̄ge kutŋ̄a irde Doyan̄ Al Kurun̄ dolon̄ irde hike Holi Spirit belejbe, “Banabasya Solyabe meteŋ̄ne teŋ̄ hiriryen̄ yeŋ̄ basiŋ̄a yirmiriŋ̄. Niŋ̄geb yapat yirkeb yeŋ̄be hoyan̄ muŋ̄ po meteŋ̄ tiyiryen̄,” yinyin̄.

3 Irkeb mel go kutŋ̄are hej̄ Al Kurun̄ mere irde hinhan goyen kamereb irem go hende hanin̄ yerde Al Kurun̄ gusun̄jan̄ irdeb yubul tike Antiok taun go tubul teŋ̄ kwaryum.

*Banabasya   Polyabe   Saiprus   motmotde
kwaryum*

4 Be, irem go Holi Spirit beleş bul yirke Selusia taunde kurkaryum. Irdeb gor mat hakwa teñbe Saiprus motmotde kwaryum.

5 Kuñ Saiprus motmotde forok yenþe Salamis taunde kwaryum. Gorbe Yuda marte gabu yayañ kunþe Al Kurunyen mere tagalde hinaryum. Irkeb Yon, Mak ineñ hanÿen gobe irem go farañ yurde hinhin.

6 Go kamereb Salamis taunde matbe Saiprus motmot muruñ kurhan Pafos taunde kuñ forok yaryum. Gorbe Yuda mar al kura kalga mataya soya mataya teñ hitiñ al goyenbe Al Kurunyen mere basañ heñ tagalde hime yeñ al usi yirde hinhin. Deñembe Ba-Yesu.

7 Al gobe gor niñ gabman doyañ al Sergius Paulus goyen meteñ farañ urde hinhin. Sergius Paulus gobe dufaymiñ wuk yitiñ niñgeb, Al Kurunyen mere nure yenþe Banabasya Solya niñ keya hirin.

8 Gega Ba-Yesu, Grik mere mat Elimas ineñ hanÿen gore irem goke igin ma nurde asogo yirde Sergius Paulus goyen daha Yesu niñ du-faymiñ sanjiñ iryenkek yenþe petpet irde hinhin.

9 Irkeb Holi Spirit beleş Sol, Pol ineñ hanÿen goyen hard unke Elimas kimiñ mat,

10 “Gebe mata igin kuruñ gayen asogo irde al mata igin gama irniñ tike usi yirde pet pet yirde ha. Irde Doyañ Al Kurunyen mata fudinde goyen buluñ irde ha goyen tubul ma teñ ha. Niñgeb gebe Satanyen mata po teñ ha.

11 Goke teñbe hançka gabe Al Kuruñ beleñ mata bulunge gote damum gunęñ tiya. Niñgeb delge titmiñ hiyyenj. Irkeb sobamde yara po det kura epte ma yenayinj,” inyinj. Irkeb goya goyen po gagap yara kidomak kura gore wañ diliñ pet tiyyinj. Irkeb diliñ titmiñ hekeb ganuñ beleñ hanner nade beleñ nikala niryeñ yeñ sapsap tiyyinj.

12 Irkeb Sergius Paulus gobe mata forok yirinj goyen kinyinj. Irde Doyañ Al Kuruñ niñ saba tagalde hinaryum go nurdeb dinoñ kok yirinj. Irdeb Yesu niñ dufayminj tareñ iryinj.

*Banabasya Polya Pisidia nañare niñ taun kura
Antiok kwaryum*

13 Be, Polya dinuñ waranya go Pafos taunde mat hakwa teñbe Saiprus motmot go tubul teñ Pamfilia nañä bana niñ taun Perga kwaminj. Gega Yon, Mak ineñ hanýen gobe gor mat irem go yubul teñ Yerusalem mulgañ heñ kuriñ.

14 Be, Polya Banabasya gobe Perga taunde matbe taun kura Pisidia nañä bana goñ niñ taun Antiok ineñ hanýende gor kwaryum. Irdeb Yuda marte usañ nalu Sabat goyenter gabu yamiñde gor hurkuñ keperaryum.

15 Be, Yuda marte tikulaya Al Kuruyen mere basañ mar beleñ asañde katıñ goyen kura kapyanj heñbe gabu iramiñ gote doyañ mar beleñ irem goyen yeneñbe, “Irem, derbe alya bereya gar niñ tareñ hinayinj yeñ farañ yurtek saba kura hi kenem iginj saba yiriryeñ?” yeñbe al kura hulyanj irke kuñ momoñ yiriyinj.

16 Irkeb Pol belej huwarde merene nurnaŋ yenje haniŋ po tuŋaŋ tiyyiŋ. Irdeb gaha yinyin: “Deŋ Yuda marya Yuda mar moŋ gega, Al Kuruŋ dolon irde haŋ mar, ga nurnaŋ ko.

17 Yuda marte Al Kuruŋ beleŋbe asininiŋ yago goyen basiŋa yirdeb yende alya bereya yiryiŋ. Irdeb bikkeŋ naŋam tubul teŋ kuŋ Isip marte naŋare hikeb yiŋgeŋ faraŋ yurde saŋiŋ yirkeb almeliŋ kuruŋ forok yiriŋ. Kamebe naŋamde yumulgaŋ tiye yenje Al Kuruŋ belej yiŋgeŋde tarenđe po yirkeb Isip tubul tiyamiŋ.

18 Belej kuŋ heŋya al ma hitek naŋa bana dama 40 gayen mata buluŋ buluŋ kuruŋ teŋ hikeb Al Kuruŋbe biŋ misiŋ buluŋ wor po kateŋ hin hin gega, mel go yubul ma teŋ hin hin.

19 Irdeb Israel mar go Kenan naŋa bana hurukueb Al Kuruŋ belej megeŋ goyenter hin han mar almeliŋ 7 gayen gasa yirde buluŋ buluŋ yiryiŋ. Irdeb megeŋmiŋbe hugiŋeŋ ge yende alya bereya niŋ tubul teŋ yunyiŋ.

20 Be, hakwaniniŋ yago Isip kwamiŋde mat kuŋ kuŋ mulgaŋ heŋ Kenan megeŋde sopte wayamiŋ gobe dama 450 bana gayen mata kuruŋ goyen forok yamiŋ.

“Be, Yuda mar go kuŋ megeŋ yade keperke yeneŋbe Al Kuruŋ belej alya bereya doyaŋ yirde hinayiŋ yeŋ doyaŋ mar yade forok yiryiŋ. Kuŋ kuŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ al Samuel forok yeŋ doyaŋ yirde hin hin.

21 Irkeb goyabe Israel mar belej doyaŋ al kuruŋ hoyan niŋ gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb Al Kuruŋ belej Benyaminyen miŋde niŋ al kura deňem Kis gote

urmiŋ Sol yunke yeŋ beleŋ Israel marte doyaŋ al kuruŋ heŋ dama 40 gayen doyaŋ yirde hinhin.

22 Be, Al Kuruŋ beleŋ Sol go buluŋ tike takira teŋbe Dewit teŋ gasuŋ wol kiriyiŋ. Yeŋ gebe Al Kuruŋ beleŋ gaha yiriŋ: ‘Yesi urmiŋ Dewitbe bubulkuŋne wor po. Amaŋeŋ nurde uneŋ hime. Dufayne kuruŋ kerde hime gayen yeŋ beleŋ gab gama irde pasi iryenj,’ yiriŋ.

23 Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ biŋa teŋ mere tiyyin goyen po gama irdeb gogo Dewityen miŋde mat alya bereya Al Kuruŋ hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al Yesu Israel mar hitte teŋ kerke wayyiŋ.

24 Yesu go forok yeŋ meteŋmiŋ ma miŋ uryinjyabe Yon Baptais beleŋ wa meheŋ heŋ alya bereya mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ heŋ baptais tenayiŋ yeŋ Israel mar tumŋaŋ saba yirde hinhin.

25 Yon go meteŋmiŋ kuŋ pasi irtek binde heŋ hiket gaha yiriŋ: ‘Nebe ganuŋ yeŋ nurde nunenj hanj? Dumulgaŋ teŋ teŋ Al wake kentek yeŋ doyaŋ irde hanjen al gobe ne gago moŋ. Yeŋbe ne kamere wayyen. Ne al gahade muŋ gare epte ma kahaŋ basaŋmiŋde niŋ kaŋ yugu tiyenj,’ yiriŋ.

26 “Niŋgeb, kadne yago, Abrahamyen miŋde niŋ marya deŋ miŋtiŋ hoyan Al Kuruŋ kafura irde yende mere po nurde hanj mar, ga nurnaŋ ko. Dumulgaŋ teŋ teŋ mere gobe neŋ tumŋaŋ gake teŋ kerke wayyiŋ.

27 Gega Yerusalem marya doyaŋ marmiŋya beleŋ Yesu goyen keneŋ bebak ma tiyamiŋ. Mel gobe Sabatmiŋ Sabatmiŋbe Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ mere asaŋde katŋ goyen

kapyan hej hinhan gega, mere gote miŋ bebak ma teŋ hinhan. Irdeb Yesube buluŋ usi teŋ mayteke kami yeŋ mere mayamiŋ. Mata tiyamiŋ gobe Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ kame mata gwahade forok yiyyeŋ yitiŋ goyen po forok yiriŋ gogo.

28 Yesube titmiŋeŋ wor po, miŋ miŋmoŋ mayniŋ yeŋ Pailat gusuŋaŋ iramiŋ.

29 Be, he hende mayke kamkeb faraŋ teŋbe tukuŋ mete tiyamiŋ. Be, mata tiyamiŋ kuruŋ gobe Yesu niŋ teŋ Al Kurunyen mere asaŋde katiŋ goyen gwahade po forok yiriŋ.

30 Goyenpoga bida ma hiriŋ. Al Kuruŋ beleŋ isaŋ heke huwaryiŋ.

31 Go kamereb yeŋya Galili naŋa bana mat Yerusalem kuŋ mulgaŋ hej hinhan mar goyen hitte wawuŋ budamde forok yeke kenamiŋ. Niŋgeb gayenterbe mel goreb Yesu niŋ Yuda mar saba yirde haŋ.

32 Niŋgeb deyya beleŋ mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen momoŋ dirde har gago. Be, bikkeŋ Al Kuruŋ beleŋ asininiŋ yagot diliŋde biŋa tiyyiŋ.

33 Irdeb gote igineŋbe neŋ dirŋeŋ weŋ hitte forok ire yeŋ Yesu kamtiŋde mat isaŋ hiriŋ. Yesu goke Al Kuruŋ beleŋ mere tiyyiŋbe Tikiŋ Asaŋde gahade katiŋ hi:

‘Nebe nanake. Niŋgeb urne ge niŋ amaneŋ nurd gunęŋ hime,’ yitiŋ. **Tikiŋ 2:7**

34 Be, Al Kuruŋ beleŋ Yesube bida ma hiyyeŋ yeŋ isaŋ heke huwaryiŋ gobe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asaŋde gahade kayyiŋ:

‘Ne beleŋ Dewit hitte biŋa timiriŋ goyen fudinde

wor po gama irde guram girde tareñ gireñ.
 Guram gireñ gabe megen niñ al kura beleñ epte
 ma gwaha girtek,' yitiñ hi. *Aisaia 55:3*

35 Irde Tikinj Asanđebe Dewit beleñ Yesu bida ma
 hetek goke,

'Meteñ alge gigeñ tapat irde basiñä irtiñ gobe epte
 ma bida hiyyeñ,' yiriñ. *Tikinj 16:10*

36 Al Kurunj gwahade mere iryiñ al Dewit
 gobe Al Kurunyen dufay kuruñ goyen pasi irdeb
 kamyinj. Irkeb tukuñ asem yagot dumuñde
 kerkeb bida hiriñ.

37 Gega Al Kurunj beleñ isañ hiriñ yeñ hite al
 Yesu gobe bida ma hiriñ. Hubu wor po.

38 Niñgeb al kura yeñ ge dufaymiñ sanjñ
 iryenbe Al Kurunj beleñ mata buluñmiñ halde
 unyeñ. Gote sabamiñbe gago tagalde har.

39 Niñgeb, kadne yago, deñbe Mose beleñ tikula
 kayyiñ goyen gama irteke gab Al Kurunj beleñ
 mata buluñ miñmonj al huwak dinyen yeñ nurde
 hanj? Monj, epte monj! Goyenpoga al kura Yesu
 niñ po dufaymiñ tareñ iryen gobe Al Kurunj beleñ
 mata buluñ miñmonj, al huwak yeñ kinyenj.

40-41 Be, Al Kurunyen mere basañ mar beleñ
 asanđe gahade katirñ hi:

'Deñ sukal teñ hanjen mar, nurde ga hinañ ko.

Deñ gayenter niñ mar hitte det kura forok
 ireñ.

Irde mata gob al beleñ keneñ momoñ dirnayiñ
 gega, usi yeñ nurnayiñ.

Niñgeb deñbe kame gab keneñ diltiñ fot yemanđe
 kamnayiñ,' yeñ kayamiñ. *Habakuk 1:5*

Ninjeb mere gate iginej deñ ultiñde forok yenak geb, keñkela heñ hinayinj,” yinyinj.

42 Be, Polya Banabasya Yuda marte gabu ya goyen tubul teñ kat siñare kureñ tikeb gor niñ mar beñen, “Sabat nalu kura imoyenterbe wanj saba dirhar gayen tebañ saba dirke nurtek,” yinaminj.

43 Irde gabure gor mat siñare kunjbe Yuda marya al miñ hoyanje niñ Yuda mar moñ gega, Yuda marte mata gama irde hanjen mar goreb Polya Banabasya gama yirde kwamij. Irkeb irem goreb mel go mere yirde tarenj yirye yenjbe, “Al Kurunj beñen buniñen nurde duneñ faraj durde hi geb, hugiñen yen ge po nurde gama irde hinayinj,” yinaryum.

44 Be, kuñ sopte Sabat nalu hekeb taun bana gor niñ mar gobe Al Kurunyen mere nurniñ yen al budam wor po wanj Yuda marte gabu yare gor gabu iramiñ.

45 Irkeb Yuda mar Pol niñ iginj ma nuramiñ gore al budam gabu iramiñ goyen yeneñbe danij neñbe gwahade moñ yen biñ ar yamiñ. Irdeb Pol beñen mere teñ hinhin gobe usi teñ hi yen sukal iramiñ.

46 Gega Polya Banabasya gobe kafura ma henjbe, “Al Kurunyen merebe deñ Yuda mar wa nurnayinj yen gogo momoñ diraruñ. Gega harhoktiñ uneñbe epte ma Al Kurunja hugiñen hitek yahanj geb, gayenterbe epte ma deñ momoñ diryenj. Gwaha titneñbe al miñ hoyaj Yuda mar moñ po gab kuñ momoñ yirde hireñ tahar geb.

47 Al Kurunyen mere tukuñ Yuda mar moñ

hitte kuŋ tagaliryeŋ dineŋ Doyan Al Kuruŋ beleŋ meremiŋ asanđe hi goyen dunyiŋ. Merembe gahade:

‘Gebe hulsi yara heŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hike kwa kuruŋ gayen ne beleŋ yumulgaŋ tiyeŋ mere goyen momoŋ yirde tukaiŋ.

Irkeb biŋ bak yekeb ne beleŋ yumulgaŋ tiyeŋ,’
yitinj hi,” yaryum. *Aisaiia 49:6*

48 Be, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ beleŋ irem go mere tiaryum goyen nurdeb amanj heŋbe Al Kurunyen mere palap iramiŋ. Irdeb alya bereya Al Kuruŋ beleŋ yinġenya hugiŋeŋ hitek yenj basiŋa yirtinj marbe tumlaŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ.

49 Be, Al Kurunyen merebe naŋa bana kuruŋ go tagal tukuke nurtinj ala tiyamiŋ.

50 Gega Yuda mar beleŋ taunde gor niŋ doyan marya bere samuŋ minyaŋ Yuda marte tikula gama irde hinhan goyen biŋ yakamamiŋ. Irkeb mel goreb taunde gor niŋ mar kura yinkeb Polya Banabasya gasa yirniŋ yenj buluŋ buluŋ yirdeb, “Taun gayenter ga heŋ ma!” yineŋ yakira tiyamiŋ.

51 Irkeb gor niŋ mar goyen mata buluŋ tihit yenj biŋ bak yenar yenbe yende matare kahaŋde tupi busaŋ heŋbe Antiok taun go tubul teŋbe Aikoniam taunde kwaryum.

52 Be, Antiok niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ gobe Holi Spirit beleŋ ketal yurke amanj heŋ hinhan.

14*Polya Banabasya Aikoniam taunde kwaryum*

¹ Be, Polya Banabasya gobe teñ hinaryum gwa-hade po Aikoniam taunde gor manaq Yuda marte gabu yare kunj saba kenkelä po tagalke Yuda maryä al miñ hoyanyaä goyen budam wor po Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

² Gega Yuda mar kura mere go iginj ma nuramiñ mar goreb al miñ hoyanç Yuda mar moñ biñ yakamkeb Yesu niñ dufaymiñ sañiñ iramiñ mar goyen asogo yiramiñ.

³ Niñgeb asogo yirde hinhan goyen fole yirtek yenjbe Polya Banabasya go nalu budam po gor henjbe kafura ma heñya Doyañ Al Kuruñ beleñ alya bereya buninjeñ nurde farañ yurde yawarde hinhan goke tagalde hinaryum. Irkeb gor niñ mar gore fudinde yenañ yenjbe irem gobe Doyañ Al Kuruñ beleñ tareñ yirke mata tiñej kurayen kurayen forok yirde hinaryum.

⁴ Irkeb taun goyenter niñ mar kurabe irem goke haminj. Munañ kurabe Yuda mar niñ haminj.

⁵ Irkeb Yuda maryä al miñ hoyanyaä goyen doyañ marmiñyaä gabu irde irem go hora po gasa yirteke kamiryen yenj mere sege iramiñ.

Polya Banabasya Listra taunde kwaryum

⁶ Gega irem gobe mere go nurdeb busaharde Likonia nañare niñ taun irawa kura Listraya Derbiya gor kwaryum. Irdeb naña bana go niñ taun binjanç wor kwaryum.

⁷ Kunj gonjbe mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen tagalde tukuñ hinaryum.

8 Be, Listrabe al kura kahaŋ simsimeam goyen gor hinhin. Yeŋbe kawaŋ hiriŋde mat po muŋ kura ma huwarde kuŋ hitiŋ.

9 Al goyen keperdeb Pol mere teŋ hinhin goyen keŋkela palŋa irde hinhin. Irde al gore Polyen mere go fudinde yeŋ nurde biŋ hek irke keneŋbe Al Kuruŋ beleŋ amaŋeŋ nurde sope iryen yeŋ nurdeb Pol beleŋ diliŋ bilmiŋde po keŋkela irdeb,

10 “Huwara!” inyinj. Irkeb bemel po huwarde kuŋ waŋ tiyyiŋ.

11 Be, al buda kuruŋ gore Pol mata tiyyiŋ go keneŋbe yende mere mat po, “Baraŋ marniniŋ al fakŋuŋde heŋ katahar!” yeŋ weŋwoŋ tiyamiŋ.

12 Irdeb Banabasbe Sus inamiŋ. Munaŋ Polbe tonan al heŋ mere teŋ hinhin goke teŋbe Hermes inamiŋ.

13 Be, Sus dolon ird ird yabe taun siŋare hinhin geb, Sus dolon ird ird mata doyan alya taun goyenter niŋ maryā beleŋ Banabas goyen Sus usi teŋbe bulmakaw al diriŋ yade umŋa gitik teŋ yukuŋ kumga teŋ irem go dolon yirniŋ yeŋ taun yame kurunjde gor yawayamiŋ.

14 Irkeb Yesuyen mere basaŋ mar Banabasya Polya gobe gwaha tiniŋ tahaŋ yeke nurdeb daninj goya gwaha tiniŋ tahaŋ yeŋ buniŋeŋ wor po nurdeb uliŋhormiŋ erek yirde kup yeŋ kuŋ al buda goyen kahal bana heŋbe,

15 “Daninj gwaha teŋ haŋ? Deyyabe al deŋ yara po geb! Deyyabe Al Kuruŋ gwahader hitiŋ naŋkiŋ, megen, makanya det kuruŋ gayen yiryiŋ al gote mere igiŋ gayen momon dirye yeŋ wayarun. Irkeb mata kukuwamŋeŋ miŋ miŋmon

teŋ han̄ gahade gayenbe yubul teŋ Al Kuruŋ hitte mulgaŋ henayin̄.

¹⁶ Bikkeŋbe Al Kuruŋ beleŋ megen niŋ al tumŋaŋ gayen go ma nurde uneŋ hikeb okohom po yubul tike dufaymiňde po kuŋ hinhan.

¹⁷ Gega Al Kuruŋbe buniŋeŋ minyaŋ geb, hugiŋeŋ po ma yubul tiyyiŋ. ‘Gwaha yirmekе Al Kuruŋbe fudinde hi yeŋ biŋ bak yenayin̄,’ yeŋbe det igin̄ igin̄ yunęŋ hiyen. Naŋkinde mat kigariŋ yunęŋ hiyen. Irde biŋgebe naluminde yunęŋ hiyen. Irde biŋge budam yunęŋbe biŋde wor aman̄ po makin̄ yirde hiyen. Irde den̄ manan̄ gwahade po dirde hiyen gega, Al Kuruŋ niŋ ma nurde han̄,” yineŋ kwep kwep tiyaryum.

¹⁸ Be, irem gore gwaha yaryum gega, al buda gobe bebak ma teŋ dapŋa gasa yirde irem go galak yirde dolon̄ yirniŋ yeŋ kimneŋ po hamin̄.

¹⁹ Be, Yuda mar kura Pisidia naŋare niŋ taun kura Antiokya Aikoniamya mat Listra taunde waŋbe al buda kuruŋ gor niŋ goyen wor biŋ yakamamiŋ. Irkeb Pol goyen hora po mayamiŋ. Irde kama yeŋbe tuluŋ teŋ taun siŋare tukuŋ tubul tiyamiŋ.

²⁰ Gega kamere Yesu niŋ dufaymiň tareŋ irde hinhan mar beleŋ waŋ gabu irde kalyaŋ kerde hikeb geren̄ heŋ huwarde sopte taun bana goŋ hurkuriŋ. Be, fay urkeb yeŋya Banabasya Derbi taunde kwaryum.

*Polya Banabasya Siria naŋare niŋ taun kura
Antiok mulgaŋ haryum*

²¹ Be, Polya Banabasya gobe Derbi taunde kuŋbe Yesu niŋ mere igin̄ goyen tagalke alya

bereya karim ma Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ. Be, go kamereb irem go mulgaŋ heŋ Listra taunde kwaryum. Gor matbe Aikoniam taunde kwaryum. Irdeb Aikoniam matbe Pisidia naŋare niŋ taun Antiok taunde kwaryum.

22 Taunyan goyen kuŋ heŋyabe alya bereya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen, “Kame Al Kuruŋ hitte kuniŋ yeŋbe okohom ma kutek. Kanduk kurayen kurayen yeneŋ gab kutek. Niŋgeb tareŋ po heŋ Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ saŋiŋ iran goyen tubul ma tinayiŋ,” yineŋ saba yirdya yirdya kuŋ hinaryum.

23 Kuŋ heŋyabe taun kurar niŋ kurar niŋ al kura Yesuyen alya bereya sios gote doyaŋ mar yirde kuŋ hinaryum. Irde biŋge kutŋa irde Al Kuruŋ mere irde heŋyabe doyaŋ mar Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ hek irde hinhan mar goyen Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde hiyen yeŋ Al Kuruŋ haniŋde yerde hinaryum.

24 Be, irem go Pisidia naŋa bana goŋ meteŋ teŋ kuŋ kuŋbe Pamfilia naŋare forok yaryum.

25 Irdeb kuŋ Perga taunde Al Kuruŋyen mere tagalde Atalia taunde kurkaryum.

26 Irde Atalia taunde matbe hakwa teŋ mulgaŋ heŋ Siria naŋare niŋ taun Antiok kwaryum. Taun goyenterbe haŋkapyä Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar beleŋ meteŋ goyen tiyiryen yineŋ Al Kuruŋ beleŋ buniŋen yirde faraŋ yurde hiyen yeŋ Al Kuruŋ haniŋde yeramiŋ. Niŋgeb meteŋ go pasi irdeb mulgaŋ heŋ gor po kwaryum.

27 Be, irem go mulgaŋ heŋ kuŋ Antiok forok yeŋbe gor niŋ sios tumŋaŋ gabu yirdeb meteŋ teŋ

kunj hinaryum goyen momon yiraryum. Al Kurunj beleñ tareñ yirde faraq yurke daha mat al miñ hoyan yad yad miñ uraryum goyen goke keñkela momon yiraryum.

²⁸ Irdeb Antiok gorbe nalu ulyanje po Yesu niñ dufaymiñ sanjin irde hinhan marya hinaryum.

15

Polya Banabasya Yerusalem kwaryum

¹ Be, Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar kura Yudia nañare mat Siria nañare niñ taun Antiok kwamiñ. Gor kunjbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin mar gor niñ goyen, “Al kura Yesu niñ dufaymiñ sanjin irtin gega, Yuda marte tikula Mose beleñ kayyin goyen ma gama irde guba ma yenayin gobe Al Kurunj beleñ epte ma yumulgañ tiyyen,” yeñ saba yirde hinhan.

² Irkeb Polya Banabasya beleñ sabamiñ goyen igin ma nurdeb mere go sopte huwa iryen yeñ mel goya kadom mohonje tiyamiñ. Gwaha tike yeneñbe Antiok niñ Yesuyen alya bereya beleñ, “Yerusalem kunj aposel budaya gor niñ sios gote doyan maryat mohonje wor po mere gate miñ keñkela nurde ga wayyi,” yeñ hulyan yiramiñ. Irkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin mar kuraya kwamiñ.

³ Beleñmiñbe Fonisia nañaya Samaria nañayañ kunjbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin goyan niñ mar goyen al miñ hoyan Yuda mar moñbe daha mat Al Kurunj hitte binj mulgañ hamin goyen momon yiramiñ. Irkeb mere go nurdeb aman wor po haminj.

4 Be, kuŋ Yerusalem forok yamiŋ. Irkeb gor niŋ siosya gote doyan maryabe aposel budaya belen amaneŋ nurde yuneŋ gargar yiramiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mel go faraŋ yurde sanjŋ yirke meteŋ teŋ hinhan kuruŋ goyen tumŋaŋde po momoŋ yiramiŋ.

5 Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan goyen kurabe Farisi mar ningeb, mel gore nurde huwardeb, “Al kura Yuda mar moŋ al miŋ hoyanđe niŋ gore Al Kuruŋ gama irniŋ yeŋbe nende tikula gama irde guba yenayıŋ,” yamiŋ.

6 Irkeb aposel budaya sios gote doyan marya gore, “Mere gabe kandukŋeŋ nurhet niŋ, sope irniŋ,” yeŋ gabu iramiŋ.

7 Irdeb mere sege irke kuŋ kuŋ sobamde po hekeb Pita beleŋ huwarde gaha yinyiŋ: “Kadne yago, nende al moŋ al miŋ hoyan goyen mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen nurde yeŋ ge dufaymiŋ taren irnayıŋ yeŋ bikken Al Kuruŋ beleŋ ne Yuda mar al gayen basiŋa nirde hulyaŋ nirke kuŋ Yesu niŋ momoŋ yirmiriŋ gobe nurde han gogo.

8 Al Kuruŋ, alya bereyat dufay keŋkela wor po nurt yuneŋ hi Al gore neŋ Yuda mar wa Holi Spirit dunyŋ gwahade goyen po al miŋ hoyan wor yunyiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ Yuda mar moŋ wor igin nurde yuneŋ hi goyen bebak titiriŋ.

9 Al Kuruŋbe gwahade goyen po neŋya yeŋya tuŋaŋde deneŋ hi. Niŋeb nende al ma yende al kura Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ iryenŋbe Al Kuruŋ beleŋ igin ala po mata buluŋmiŋ halde pasi iryen.

10 Neŋ Yuda marte tikula gobe neŋya asininiŋ yagoya beleŋ gama ird ird niŋ meteŋeŋ wor po

nurde hityen. Niñgeb epte ma elaq urtek gayen daniñbe al miñ hoyan gega Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin gayen kanduk kurun supahakde ugo-hol tiniñ teñ hanj? Deñ gayen Al Kurun tuñan urniñ teñ hanj?

¹¹ Gwaha ma tinayinj. Doyañ Al Kurun Yesu beleñ neñ dawaryinj gwahade goyen po yeñ wor buniñen nurde yuneñbe farañ yurde yawaryin geb,” yinyinj.

¹² Be, Pita go merem pasi irkeb Banabasya Polya beleñ wor mere tikeb diñdeñ irde palñja iramiñj. Irkeb irem go Yuda mar moñ gote nañayañ kuñ meteñ teñ hikeya Al Kurun beleñ mata tiñej kurayen kurayen forok yirde hin hin goyen momoñ yiraryum.

¹³ Meremiñ pasi irkeb Yerusalem niñ sios gote doyañ al kura Yems Yesu kuliñ beleñ huwardebe gaha yinyinj: “Kadne yago, ga nurnañ.

¹⁴ Saimon Pita beleñ daha mat Al Kurun beleñ hañkapyä alya bereya kura Yuda mar moñ goyen yawarde dirñej weñ yiryinj goyen momoñ dirke nurhet gogo.

¹⁵ Pita beleñ momoñ dira gobe bikkenj Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asañde mere katinj gote miñ goyen po momoñ dira. Merebe gahade:

¹⁶ ‘Ne Doyañ Al Kurun gare yeñ hime.

Kamebe Dewityen miñ buluñ hitinj goyen ne beleñ mulgañ heñ wanþbe sope ireñ.

Sope irde gabu irmeke tebañ tareñ hiyyenj.

¹⁷ Gwaha irmekeb al hoyan beleñ ne niñ nañkennayinj.

Yuda mar moŋ al miŋ hoyaq tumŋaq
nenenŋbe biŋ mulgaŋ hekeb nere alya
bereya henayinj.

18 Al Kuruj gwaha tiyen yeŋ biŋa tiyyiq mere ku-
ruŋ goyenbe al beleŋ hakot nurde hinhan
geb,
waŋ waŋ gayenter manaq nurde hite,’ yitin
hi.

Amos 9:11-12

19 Niŋgeb Yuda mar moŋ Al Kuruj hitte biŋ
mulgaŋ heŋ haŋ mar goyen iŋgogaha ma yirtek.

20-21 Gega Yuda marte tikulabe hakot taunyan
taunyan tagalde hinhan. Gayenter wor neŋ
Yuda marte gabu yaniniŋyaŋ Sabatmiŋ Sabatmiŋ
hugineŋ gwahade po tagalde hanjen geb, mel go
hitte asan po kaŋ yuneŋbe, ‘Uŋgura biŋe kaŋ
yuntiŋ goyen go ma nene hinayinj, leplep mata
ma teŋ hinayinj, dapŋa kura bininde feŋ tike
kamtinj ma haninde yaka tike kamtinj gobe go ma
nene hinayinj, irde dapŋa dari wor go ma nene
hinayinj,’ yineŋ mata gayen po gab utanj yirtek,”
yinyinj. Irkeb Yerusalem niŋ siosyen doyan mar
beleŋ Yuda mar moŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saninj
irtinj mar hitte asan kayamiŋ.

*Yerusalem niŋ sios beleŋ Yuda mar moŋ hitte
asan kayamiŋ.*

22 Irkeb aposel budaya Yerusalem niŋ Yesuyen
alya bereya sios tumŋaq goyabe mel gote doyan
mar beleŋ, “Nende al kura basinj irde hulyaq
yirke Polya Banabasya irde Antiok kunayinj,” yeŋ
mere mayamiŋ. Irdeb Yudas deŋem kurabe
Basabas goya Sailasya yade yapat yiramiŋ. Al

irawa gobe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar gote doyaŋ mar.

23 Irdeb Yerusalem hinhan mar gore asaŋ katinj gobe Antiok kutek mar go yunamiŋ. Asaŋdeb gahade kayamiŋ:

“Neŋbe aposel budaya Yerusalem niŋ sios gote doyaŋ mar gare asaŋ gago kaŋ dunhet.

Deŋbe Antiok taunya Siria naŋaya Silisia naŋa bana gon niŋ al Yuda mar moŋ al miŋ hoyan gega, Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde hanj. Niŋgeb neŋbe kadtiŋ yago.

24 Be, dende mere momoŋ nurtiŋbe al kura gar hanjen gore gor kuŋbe deŋ goyen mere kukuwam mat dirke kandukŋen wor po nuranj. Go mar gobe neŋ beleŋ ma hulyan yirteke kwaŋ. Yiŋgen dufaymiŋde kuŋ mere gogo diranj.

25 Ningeb goke teŋbe neŋ beleŋ neŋya hite mar kura yade kadninin waranj wor po Banabasya Polya irde deŋ hitte kunaiŋ yeŋ goke mere maytiŋ.

26 Irem gobe Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ hike gasa yirde buluŋ buluŋ yirke soŋ kamde haryen. Gega goke kafura ma heŋ meterŋmiŋ goyen bada ma heŋ haryen.

27 Be, nende al yad yerteke kuriryen mar gobe Yudasya Sailasya. Irem gore deŋ hitte kuŋ gabe asaŋ bana gaŋ mere kaŋ hite gayen mohoŋde wor po momoŋ diriryen.

28 Nende dufaybe Holi Spirityen dufayya tuŋande geb, neŋ beleŋ Yuda marte tikula goyen teŋbe supahaktiŋde ma ugohol titek. Gobe kan-

duk kurun wor po.

²⁹ Goyenpoga uñgura biñge kañ yuntiñ gobe go ma nene hinayiñ, dapñä darim ma nene hinayiñ, dapñä kura biñjide kañ git iirke kamtiñ ma haniñde yaka tike kamtiñ gobe go ma nene hinayiñ, irde leplep mata ma teñ hinayiñ. Mata buluñ gwahade ma teñ hinayiñbe iginj po hinayiñ geb. Mereniniñbe gago po,” yamiñ.

³⁰ Be, mel go asanj go tukunj Antiok taunde forok yamiñ. Forok yenþe gor niñ Yesuyen alya bereya gabu yirdeb asanj go yunaminj.

³¹ Yunkeb asanj go kapyañ hamij. Irde mere asanjde hi gore dufaymiñ sanij irke amanj wor po hamij.

³² Irdeb Yudasya Sailasya wor Al Kurunyen mere basanj mar geb, Antiok niñ alya bereya Al Kurunj niñ dufaymiñ tareñ irde hitiñ goyen sanij heñ heñ ge faranj yurye yenþe nalu ulyanje po gor heñ saba yirde hinaryum.

³³⁻³⁴ Be, irem gobe gor heñ heñbe Yerusalem kureñ tikeb Antiok niñ sios beleñ gabu irde amanj hende yad yerke mulgañ heñ kwaryum.*

³⁵ Gega Polya Banabasyabe Antiok taunde gor heñ Doyanj Al Kurunj niñ taun goyenter niñ mar goyen saba yirde hinhan. Irem gobe saba mar kadom budam goya gwaha teñ hinhan.

Polya Banabasya bur yaryum

³⁶ Be, Antiok taunde gor heñ meteñ teñ teñbe nalu kurareb Pol beleñ Banabas keneñbe, “Hakot

* ^{15:33-34:} Asanj hoyanđebe gahade hi: ³⁴ Gega Sailas gobe gor heñ yen nuryiñ.

taunyaŋ kuŋ Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ saba yirde hinmaryum goyen mulgaŋ heŋ kuŋbe kaddere yago Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar goyen dahade haŋ goyen kuŋ yenye,” inyiŋ.

37 Goyareb Banabasbe, “Yon Mak ineŋ hanŋen goyen teŋ kure,” inyiŋ.

38 Gega Yonbe Pamfilia naŋare gor irem go yubul teŋ busaharyiŋ, irde meteŋ untıŋ goyen go ma pasi iryiŋ geb, Pol beleŋ yenya kuŋ kuŋ goke igiŋ ma nuryiŋ.

39 Irkeb gor matbe irem go kadom mohoŋde teŋbe bur yaryum. Irde Banabasbe Mak teŋ hakwa hende Saiprus motmotde kwaryum.

40 Munaŋ Polbe Sailas teŋ kweŋ tikeb diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irtiŋ Antiok hinhan mar gore, “Igiŋge kuri,” yineŋ Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde hiyen yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ iramiŋ. Gwaha yirde yubul tikeb kwaryum.

41 Be, Polya Sailasya gobe Antiok taun tubul teŋ Siriaya Silisiaya naŋare kuŋbe Pol beleŋ gor niŋ sios goyen tareŋ yirde hinhin.

16

Pol beleŋ Timoti teŋ kuriŋ

1 Be, gwaha yirdeb kuŋ Derbi taunde forok yaryum. Gor matbe Listra taunde kwaryum. Gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ al kura deŋembe Timoti hinhin. Miliŋbe Yuda mar bere, irde yeŋ wor Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irde hinhin. Gega naniŋbe Grik al.

² Be, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar Listraya Aikoniamya taunde hinhan goreb Timoti al igin ineq turuŋ irde hinhan.

³ Irkeb Pol beleŋ Timotiyen mere momoŋ goyen igin nurdeb al go teŋ kwe yeŋ nuryiŋ. Gega Timoti naniŋbe Yuda mar al moŋ geb, guba ma yitiŋ goyen gor niŋ Yuda marbe nurde hinhan. Niŋgeb Yuda mar goŋ hinhan mar gore Timoti keneŋbe yeŋ ge igin ma nud unnayiŋ yeŋbe Pol beleŋ guba yeŋ unyiŋ.

⁴ Go kamereb Listra taun tubul teŋ taun hoyanyaŋ wor kwamiŋ. Kuŋ heŋyabe bikken Yerusalem gor aposel budaya siosyen doyan marya gore Yuda mar moŋ gega Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goke mere mayde asaŋ kaŋ Antiok niŋ sios yunamiŋ goyen goke momoŋ yirde kuŋ hinhan.

⁵ Irkeb mere go nurdeb goŋ niŋ sios goyen dufaymiŋ sanjŋ hamin. Irde al hoyan tineŋ manan Yesu niŋ momoŋ yirke gise haŋka al budam yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irde hinhan.

Pol beleŋ yuwarwarte Masedonia al kura kinyiŋ

⁶ Gwaha teŋbe mel karwo, Polya Sailasyabe Timotiya go, “Esia naŋare kuŋ mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen saba yirniŋ,” yamin. Gega beleŋmiŋ goyen Holi Spirit beleŋ pet tike Frigiaya Galesiaya naŋare kwamiŋ.

⁷ Gor matbe Misia naŋaya Bitinia naŋaya gote biptire kwamiŋ. Irdeb Bitinia naŋare kuniŋ yekeb goyen manan Holi Spirit beleŋ pet tiyyiŋ.

⁸ Niŋgeb Misia naŋa bana gor kuŋ kunbe Troas taunde forok yamiŋ.

9 Kunj gor heṇyab wawuṇ kura Pol beleṇ yuwarwarte Masedonia niṇ al kura kenke huwardeb esen̄ mere irdeb, “Masedonia beleṇ gaṇ waṇ faraṇ durayıṇ,” inyin̄.

10 Be, Pol beleṇ go tagalke nurdeb, “Al Kuruṇ beleṇ Masedonia niṇ marbe mere igin̄ Yesu niṇ yitin̄ goyen momoṇ yirnayıṇ yeṇ dikala dira,” yeṇ goyare po gitik teṇ kuniṇ titiriṇ.

Lidia Yesu niṇ biṇ mulgaṇ hiriṇ

11 Be, hakwa kura Troas taunde mat teṇbe Samotres motmotde po kutiriṇ. Irdeb fay urkeb gor mat sopte hakwa go hende po Neapolis taunde kutiriṇ.

12 Gor matbe kahaṇniniṇde kuṇ kuṇ Filipai taunde forok yitiriṇ. Taun gobe Masedonia gote taun kuruṇmiṇ. Roma gabmanyen meten̄ marbe gor heṇ naṇa go doyaṇ irde hinhan. Neṇbe naṇkahal budam yara gor hinhet.

13 Be, Sabat nalu kurarebe Yuda mar beleṇ gabu irde Al Kuruṇ mere irde hinhan gasuṇ niṇ naṇkinniṇ yeṇ taun gote yame kuruṇde mat kat kuṇbe fete kura gor kutiriṇ. Irde fe siṇakde gorbe bere buda kura gor gabu iramiṇ go yeneṇbe yeṇya keperde mere teṇ hinhet.

14 Gorbe Taiataira taunde niṇ bere kura dejen̄ Lidia wor bana goṇ heṇ mereniniṇ nurde hinhan. Yende meten̄be amil umṇjam bukkeṇya digulakya suluk yirke bukkeṇ yara hitiṇ* goyen yirde hike damu teṇ hinhan. Yeṇbe Al Kuruṇ dolon̄ irde hinhan geb, Polyen saba go nurde hikeyabe Al

---

* **16:14:** Amil bukkeṇ yara gobe doyaṇ marte amil umṇja yirde hanjen̄.

Kuruñ beleñ dufaymiñ fegelkeb saba gote miñ biñ bak yiriñ.

¹⁵ Niñgeb yeňya diriňmiňmiňya saba goyen fudinde yeň nurdeb baptais taminj. Go kamereb yamiňde duke yeňbe, “Fudinde Doyañ Al Kuruñ niň dufaymiň tareň ira yeň nurd nunhaň kenem wake yaner kunij,” dinyiň. Irde dineň tebaň po dirkeb bada heň kuň yeňya hinhet.

Polya Sailasya koyare yeramij

¹⁶ Be, kurarebe Yuda mar beleñ Al Kuruñ mere irde hinhan gasuňde kutirinj. Gor kuň heňya belenbe bere foňeň kura kintiriň. Yeňbe al kurate meteň bere, irde damum moň meteň teň yunen hinhin. Yeňbe uňgura beleñ ketal urtiň gore dufay unke al hitte kame da mata forok yenayıň goyen goke tagalde hiyen. Niňgeb al beleñ hora uneňbe, “Kame ne hitte da mata forok yiyyen?” yeň gusuňan irde hanjen. Be, yeňbe doyañ irde hinhan mar gwaha mat hora budam yade yunen hiyen.

¹⁷ Be, bere gore Polya neňya gama dirdeb, “Mel gabe Al Kuruñ tonňeň yaň wor po Al gote meteň mar. Mel gabe daha mat Al Kuruñ beleñ alya bereya yumulgaň tiyyeň goke momoň dirde hanj,” yeň kuware mere teň hinhin.

¹⁸ Be, bere gore hugineň wawuň budamde gwaha po dirde hinhin. Irkeb wawuň kurare kurab Pol go biň ar yeke tigiri teňbe uňgura bere go ketal urtiň hinhin goyen, “Yesu Kristuyen denjemde ginhem. Bere ga tubul teň kat kwa!” inyinj. Irkeb goyare po bere go tubul teň kat kuriň.

19 Irkeb bere go doyañ irde hinhan mar gore hora teñ teñ beleñmiñ pet tike keneñbe biñ ar yamiñ. Irkeb Polya Sailasya go yanarde yuluñ teñ merere yirniñ yeñ taun gote gabu gasuñ doyañ marmiñ hinhande gor yukamiñ.

20 Bere doyañ irde hinhan mar beleñ Filipai taun gote doyañ mar Roma gabman al hitte yukuñbe, “Al iraw gabe Yuda mar al. Irem garebe neñ taun gayen bana niñ al buluñ dirde har.”

21 Yeñbe mata hoyañ wor po neñ Roma mar gahade gare epte ma titek goyen tagalde har,” yeñ tagal yunamiñ.

22 Be, al buda kuruñ gor gabu iramiñ go tumñañde asogo yirde gasa yirtek yamiñ. Irkeb doyañ mar beleñ fulenja marmiñ yinkeb uliñhormiñ erek yirde yuguya teñ yuneneñbe sikken uliñde yusulak tiyamiñ.

23 Yusulak teñ buluñ wor po yirdeb yad koya bana yeramiñ. Irdeb koya doyañ al goyen, “Keñkelä doyañ yira ko. Mongo, busahariryen geb,” inen hayhay iramiñ.

24 Gwaha inke nurdeb irem go yukuñ koya bana goñ kahalte wor po gwaha mat kura busahartek miñmoñ bana yiryiñ. Irdeb he hakwa al fere yird yird niñ yukuñ yirtiñ hinhande gor kahanj gor yerde sen po giti yiryiñ.

25 Be, wawuñ biñde wor pobe irem gore Al Kuruñ mere irde kasor irde tikiñ heñ hikeb koyare hinhan mar hoyañ beleñ nurde hinhan.

26 Irem go gwaha teñ hikeyabe bemel po niniñä kuruñ tikeb koya gote miñ ajsok irde tubul tike yame gor niñ tumñañ siksuk iramiñ. Irde sen ko-

yare hinhan mar giti yiramiŋ goyen wor yiŋgeŋ
suk yeŋ pasi hamiŋ.

²⁷ Irkeb koya doyaŋ al gore huwarde kuŋbe
yame tumŋaŋ hol yitiŋ yeneŋbe al koyare hin-
han marbe busaharhaŋ yeŋ nurdeb fulenŋare niŋ
bidilamiŋ teŋ yiŋgeŋ mayeŋ tiyyinj.

²⁸ Gega Pol belenj aran po keneŋbe kwep iryinj.
“Gigeŋ mayde ma! Neŋbe tumŋaŋ po hite geb!”
inyinj.

²⁹ Goyarebe kidoma bana mere irde hinhin geb,
koya doyaŋ al gore hulsi niŋ hoy yiriŋ. Irkeb hulsi
tawaŋ unkeb kup yeŋ hurkuŋ irem go diliŋde
kafura hende uliŋ barbar yeŋ kuŋ kuku kayyinj.

³⁰ Gwaha teŋbe siŋare yade katyiŋ. Irdeb,
“Irem, daha timeke gab Al Kuruŋ belen
nawaryen?” yineŋ gasuŋaŋ yiryinj.

³¹ Irkeb, “Dufayge Yesu Kristu niŋ po saŋiŋ
irayinj gab Al Kuruŋ belen gumulgaŋ tiyyenj. Irde
ge niŋ teŋ diriŋmiŋge tumŋaŋ gwaha tinayiŋbe
yeŋ wor yumulgaŋ tiyyenj,” inaryum.

³² Irkeb al gore diriŋmiŋmiŋ hoy yirke wakeb
Polya Sailasya belen tumŋaŋde Doyaŋ Al Kuruŋ
niŋ saba yirde momoŋ yiraryum.

³³ Be, go wawuŋ goyen po koya doyaŋ al gore
irem go uliŋde dariya usuya goyen halde yun-
tek gasuŋde yukuŋ halde yunenŋbe mala tiyyinj.
Gwaha yirkeb goyare po irem gore mel goyen
tumŋaŋ baptais yiraryum.

³⁴ Go kamereb irem go yaminde yukuŋ biŋge
yunke naryum. Be, al goya diriŋmiŋmiŋ yagobe Al
Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tarenj iramiŋ goke amanj wor
po hamiŋ.

³⁵ Be, fay urke wampotbe taun gote doyaŋ mar beleŋ, “Koya doyaŋ al go inke al irawa yad fere tiyuŋ goyen yubul tike kuri,” yen fulenja marminj hulyan yirke kuŋ inamiŋ.

³⁶ Irke koya doyaŋ al gore Pol goyen, “Taun doyaŋ mar beleŋ yubul tike kuri ninhan ningeb, iŋinje bitiriŋ kamke kuri,” inyinj.

³⁷ Gega Pol beleŋ hardeb fulenja mar goyen yinyinj: “Moŋ, deyyabe Roma mar al gega, kibe dulinj wor po miŋ miŋmoŋ al diliŋde dusulak dirde koyare deran. Munaŋ haŋkabe balmiŋ kuri dinhaŋ? Moŋ, deyyabe epte ma gwaha tiyeŋ. Yinke wanj yinjeŋ dade siŋare dukunayinj,” yinyinj.

³⁸ Irkeb kuŋ taun doyaŋ mar hitte mulganj henjbe, “Irem gobe Roma mar al neŋ beleŋ mali gasa yirtek moŋ gega, buluŋ yirtinj,” yinkeb ka-fura haminj.

³⁹ Irde wanj irem go pohogay yirdeb koyare mat yukanj siŋa yirdeb, “Dubul teŋ hoyanje kuri,” yinamiŋ.

⁴⁰ Gwaha yirkeb kateŋ siŋare henjbe Lidiayen yare kwaryum. Kuŋ gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar yenenjbe saba yirde sanjŋ henj heŋ ge faraŋ yurdeb yubul tiyaryum.

17

Polya diŋuŋ waranyabe Tesalonaika taunde kwamiŋ

¹ Be, Polya diŋuŋ waranyabe Amfipolis taunya Apolonia taundeya kuŋ gor matbe Tesalonaika

taunde forok yamiñ. Gorbe Yuda marte gabu ya kura hinhin.

²⁻³ Be, Polbe teñ hinhin gwahade po Tesalonika taunde gor manaq Yuda marte gabu yare kuriñ. Irdeb Sabat nalu karwo gayen gor kunþe al wan̄ gabu irde hinhan mar goyen Al Kurunyen asañde Mesaia kame wayyen yitiñ al goke momoñ yirde hinhin. Mesaia gobe uliñ misiñ kurun kateñ kamdebe huwaryen yitiñ goyen Al Kurunyen asañde mat miñ pitik irde momoñ yirde hinhin. Irdeb, “Ne beleñ Mesaia niñ dineñ hime al gobe Yesu,” yinyiñ.

⁴ Gwaha yinke nurdeb Yuda mar kurabe Polyen saba go fudinde yeñ nurde Polya Sailasyat mere gama iramiñ. Goyenbe mel go po moñ. Grik mar gega Al Kuruñ kafura irde hinhan goya taun goyenter niñ doyañ marte berem wen̄ manaq budam po gwaha tiyamiñ.

⁵ Gega Yuda mar kurabe al budam beleñ irem gote saba po gama irkeb goke biñ ar yamiñ. Irdeb taun bana goñ al budam gabu irde hinhan gasuñde gor kuñ al dufaymiñ buluñ goyen gabu yirde fulenja tinañ yeñ biñ yakamamiñ. Gabu irke al budam wor po hekeb taun binđe gor kwep kwep teñ det gwamuñ teñya teñya kwamiñ. Irdeb irem go yade yukuñ kawan alya bereya diliñde yirniñ yeñbe yeñ ge teñ Yesonyen yare kwamiñ.

⁶ Gega irem go gor ma yeneñbe Yesonya dijuñ yago Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irde hinhan mar kura yade yuluñ teñ taun doyañ irde hinhan mar hitte yukamiñ. Irde mel goreb, “Polya dijuñ yagoya gayenbe naña kurun goyen kuñ heñbe kanduk karkuwaj forok yirde kuñ hanjen gore

gar wayan.

⁷ Irkeb Yeson beleñ yaminde yerde hiyen. Yesonyen yare gabu irde hañ mar gobe Roma gabmanyen doyan al kuruñ Sisaryen mere ma gama irde hañ. Irde, ‘Doyañ al kuruñ hoyanþe al kura Yesu iner hanþen go po ga hi,’ yen han,,” yen taun doyan mar diliñde misiñen yan po tagalamiñ.

⁸ Irkeb taun doyan marya al gor gabu iramin mar gobe biñ ar yamin.

⁹ Irde Yesonya kadom yagoya goyen, “Mata buluñtiñ goke muruñgem kernar,” yinke gwaha tiyamiñ. Irkeb, “Kamebe sopte gwaha ma tinayıñ,” yineñ yubul tike mulgañ heñ kwamiñ.

Polya Sailasya Beria kwaryum

¹⁰ Be, gwaha tiyamiñ goyen wawuñ hekeb Tesalonaika niñ mar Yesu niñ dufaymiñ taren irtiñ mar beleñ Polya Sailasya goyen yad yerke Beria taunde kwaryum. Kuñ gor forok yenþe Yuda marte gabu yare kwaryum.

¹¹ Beria taunde niñ Yuda marbe Tesalonaika niñ yara moñ. Yenþbe irem gore Yesu niñ mere tagalde hike aw aw ma yurde palña yirde hinhan. Irdeb irem gote mere gob fudinde ma usi goyen bebak tiniñ yen Al Kuruñyen mere asanþe hakot katiñ goyen gise hanþka kapyan heñ gor niñ mere keneñ bebak teñ hinhan.

¹² Irde gor niñ Yuda mar budam Yesu niñ dufaymiñ taren iramiñ. Goyenbe mel go po moñ. Al miñ hoyan Grik alyabe bere deñem yanþa goyen wor Yesu niñ dufaymiñ sañiñ iramiñ.

13 Be, Pol belej Al Kuruñyen mere Beria taunde gor tagalde hinhin gote mere momoñ gobe Tesalonaika niñ Yuda mar belej nurdeb gor wor kwamiñ. Irdeb gor niñ mar goyen biñ yakamde dufaymiñ haga yiramiñ.

14 Gwaha tike yeneñbe goyare po Beria niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan gore Pol go teñ kerke makañde kurkuriñ. Munañ Timotiya Sailasyabe gor po hinaryum.

15 Be, Pol go al kura belej maynak yenþe yenþa kwamiñ mar gore tukuñ Atens taunde tubul tiyamiñ. Irdeb mulgañ hiniñ tikeb Pol belej mel goyen, “Timotiya Sailasya yinke aranen po wañ gar nupi tiyiryen,” yinyiñ.

Polbe Atens taunde kuriñ

16 Be, Pol go Atens taunde heñ irem goyen doyañ yirde henýabe taun biñde gor Al Kuruñniñ usi teñ det toneñ yirtiñ goyen budam wor po yeneñ dufaymiñ kandukñeñ wor po hirinj.

17 Irkeb Yuda marte gabu yareb nalumde kuñ Yuda marya Grik marya Al Kuruñ kafura irde hinhan goya mere teñ saba yirde hinhin. Irde gise hanþka hugiñen taun biñde al budam kuñ wañ teñ hinhande gor kuñ al gor hinhan goyen Al Kuruñyen mere saba yirde hinhin.

18 Mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen tagalde henýabe Yesu mayke kamde huwaryiñ goyen goke saba yirde hinhin. Goyen saba yirde hikeyabe al kura Epikuriayen dufay gama irde saba teñ hanþen marya dufay hoyan kura Stoik yeñ hanþen gote saba teñ hanþen marya gore

Polyen saba goyen nurdeb yenja kadom mohonde tiyamiñj. Irdeb go mar goyen kura beleñ, “Al gabe daniñ malikan lawlaw yeñ hi?” yamiñj. Irkeb al hoyan kura beleñ, “Al gabe tikula hoyan niñ dineñ hi,” yamiñj.

19 Gwaha yeñbe Atens taunde gor niñ doyan mar beleñ gabu irde hanjen gasuñ Areopagus inen hanjenende gor kuñ ga mere titek inenbe Polya tumjanj kwamiñj. Irde gor kuñbe, “Saba gerger tagalde ha goyen keñkela miñde mat momoñ dira.

20 Ge beleñ dufay gerger kura neñ ma nurde hityen goyen tagalde ha gote miñ nurtek ninjeb, momoñ dira ko,” inamiñj.

21 (Be, Atens taun gote miñ marya al hoyanje niñ wanj gor hanjen maryabe dulin po hen dufay gerger po nurtek yirde hinhan. Irde dufay gerger goke po tagalke kuñ kuñ wawuñ yurde hinhan. Huginjeñ gwahade po teñ hinhan.)

22-23 Be, mel gore gwaha inke Pol beleñ gabu gasuñ Areopagus inen hanjenende gor huwardeb gaha yinyinj: “Deñ Atens niñ mar! Tauntiñ bana gayen kuñ wanj teñ henjabe deñ beleñ dolon yirniñ yeñ det toneñ kurayen kurayen rindam yan yirtin goyen budam wor po yinmiñ. Gega rinda kurabe det toneñ miñmoñ hike kinmiñ. Irdeb bindere kuñ gorbe, ‘Rinda gabe Al Kuruj kura go ma nud uneñ hite gote gasuñ,’ gwahade katiñ hi goyen kinmiñ. Goke teñ deñbe Al Kuruj fudinde dolon irtek nurde hanj yeñ deneñ hime. Ninjeb deñ beleñ keñkela ma nurde uneñ hanj Al Kuruj fudinde wor po goyen goke momoñ direñ tihim.

24 Al Kurun̄ gobe megeňya naňkiňya irde det kurun̄ gayen yiryiň. Yenje megeňya naňkiňya gote Doyaň Al Kurun̄. Niňgeb yenje al beleň dolon̄ irniň yeň ya irde unhet yeň hanjen bana gon̄ ma hiyen.

25 Yenje tonninin dunyin geb, gago dilninin gergeň hite. Irde det buda kurun̄ gayen wor yeň beleň dunyin. Yenje det buda kurun̄ gote miň al geb, det kuran̄ ma amu heň hi. Niňgeb det kura hanniniňde irde untek epte moň. Hubu wor po!

26 Haňkapyä wor pobe yiňgeň al uňkuren̄ iryinđe gor mat po al miň hoyan̄ kurayen kurayen gogo forok yamiň. Irde megen ga teň keperde tukamiň. Al Kurun̄be dufaymiň epte. Niňgeb neň ma forok yitiriňya gwaha naňa forok yenayin, irde damde hinayin goyen yiňgeň dufaymiňde nurde hinhin.

27 Be, Al Kurun̄ gisaw ma hi al gore, ‘Det kurun̄ yirmiriň gayen al beleň yenenje ganuň beleň yiryiň yeň ne niň sar kernayin. Irdeb nenenje fudinde yeň nurdeb ne hitte wanayin,’ yeň mata kurun̄ gogo tiyyin.

28 Be, Al Kurun̄be gisaw ma hi goke teňbe al kura beleň, ‘Neňbe Al Kurun̄yen tareňde tonninin yan henj kun wan teň bininin fut irde hite gago,’ yiriň. Yiriň gwahade goyen po dende al kura beleň, ‘Neňbe Al Kurun̄yen dirjeň weň,’ yeň tikiň bilminđe kayyiň.

29 Fudinde neňbe Al Kurun̄yen dirjeň weň niňgeb, Al Kurun̄be al dufayde det toneň kura gol, silwaya hora beleň yirtiň gwahade yeň ma nurtek.

30-31 Bikkeňbe Al Kurun̄be gwahade yeň ma

nurde unej hinhet gega, goke dinej ma teñ hinhin. Gega yeñ beleñ nalu goyenter yiriñde gorbe megen niñ alya bereya tumñaj iginjña buluñja goyen pota yiryeñ. Niñgeb gayenterbe, ‘Megen niñ al tumñaj mata buluñmij yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgan henayin,’ yineñ hi. Be, nalu goyenterbe Al Kurun beleñ basiñja irde meteñ untij al gore kenkelä po megen niñ al tumñaj pota yiryeñ. Be, mata gwahade forok yiyyen goyen al tumñaj fudinde yeñ nurnayin yeñ Al Kurun beleñ al go kamyinjde mat isan heke huwaryin,” yinyin.

³² Be, Pol beleñ Yesu kamde ga huwaryin goke yeke nurdeb, “Al ga usi wet kura dirde hi be,” yeñ hinmañ iramiñ. Munañ kura marbe, “Kame ga mere go sopte momoñ dirayin,” inamiñ.

³³ Be, Pol go gabu gasuñ goyen tubul teñ kuriñ.

³⁴ Be, gorbe al budam moñ, yuñkureñej kura gore Polyen saba gobe fudinde yeñ nurdeb gama irde Yesu niñ dufaymin sanij iramiñ. Goyen mar goyen kurabe doyan marte gabu gasuñ Areopagus inej hanÿende gor kuñ hiyen al kura Dionisius. Munañ kurabe bere kura deñem Damarisyabe al hoyan kura goya.

18

Polbe Korin taunde kuriñ

¹ Be, Pol go Atens taun tubul teñbe Korin taunde kuriñ.

² Gorbe Yuda mar al kura deñembe Akwilaya berem Prisilaya hike yinyin. Be, al gobe Pontus nañare kawan hiriñ, irdeb kuñ Itali nañare

hinhin. Gega Roma gabmanyen doyaŋ al kuruŋ Klodius beleŋ, “Yuda marbe Itali naŋare niŋ taun kuruŋ Rom ga tubul teŋ hoyanđe kunayiŋ,” yiriŋ. Irkeb ire uŋya gobe Itali naŋa go tubul teŋ Korin taunde wayaryum. Irde gor sobamde ma hikeya Pol wake kenaryum gogo.

³ Be, Akwilabe dapŋa sikkeŋ po sel haraŋ heŋ heŋ al. Irde Pol manaq meten goyen po teŋ hora teŋ hiyen geb, ire uŋya goya heŋ tumŋaŋ meten go teŋ hinhan.

⁴ Irdeb, ‘Daha mat kura Yuda marya Grik marya gayen saba yirmeke Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ yirnaŋ,’ yeŋ Sabat nalumiŋ nalumiŋ hugiŋeŋ Yuda marte gabu yare kuŋ saba yirde hin hin.

⁵ Be, gor heŋ gwaha teŋ hikeyabe Sailasya Timotiya gobe Masedonia naŋare mat wayaryum. Wakeb sel ya yird yird meten go tubul teŋ Al Kurunyen mere goyen po tagalde, “Fudinde Yesube Mesaia,” yineŋ saba yirde hin hin.

⁶ Gega Yuda mar gobe Pol beleŋ saba yiryiŋ go ma nurtek yirke sukal irde hinhan. Irkeb Pol beleŋ mel goyen, “Al Kurunyen mere saba dirde hime gayen ma nurhaŋ geb, kame kanduk kura forok yiyyen gobe dende samuŋ. Neya neya moŋ. Nebe dubul teŋ Al Kurunyen mere tukuŋ al miŋ hoyanđe po ga momoŋ yirde heŋ geb,” yineŋbe mel goyen nindikeŋ buluŋ tihit yeŋ keneŋ bebak tinayıŋ yeŋ nurdeb Yuda marte matare uliŋhormiŋ busaŋ hiriŋ.

⁷ Irde yubul teŋ Titius Yastusyen yare kuriŋ. Yamiŋ gobe Yuda marte gabu ya sinjakde gor hin hin. Yeŋbe Yuda mar al moŋ gega, Al Kurun

dolonj irde hiyen.

⁸ Be, gabu yare gor gabu irde hinhan mar gote doyan al Krispusya dirinjmiñmij tumñajde Polyen saba nurde Doyan Al Kuruj niñ dufaymij tareñ iramiñj. Al hoyan Korin taunde niñ manan budam Yesu niñ dufaymij sanjinj irde baptais tamij.

⁹⁻¹⁰ Be, gor henjabe wawuñ kura yuwarwarte Doyan Al Kuruj forok yenjbe, “Nere al budam taun gayenter hañ geb, al kura beleñ epte ma muguneñ buluñ buluñ giryeñ. Irde nebe geya har geb, al saba yird yird niñ kafura heñ bada ma hawayinj. Hugijenj tagalde po hayinj,” inke Pol go kinyinj.

¹¹ Be, Polbe dama uñkurenj irde gagasi 6 gayen gor heñ Al Kurunyen mere saba yirde hinhin.

Yuda mar beleñ Pol merere keramiñj

¹² Be, Roma al Galio beleñ Akaia nañä doyan irde hikeya gor niñ Yuda mar beleñ gabu irde Polbe Akaia nañä gote taun Korin hinhin goyen fere teñ merere keramiñj.

¹³ Merere tukunjbe doyan al Galio diliñde gaha inamiñj: “Al garebe mata hoyan mat Al Kuruj dolonj irde hinayinj yen al saba yirde Yuda marte tikula ma gama irnayinj yineñ hi,” inamiñj.

¹⁴ Irkeb Pol beleñ hako ga mere goyen wol heweñ tikeyabe Galio beleñ Yuda mar go, “Al gare al kura mayke kamuñ ma mata buluñ kura tiyuñ manhan dende mere ga nurmewoñ.

¹⁵ Gega mere yahanj gabe deñ Yuda marte deñyeña mereya niñ po kadom mohonje teñ hanj. Irde tikulatiñ ge po ñagak yahanj gobe dindikenj

po mere go sope irnayinj. Nebe meretiñ gayen go ma nureñ,” yinyinj.

¹⁶ Irdeb merere mat yakira teñbe, “Siñare kuanan!” yinyinj.

¹⁷ Irkeb Yuda mar go biñ ar yeke tigiri teñ yende gabu yare gabu irde hanjen mar gote doyan al Sostenes goyen mere gasunđe go po mayde mayde keramiñ. Gega Galioibe yeneñ wasak tiyyinj.

Pol mulgañ heñ Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ

¹⁸ Be, Pol gobe Korin sobamde heñbe Siria nañare mulgañ hewe yeñ Prisilaya uñ Akwilaya yade gor niñ mar Yesu niñ dufayminj tarenj irtinj mar go yubul teñ makañ siñare niñ taun Senkria kuriñ. Irde gor kwe yenÿabe bikkeñ Al Kurun hitte biña tiyyinj goke tenbe Yuda marte matare tonan walde hakwa teñ kuriñ.

¹⁹⁻²¹ Be, taun go tubul teñ kunjbe Efesus taunde forok yamiñ. Irdeb Pol go Yuda marte gabu yare kunj mel gor niñ mar goyen, ‘Daha mat kura Yesu niñ nurwoñ,’ yeñ kenkela po mere yirde hin hin. Gwaha yirde hikeyabe mel gore, “Ulyanje heñ saba dirde hayinj,” inerj basinj iramiñ. Gega bada yiryinj. Irdeb kwe yenÿa, “Kame Al Kurun beleñ sopte kwa ninke gab wayenj,” yinyinj. Irdeb hakwa teñ kuriñ. Be, Efesus taunde gorbe Prisilaya uñ Akwilaya goyen yubul tiyyinj.

²² Irdeb kunj Sisaria taunde forok yirinj. Gor matbe kahanje kunj Jerusalem forok yeñ Yesuyen alya bereya sios gor niñ yeneñ mere

yirdeb go kamereb Siria naŋare niŋ taun Antiok kuriŋ.

23 Be, Antiok taunde hitnej teŋbe sopte Galesia naŋaya Frigia naŋaya bana goŋ kuŋ waŋ teŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goyen yenerj saba yirde sanŋin yirde kurj hinhan.

Apolos beleŋ al saba yirde hinhan

24 Be, Pol go gwaha teŋ kun hikeyabe Yuda mar al kura deŋem Apolosbe Aleksandria taunde kawaŋ hiriŋ al goyen Efesus taunde wayyinj. Yenjbe Al Kuruŋyen mere ep hitinj, irde merem nurdmirjbe paŋtalkek wor po.

25 Yenjbe bikken al kura beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ saba irke nuryinj. Irdeb Yesu niŋ al saba yird yird niŋ amanenj wor po nurde keŋkelə yenj ge tagalde hinhan. Gega yenjbe Yon Baptais beleŋ mata buluŋ yubul teŋ baptais tenayinj yenj tagalde hinhan go po ga nurde hinhan. Munaj Holi Spirityen baptais Yesu beleŋ yitiŋ gobe go ma nurde hinhan.

26 Be, yenj beleŋ Yuda marte gabu yare kun gor al gabu irde hinhan goyen kafura ma heŋ saba yirde hinhan. Irkeb Prisilaya uŋ Akwilaya sabamiŋ go nurdeb yamiŋde tukaryum. Irdeb Apolos goyenbe ire uŋya gore keŋkelə wor po Al Kuruŋyen mata saba irke nurde bebak tiyyinj.

27-28 Be, Apolos go gor heŋ heŋbe Akaia naŋare kweŋ yiriŋ. Irkeb diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitinj mar Efesus taunde niŋ gore Apolos goyen tareŋ heŋ heŋ niŋ faraŋ yurde asaŋ kayamiŋ. Asaŋ gobe Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋin irtinj mar Akaia naŋare niŋ gore Apolos

keneñbe igin igin irnayıñ yen kayamiñ. Be, Apolos go Akaia nañare kujbe gor niñ Yuda mar niñ kafura ma heñ mel goya kawan gabu irde saba misiñen yirde hike gwaha mat kura gor niñ Yuda mar beleñ mere titek moñ haminj. Gwaha irde heñyab Yesube Mesaia goyen momoñ yirde goke Al Kurunyen mere yikala yirde hinhin. Be, Apolos gobe kun gwahade saba yirde hike Al Kurunj beleñ bunijen nurde yunen faran yurke Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar goyen sabamiñ nurde tareñ haminj. Be, Apolos gobe gwahader po gor niñ sios faran yurde hinhin.

19

Polbe Efesus taunde kuriñ

¹ Be, Apolos gobe Akaia nañä bana go niñ taun Korin hikeyabe Polbe beleñmiñ Galesiaya Frigiaya dugu bana mat kuñ kuñ makaj siñare niñ taun Efesus forok yiriñ. Gorbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kura yinyiñ.

² Irdeb, “Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramij goyenbe Holi Spirit manañ tamiñ we?” yen gusuñaj yiryiñ. Irkeb, “Moñ, Holi Spirit niñ yen ha mere gobe tineñ wor po. Ma po nurde hityen,” inamiñ.

³ Irkeb, “Be, niñgeb daniñ baptais tamiñ?” yinyiñ. Irkeb, “Neñbe Yon Baptais beleñ saba tagalde hinhin gote miñ po gama irde baptais titiriñ,” inamiñ.

⁴ Irkeb Pol gore gaha yinyiñ: “Yonbe al beleñ, ‘Mata buluñniniñ yubul teñ Al Kurunj niñ bininiñ mulgañ hihit,’ yeke gab baptais yirde hinhin.

Irdeb, ‘Kame Al kura harhokner wayyen al goke dufaytiŋ saŋiŋ irnayıŋ,’ yiriŋ. Be, Yon beleŋ yiriŋ al gobe Yesu niŋ yiriŋ,” yinyiŋ.

⁵ Gwaha yinke nurdeb, “Baptais Yesu beleŋ yitiŋ goyen tetek,” inkeb Pol beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu deňemde baptais yiryiŋ.

⁶ Be, baptais yirde mel go hende hanıŋ yerde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb Holi Spirit katyiŋ. Irkeb yende mere moŋ, mere tiŋeŋ kurayen kurayen tiyamiŋ. Irde Al Kuruŋ beleŋ mata kame forok yiryen goke tagalamiŋ.

⁷ Be, gorbe al 12 beleŋ gwaha tiyamin.

⁸ Be, Pol go gor gagasi karwo hinhinyabe Yuda marte gabu yare kuŋ kafura miŋmoŋ gwaha mat bebak tinayıŋ yeŋ mel goya mere tagalde saba yirde hinhin. Mere miŋbe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird mata goke mere teŋa saba yirde hinhin.

⁹ Gega tonaq tareŋ Yuda mar kurabe Polyen saba goke iŋiŋ ma nurde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ ird ird niŋ bada hamıŋ. Irde al buda diliŋde Yesu gama ird ird mata goyen buluŋ mat tagalamiŋ. Goke teŋbe Pol beleŋ mel go yubul teŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjıŋ irtıŋ mar go po ga saba nurd nurd ya kuruŋ kura deňembe Tiranus gor yukuriŋ. Gorbe naŋkahalminj naŋkahalminj hugiŋeŋ Al Kuruŋyen mere miŋ goyen mel goya tagalde saba yirde hinhin.

¹⁰ Be, Pol gobe dama irawa gor hinhin. Go-yarebe Esia naŋa bana go niŋ Yuda marya al miŋ hoyan Grik marya goyen tumıŋaŋ mere Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ yitiŋ goyen nuramiŋ.

Siwa urmiñ yago

¹¹ Be, Al Kuruñ beleñ Pol goyen tareñmiñ unke mata tiñej wor po kurayen kurayen forok yirde hinhan.

¹² Irkeb Pol beleñ amilya nufol hal hal amil parwek sisaj yurtiñ goyen wor al beleñ yukun gore po al garbam miňyañ sisaj yurde hike iñiñ heñ hinhan. Irde al kura uñguram yanj wor gwahade po yirde hike uñgura beleñ al go yubul teñ kuñ hinhan.

¹³ Be, Yuda mar al kura beleñ uñgura al bana hinhan goyen yakira teñ teñ ge kuñ wañ teñ hinhan. Irde mel gore uñgura al bana hanj goyen yakira tiniñ yen Doyañ Al Kuruñ Yesu deñe urde, “Pol beleñ sabamiñ tagalde hiyen al Yesu gote deñemde dinhet. Kat kunan!” yineñ hinhan.

¹⁴ Pris buda gote kuruñmiñ deñembe Siwa gote urmiñ yago 7 goyen manaq gwaha teñ hinhan.

¹⁵ Be, nalu kurarebe al kura uñguram yanj al goyen sope irniñ yen yamiñde kuñbe, “Uñgura go takira tihit,” yen nuramiñ. Gega uñgura gore wol henbe, “Yesuya Polyabe nurd yunen hime. Munañ deñbe ganuñ mar?” yinyiñ.

¹⁶ Irdeb al uñgura ketal urtiñ gore po al 7 goyen yenjalä po yirde hikaka yirde gasa polon yirkeb dari sirsur iramiñ. Irdeb ulinjormiñ yago erek yirde yugu teñ yunkeb kupsonj busaharamiñ.

¹⁷ Irkeb Efesus taunde niñ Yuda marya al miñ hoyan Grik marya beleñ mere momonj go nurdeb kafura wor po haminj. Irdeb Doyañ Al Kuruñ Yesu turuñ iramiñ.

¹⁸ Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ gega, mata buluñmiñ yubul ma titiñ mar budam goyen

goya gab al diliñde matamiñ kawan tagalde sopte gwaha ma teñ hitek yamiñ.

19 Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ gega, mere bal asanđe katiñ minyañ marbe asanjiñ goyen yukuñ kumga tiyamiñ. Asañ kumga tiyamiñ gote murunjembe al 50,000 beleñ nañkahal uñkureñde meten teñbe hora tenayiñ goya tuñande.

20 Be, Doyañ Al Kurun niñ yitiñ mere gobe gwaha mat sanjiñ heñ kurun heñ tukuriñ.

21 Be, mata gwahade forok yekeb Pol gobe Yerusalem mulgañ heweñ yen beleñnebe Masedoniaya Akaiaya nañayan kweñ yen dufay hiriñ. Irdeb, “Yerusalem gor heñ gabe fudinde wor po Rom manaj kweñ,” yiriñ.

22 Gwaha yenþe meten marmiñ Timotiya Erastusya yad yerke yen wa mehen heñ Masedonia nañore kwaryum. Irkeb yenþe Esia nañore gor ulyanje yara hinhin.

Efesus taunde kanduk kuruñ forok yiriñ

23 Be, Pol go Esia naña bana goñ niñ taun Efesus hikeyabe gor niñ al kura beleñ Yesu gama ird ird mata goke igin ma nurde kanduk kuruñ forok iramiñ.

24 Gwaha tiyamiñ mar al kurabe Demitrius. Yenþe silwa hora beleñ det yird yird al. Yen beleñbe yende uñgura biriñ Atemisyä yamiñya gote toneñ mukñeñ mukñeñ silwa beleñ yirke al damu teñ hanjen. Irkeb yenþa meten marmiñya gobe hora kuruñ wor po yade hanjen.

25 Gega Pol beleñ wañ Al Kurunyen mere kuruñ irkeb mel gote hora teñ teñ beleñ buluñ hiriñ goke biñ ar yiriñ. Niñgeb Demitrius gore meten

marmiňya yeň meteň teň hinhin gote kadom yago hoy yirke wakeb gaha yinyiň: “Mel, meteň teň hityen garebe hora kuruň tuluň teň duneň hiyen nurde hanj gogo.

26 Gega Pol inen hanjen al gore Efesus taunde gar waň nende alya bereya saba hoyan po yirke yirkeb al budam nende mata yubul tiyan. Goyenbe Efesus taunde gar po moň. Esia naňa bana gor niň al manaj tumjan gwaha yiruň goyen wor dindiken nurdeb kenan. Al goreb, ‘Det toneň kura al beleň yirtiň gobe Al Kuruň fudinde moň,’ yeň hi.

27 Niňgeb meteňniniň deňem buluň ireň tiya. Goyenbe go po moň. Nende tikula kiryiň bere Atemis gote toneň goyen kerde dolon ird ird ya gobe alya bereya beleň tareň miňmoň yeň nurnayiň. Irke deňem kuruň Esia naňa banaya megeň kuruň ga nud untıň ala teň hanjen gobe tareň miňmoň yeň nurde unnayiň,” yinyiň.

28 Be, gwaha yinke nurdeb biň kak hekeb, “Atemisbe Efesus taunde gar niň tikula bere wor po,” yeň kwipkwep tiyamiň.

29 Irdeb mel gore taunde gor mata kandukňeň yade forok yiramiň. Irdeb mel gore Polyen meteň kadom, Masedonia naňore niň al irawa, Gaiusya Aristakusya yade gasa yirniň yirniň yirde yulun teň gabu gasuň kuruňde tumjan kup yeň yukamiň.

30 Gwaha yirkeb Pol beleň al buda kuruň gabu iramiň gote diliň mat huwarde mere yire yekeb Yesu niň dufaymiň sanjiň irtiň mar beleň basıňa irde utaň iramiň.

31 Irde Esia naŋare niŋ doyaŋ mar kurabe Polyen kadom niŋgeb, Pol niŋ yen, “Inke gor ma forok yiyyen,” yen mere keramiŋ.

32 Be, gabu iramiŋ mar gobe kukuwa wor po hamin. Kura marbe mere miŋ hoyan niŋ hewhow teŋ hinhan. Munaŋ kurabe mere miŋ hoyan niŋ weŋwoŋ teŋ hinhan. Al budam wor pobe miŋ goke gabu irhet yen ma nuramiŋ.

33 Be, goyarebe Yuda mar beleŋ sios niŋ po mere fuguru tiniŋ yenbe al kura denem Aleksanda gare al gabu kuruŋ go diliŋ mat huwarde mere yiri yenbe, “Gwaha gwaha yawayin,” inen hulyaŋ iramiŋ. Irkeb al buda kuruŋ go diliŋ mat huwaryin. Irdeb palŋa nirnaŋ yen hanıŋ tuŋaŋ yiryiŋ. Mere kandukŋen forok yen hi gobe neŋ Yuda mar beleŋ ma teŋ hite yineŋ tiyyiŋ.

34 Gega gabu iramiŋ mar beleŋ keneŋ al gobe Yuda mar al yen bebak teŋbe, “Atemisbe neŋ Efesus marte tikula bere. Yenbe kuruŋ wor po!” yen ulyaŋde wor po weŋwoŋ teŋ hinhan. Irkeb al gobe mere titek ma hiriŋ.

35 Gwaha teŋ hikeb taunde gor niŋ doyaŋ al kura beleŋ mel go, “Balmiŋ hinaŋ,” yineŋbe gaha yinyiŋ: “Efesus mar, denbe tikula bere Atemisyen ya kuruŋ go doyaŋ irde hanjen. Irde hora himam yende toneŋ yara naŋkiŋde mat po katyiŋ goyen ya go bana kerde doyaŋ irde hanjen gobe megen niŋ al kuruŋ gayen tumjaŋ nurde hanj.

36 Niŋgeb al kura beleŋ usi ma yenayin. Niŋgeb bekkeŋde heŋ dufay keŋkelə heŋ ga mata tinayin.

37 Irem gabe nende tikula bere sukal ma irarun. Irde det toneŋ yirde dolon yirde hityen gote

yayaŋ samuŋ kura ma kawe tiyaruŋ. Gega dulinj wor po gago yuluŋ teŋ yawayhaŋ. Mata gabe igin moŋ.

³⁸ Mere gahade nurd nurd nalum yan geb, Demitriusya kadom wenya beleŋ al kura merere yiřniŋ yeŋ nurdeb igin yukuŋbe mere sope irtek mar diliŋde gab tagalke nurnayiŋ.

³⁹ Gega mel gore dufay kernayiŋ goyen igin ma nurnayiŋbe taunde gor niŋ mere sope ird ird marte karkuwaŋmiŋ momoŋ yirke gabu kuruŋ irde gab kanduk go sopte sope irnayiŋ.

⁴⁰ Niŋgeb haŋka gabu irde hekhok kuruŋ tahaŋ gabe miŋ miŋmonj wor po tahaŋ. Niŋgeb Roma gabman beleŋ deneŋbe merere dukunj gusuŋan dirkeb daha mat wol hetek? Roma gabman beleŋ den mata tahaŋ gake igin ma po nuryeŋ” yeŋ saba yiryiŋ.

⁴¹ Gwaha yineŋbe yakira tike bur yeŋ kwamiŋ.

20

Polbe Masedoniaya Grikyā naŋare kuriŋ

¹ Be, mata kuruŋ go hubu hekeb Pol beleŋ gor niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen hoy yirke gabu iramiŋ. Irkeb saba yirde dufaymiŋ tareŋ irde yubul teŋ Masedonia naŋare kuriŋ.

² Goyaŋ kuŋ heŋyabe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ yure yeŋ saba yirde yirdeb yubul teŋ kuŋ kuŋ Grikyā naŋare forok yiriŋ.

³ Gorbe gagasi karwo hinhin. Irdeb hakwa teŋ Siria naŋare kwe yiriŋ. Gega Yuda mar beleŋ

maytek yamiŋ goyen nurdeb mulgaŋ heŋ Masedonia naŋayaŋ mat gab kuŋ Siria forok yewen yen kuriŋ.

⁴ Irkeb Beria taunde niŋ al Sopater yenbe Pirus urmiŋya, Tesalonaika niŋ al irawa Aristakusya Sekundusyabe Derbi taunde niŋ al Gaiusya belen Polya kwamiŋ. Irde Timotiya Esia naŋare niŋ al irawa Tikikusya Trofimusya manaŋ mel goya tumŋaŋ kwamiŋ.

⁵ Be, mel go wa meheŋ heŋ kuŋ Troas taunde Polya neŋya doyaŋ dirde hinhan.

⁶ Munan neŋbe, “Yuda Marte Beret Yis Miŋmoŋ Nen Nen Nalu Kurun” ineŋ hanjen go hubu heke gab Filipai taun go tubul teŋ makaŋde kurkuŋ hakwa teŋbe wawuŋ siptesoŋoŋ kamereb Troas forok yitirin. Irdeb mel go yupi teŋ gorbe wawuŋ 7 hinhet.

Polbe Troas kuriŋ

⁷ Be, gor hiteke kuŋ Sande hekeb neŋ tumŋaŋ Yesu kamyiŋ goke dufay heŋ heŋ ge beret ninin yen gabu irtirin. Gwaha teŋ gise yubul teŋ kwen go yenbe Al Kurunyen mere saba yirke kuŋ kuŋ wawuŋ binde hiriŋ.

⁸ Gabu irde hinhet ya gobe al heŋ heŋ gasuŋ karwo hende bande niŋgeb, neŋbe gasuŋ funaŋ hende wor pore gor hinhet. Gorbe hulsi budam yusuŋ yurtiŋ melak heŋ hinhan.

⁹ Be, Pol mere teŋ hikeyabe al foŋeŋ kura deŋembe Yutikusbe meŋe yamere keperde mere palŋa irde hinhin. Mere nurde arkup teŋ kuŋ kuŋ bin sir yekeb megen takteŋ mayyiŋ. Irkeb al kura beleŋ aran po kurkuŋbe kamtiŋ kenamiŋ.

10 Irkeb Pol wor kurkuŋ kamtiŋ hakwam megen hinhin goyen besa irdeb, “Kafura ma yo. Kama moŋ geb,” yinyiŋ.

11 Gwaha teŋ sopte mulgaŋ heŋ hurkuŋbe Yesu kamyiŋ goke dufay heŋ heŋ niŋ beret gale heŋ naminj. Go kamereb meremiŋ basaŋ heŋ saba yirke kuŋ kuŋ fay urkeb yubul teŋ kuriŋ.

12 Be, Pol go gwaha tikeb al fonę takteŋ mayke kamyiŋ gega, sopte huwaryiŋ al goyen yamiŋde tukamiŋ. Irde, “Kama al go gago huwara,” yeŋ biŋ yurum wor po haminj.

Polbe Troas taunde mat Miletus taunde kuriŋ

13 Be, Polbe, “Troas taunde mat kahanđe kuŋ Asos taunde forok yeweŋ. Irde gor mat gab hakwa hende kweŋ,” dinkeb neŋ wa hakwa hende Asos taunde kutiriŋ. Irkeb Polbe yirin gwahade po Asos taunde kuriŋ.

14 Be, Pol waŋ Asos taunde dupi teŋbe tumňaŋ hakwa hende kuŋ Mitilini motmotde forok yitiriŋ.

15 Be, fay urkeb gor mat hakwa goyenter po kuŋ Kios motmotde forok yitiriŋ. Irdeb firtiriŋ fay urkeb Kios mat Samos motmotde kutiriŋ. Be, sopte fay urkeb gor mat Miletus taunde kuŋ forok yitiriŋ.

16 Be, gwahade teŋ kuŋ hinhetya goyenbe Polbe, “Esia naŋare mosoyneŋ po teŋbe epte ma Yerusalem kuŋ Pentekos nalu keneŋ,” yeŋ nurdeb, “Esia naŋa bana goŋ niŋ taun Efesus ma kutek,” yiriŋ.

Polbe Efesus taunde niŋ siosyen doyaŋ mar yinyiŋ

¹⁷ Irdeb Miletus taunde mat po Efesus taunde niŋ sios doyaŋ mar niŋ keya heke kinniŋ yen katamiŋ.

¹⁸ Katen kenkeb Pol beleŋ gaha yinyiŋ: “Esia naŋare haŋkapyɑ waŋ deňya dahade hinhem gobe keŋkela neneŋ hinhan.

¹⁹ Yuda mar beleŋ mere mayde bulun nirke kanduk kuruŋ wor po keneŋbe delne fimiŋ katen hinhan. Gega Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ metenbe teŋ hinhem po. Gwaha teŋ hinhem yabe deňne kuruŋ ird ird niŋ ma nurde hinhem.

²⁰ Saba kura igin tareŋ diryen yen nurdeb kuŋ saba dird dird niŋ bada ma heŋ gabu karkuwanjaŋ saba dirde hinhem. Irde kurabe yatiŋyaŋ yatiŋyaŋ kuŋ saba dirde hinhem gobe nurde hanj gogo.

²¹ Nebe kawan po Yuda marya al miŋ hoyan Grik marya tumŋaŋ Al Kuruŋyen mere saba yirde, ‘Mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ hekeb Doyaŋ Al Kuruŋniŋ Yesu niŋ po dufaytiŋ saŋiŋ irnayin,’ yineŋ hinhem.

²² “Be, ga hime gabe Holi Spirit beleŋ Yerusalem kwa nineŋ hi yen nurde hime geb, gwaha tiyen. Gega gor da mata ulner forok yiyyen gobe go ma nurde hime.

²³ Gega taunyan kuŋ himekeyabe Holi Spirit beleŋ, ‘Gebe Yerusalem kukeb fere gird koyare gernayin. Irke kanduk buluŋ wor po kenayin,’ nineŋ hinhan go po ga nurde hime.

²⁴ Goyenpoga goke kafura ma heweŋ. ‘Al Kuruŋ beleŋ alya bereya niŋ buniŋen nurde yumul-

gan teŋ teŋ beleŋ kiriyin mere igin goyen momon yirde hayin,’ yeŋ Doyaŋ Al Kurun Yesu beleŋ meteŋ nunyiŋ goyen bada ma heweŋ. Meteŋ gobe pasi po ireŋ. Gwaha teŋ himekeya mununke kameŋ goyenbe goke ma nurde hime.

25 “Be, Al Kurun beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird mata niŋ kuŋ waŋ teŋ saba dirde hinhem mar kurabe deŋ gago goyen kamebe sopte ma nennayiŋ yeŋ nurde hime.

26-27 Niŋgeb funaŋ momon direŋ tihim. Be, nebe bada ma heŋ Al Kurunyen dufay goyen tumňaŋ momon dirde himeke nurde pasi haŋ. Niŋgeb al kura saba nurt nurt ga Al Kurunyen mere ma gama irde kanduk kennayiŋ gobe yende samuŋ. Nere kanduk moŋ yeŋ gago hayhay dirde hime.

28 Niŋgeb keŋkela heŋ hinaŋ ko. Deŋbe Holi Spirit beleŋ Yesu gama irde haŋ mar gote doyaŋ mar diryiŋ geb, mel go keŋkela doyaŋ yirde hinayiŋ. Yesuyen alya bereya sios goke teŋ Al Kurun beleŋ Urmıŋ megen teŋ kerke kateŋ kamyiŋ geb, sios gobe Al Kurunyen wor po. Niŋgeb sipsip doyaŋ mar beleŋ sipsipmiŋ keŋkela doyaŋ yirde haŋ gwahade goyen po deŋ wor sios goyen keŋkela wor po doyaŋ yirde hinayiŋ.

29 Dubul direŋ tihim harhoknerbe kulu duwi beleŋ sipsip yisen hanjen gwahade goyen po al kura wanbe dufaytiŋ buluŋ yirnayiŋ yeŋ nurde hime.

30 Irde deŋ bana gare manaq al kura huwardeb, ‘Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen dufaymiŋ buluŋ yirteke gama dirnaŋ,’ yeŋ Al Kurunyen mere fudinde goyen hoyan mat saba yir-

nayinj.

³¹ Niñgeb keñkela wor po heñ hinañ ko. Dama karwo deñya hinhembe hugineñ nañkahalya wawunya duñkureñ duñkureñ hayhay dirde esen mere dirde hinhem goyen goke bitinj sir ma yiyyenj.

³² “Be, Al Kurunj beleñ doyan dirde hiyenj goke gago Al Kurunj gusuñañ irde hime. Irde Al Kurunj beleñ buniñej nurde dunenjbe faraj durde hi goke yitiñ mere goyen bitinjde po hiyenj yeñ gusuñañ irde hime. Mere go bitinjde heñ kurunj hekeb tareñ hinayinj. Irde Al Kurunj beleñ dirnej weñ det igiñ yunenj yiriñ goyen wor tenayinj.

³³ Nebe almet horaya uliñ umñaya yeneñ bene huwartiñ moñ. Hubu wor po.

³⁴ Irde kadne yagoya Al Kurunyen meteñ teñ heñyabe det kuraj nurdeb nigeñ meteñ teñ hora teñbe detniniñ damu teñ himyen goyen keñkela nurde hanj gogo.

³⁵ Doyan Al Kurunj Yesu beleñ, ‘Al Kurunj diliñde al det yunenj yunenj mata gobe det yad yad mata gote folekkenj wor po yeñ nurde hi,’ yiriñ goyen bene sir ma yeñ hiyen. Niñgeb mata kurunj teñ hinhem gobe meteñ sañij gahade ga teñ gab al det miñmoñ mar goyen faraj yurde hinayinj yeñ dikala dirde hinhem,” yinyinj.

³⁶ Be, Pol go gwaha yineñbe gor gabu iramiñ marya tumñajan dokolhoñ yuguluñ teñbe Al Kurunj mere iramiñ.

³⁷ Irdeb mel gore Pol kuñ kuñ niñ buniñej nurde besa irde esen uramiñ.

38 Mel gobe Pol belej, “Kame sopte ma nen-nayinj,” yiriŋ goke bunijenj wor po nuraminj. Irdeb tumnajan po tukuŋ hakware tubul tiyaminj.

21

Polbe Yerusalem kuriŋ

1 Be, go kamereb Polya neŋya tumnajan mel go yubul teŋ hakwa hende kuŋ kuŋ motmot kura denjembe Kos gor po forok yeŋ firtirinj. Irde fay urkeb Rodes motmotde kutirinj. Gor matbe Misia naŋare niŋ taun kura makaŋ siŋare hinhin Patara gor kutirinj.

2 Gorbe hakwa hoyanj kura Fonisia naŋare kweŋ teŋ hike keneŋbe go hende kutirinj.

3 Hakwa hende kuŋ heŋyabe Saiprus motmot teŋ megen kurunj belenj pel irde alare mat po Siria naŋare kutirinj. Kuŋ kuŋbe Tair taunde forok yitirinj. Gorbe taunde gor niŋ samuŋ yago hakware niŋ meteŋ mar belej yad siŋa yiramiŋ. Irkeb neŋbe megen kattirinj.

4 Kat siŋare kuŋbe Yesu niŋ dufayminj tareŋ irtinj mar kura gor yintirinj. Irdeb yeŋya gor wawunj 7 hinhet. Gor hitekeyabe Holi Spirit belenj Polbe kame Yerusalem kuŋ kanduk kinyen goyen mel go bebak yirkeb basiŋa irmaŋ haminj.

5 Gega Yerusalem kutek naluniniŋ forok yekeb kuniŋ yeŋ gitik titeke Yesu niŋ dufayminj tareŋ irtinj hinhan mar goyen tumnajan beremya dirŋenj weŋya wor taun go tubul teŋ neŋya kuŋ makaŋ siŋare forok yitirinj. Irdeb megen dokolhoŋnininj yuguluŋ teŋ tumnajan Al Kurunj mere irtirinj.

6 Go kamereb kadom hayhay girde teñbe yubul teñ hakwa hende kuteke denenþe mel gobe mulgañ hamir.

7 Be, Tair taun go tubul teñ kuñ kujbe Tolemes taunde forok yitiriñ. Gorbe hakwa tubul teñ sinjare kurkuñ Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ mar yeneñbe yeñya wawuñ uñkureñ po firtiriñ.

8 Irde fay urkeb taun go tubul teñ kuñ Sisaria taunde forok yitiriñ. Gorbe Filipyen yare kutiriñ. Filipbe Al Kurunyen mere goyen alya bereya saba yirde hiyen. Yeñbe hakot aposel buda beleñ meteñ faran mar niñ yekeb yeñya al hoyan 6 goya yawaramiñ al go goyen.

9 Yeñbe wirinj sipte karkuwanj hitinj gega, fonenj po hinhan. Bere sipte gobe Al Kurunyen mere basañ henj tagalde hañyen.

10 Be, gorbe wawuñ budam yara po hitekeyab Al Kurunyen mere basañ al kura denem Agabus go Yudia nañare mat katyiñ.

11 Katen neñ hinhetde gor forok yeñbe Polyen kañ mal temde temdere niñ goyen teñbe yingenjende haninya kahanuya fere tiyyin. Irdeb, “Nigeñ hanneya kahanneya fere tihim gahade gayen po Yuda mar Yerusalem taunde hanj gore kañ gate miñ albe haninya kahanuya fere teñ al miñ hoyan Yuda mar moñ gote haninde kernayin yeñ Holi Spirit beleñ nina,” yiriñ.

12 Gwaha yeke nurdeb neñya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar gor niñ goya beleñ Pol goyen Yerusalem ma kwayinj inenj utanj irtiriñ.

13 Gega Pol beleñ, “Daninj esenj buniñen buniñen teñ dufayne buluñ irde hanj? Nebe nad

fere nirnayin goke ma nurde hime. Doyaŋ Al Kurun Yesu niŋ wor iginj kamenj yeŋ nurde hime geb,” dinyinj.

¹⁴ Goyenpoga mereniniŋ ma nurtek hekeb, “Al Kurun beleŋ dufay kirtin gobe gwahade po forok yiyyen,” yeŋbe bada hitirinj.

¹⁵ Gwaha teŋbe detniniŋ yade Yerusalem hurkuniŋ yeŋ taun go tubul titirinj.

¹⁶ Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtin mar Sisaria taunde hinhan gore dukuŋ Yerusalem forok yeŋbe gar hinayin yeŋ Nasonyen yare dubul tiyamiŋ. Yeŋbe Saiprus motmotde niŋ al. Al gobe hakot po Yesu niŋ dufaymiŋ saŋin irtin hinhin.

Polbe Yems kinyinj

¹⁷ Be, Yerusalem niŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtin mar beleŋ denenjbe amaj haminj. Irkeb gor firtirinj.

¹⁸ Irdeb fay urkeb Yems kinninj yeŋ neŋya Polya tumjanj yeŋ hitte kutirinj. Kunjbe yeŋya gor niŋ doyaŋ mar manaj tumjanj yintirinj.

¹⁹ Pol beleŋ Yemsya doyaŋ maryā go yenenjbe kadom pere gird teŋbe metej teŋ hinhin goyen miŋde mat tagalde tukun tukun pasi iryinj. Irde Al Kurun beleŋ tareŋ irke al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte kuŋ metej dahade teŋ kuŋ hinhin goyen manaj momoŋ yiryiŋ.

²⁰ Irkeb gor heŋ mere nuramiŋ mar beleŋ Al Kurun turun iramiŋ. Irdeb Pol gaha inaminj: “Gebe Yuda mar budam wor po dufaymiŋ Yesu niŋ saŋin iran gobe nurde ha. Goyenpoga go mar gobe tumjanj neŋ Yuda marte tikula manaj tareŋ

po tanarde gama irde haŋ goyen wor nurde ha gogo.

²¹ Be, mel gobe ge beleŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyanđe niŋ naŋare kuj heŋya saba teŋ hinhan goyen nurde haŋ. Ge beleŋ goŋ niŋ Yuda mar saba yirdeb, ‘Nende tikula Mose beleŋ kayyiŋ goyen ma gama irnayiŋ. Irde diriŋtiŋ yagobe guba ma yeŋ yunnayiŋ,’ yineŋ hinhan goyen nurde haŋ.

²² Irdeb ge gar wayan̄ gayen heŋ ga moŋ nurniŋ tahaŋ. Niŋgeb kanduk kuruŋ kura kinniŋ tihit geb, daha titek?

²³ Niŋgeb mere girniŋ tihit gayen po gama ira ko. Moŋgo kanduk kinniŋ geb. Be, nende al sipte kura Yuda marte matare biŋa tiyan̄ ga haŋ.

²⁴ Niŋgeb al sipte goya Al Kurunyen ya balem bana kunayiŋ. Irdeb Yuda marte matare wukken̄ heŋ heŋ mata doyaŋ mar hitte kuj mata tinayiŋ goke hora yunayiŋ. Irkeb go mar gore biŋa tiyan̄ al sipte gote tonan̄ kara tinayiŋ. Gwaha tike gab al tumlaŋ geneŋbe, ‘Mere yeŋ uliŋde nurde hityen kuruŋ gobe usi. Yeŋbe fudinde nende tikula gama irde hi,’ yeŋ bebak tinayiŋ.

²⁵ Be, neŋ beleŋ al miŋ hoyan̄ Yuda mar moŋ gega, Yesu niŋ dufaymiŋ taren̄ irtiŋ mar goke bikkeŋ asaŋ kaŋ yunen̄be, ‘Un̄gura binje teŋ yuntiŋ ma nene hinayiŋ, dapŋa darim ma nene hinayiŋ, dapŋa kura biŋinde kaŋ giti irke kamtiŋ ma haninđe yaka tike kamtiŋ gobe ma nene hinayiŋ, irde leplep mata ma teŋ hinayiŋ,’ yineŋ mata goyen goke po bisam yirtiriŋ gobe nurde ha gogo,’ inamiŋ.

²⁶ Be, inamiŋ go ferde fay urkeb Pol beleŋ al

sipte goya tumñajde Yuda marte matare wukkenj henj henj mata go tiyamiñ. Irdeb go kamereb Al Kurunyen ya balem bana hurkuñbe, “Biñja tiyan goyen pasi irde nende matare wukkenj henj henj mata goyen nalu gwahader ga hubu hiyyen geb, dapñja yawaq dunmeke al sipte gake teñ kumga tinayıñ,” yeñ bebak yiryiñ.

Pol fere tiyamiñ

²⁷ Be, wukkenj henj henj mata teñ hinhan goyen kunj muruñ beleñ henj nalu 7 heweñ tikeb Yuda mar kura Esia nañare mat Yerusalem wayamiñ gore Pol go Al Kurunyen ya balem ban hike kenamiñ. Irde Pol go busaharyenkek yeñ tanaramiñ.

²⁸ Irdeb, “Israel mar, faraq durnaq! Al gare neñ Israel marya nende tikulaya Al Kurunyen ya balemya gayen gake al tumñaj buluñ mat saba yirde hiyen. Irde al miñ hoyaq Grik mar goyen ya balem biñde yawayuñ. Irdeb al mali ma hurkutek ya balem goyen buluñ iruñ,” yineñ gor hinhan mar goyen biñ yakamke biñ ar yamiñ.

²⁹ (Be, mel gore Grik mar niñ yamiñ gobe Efesus taunde niñ al Trofimusya Polya beleñ Yerusalem gor hike yenamiñ. Niñgeb dufaymiñdebe Al Kurunyen ya balem bana al miñ hoyaq goñ hurkutek moñ yeñ bisam irtiñ hiyen goyen Pol beleñ al goyen teñ bana goñ hurkuñ daw yeñ nuramiñ.)

³⁰ Be, mere go nurdeb goyare po Yerusalem niñ mar tumñaj biñ ar yamiñ. Irkeb kurhan mat mat Al Kurunyen ya balemde gor kup yeñ wayamiñ. Irdeb ya bana mat Pol go tuluñ teñ siñare tukukeb goyare po ya gote yamem kuruñ go tayamiñ.

31 Be, al buda gore mayniŋ teŋ hikeb Roma gabmande fulenja marte doyaŋ al kuruŋ go, “Yerusalem bana kanduk kuruŋ forok yihi,” mere momoŋ go nuryiŋ.

32 Nurdeb goyare goyen po fulenja marmiŋ kuraya gote doyaŋ marmiŋya yadeb al buda gabu irde hinhande gor kup yeŋ kurkamiŋ. Irkeb al gabu irde Pol mayde hinhan kuruŋ goyen mel go yeneŋbe tubul po tiyaminj.

33 Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ beleŋ fulenja marmiŋ hulyaŋ yirke Pol teŋ sen irawa beleŋ po fere tiyaminj. Gwaha irdeb al buda kuruŋ hitte fulgaŋ kaŋbe, “Al gabe ganuŋ? Irde daha tiya?” yinen gusuŋaŋ yiryiŋ.

34 Irkeb gabu iramiŋ mar kura beleŋ kwep kwep tenje, “Polbe mata gwahade gwahade tiya,” yamiŋ. Irkeb kura beleŋbe mere hoyan yeŋ kwep kwep tiyaminj. Be, gwaha teŋ mere tuktawaŋ irkeb doyaŋ al go mere tiyaminj goyen bebakkeŋ ma nuryiŋ. Irdeb fulenja marmiŋ yinke Pol teŋ fulenja marte yare kwaminj.

35 Kuŋ ya binde heŋ hurkuniŋ teŋ hikeb al buda Pol mayniŋ yeŋ gama irde hinhan mar gore biŋ ar yeke Pol uguŋ po kertek hamiŋ. Irkeb fulenja mar beleŋ tatum urde teŋ hurkamiŋ.

36 Irkeb gama irde hinhan mar gore, “Mayke kami! Mayke kami!” yeŋ kwep kwep teŋ hinhan.

37 Be, teŋ ya binde hurkuniŋ tikeyabe Pol beleŋ fulenja marte doyaŋ al kuruŋ goyen, “Igiŋ mere kura gireŋ?” inen gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb, “Ey, ge gayen Grik mere nurde ha?” inyinj.

38 Irdeb sopte po, “Hakot kura Isip niŋ al Roma

gabman asogo ire yen al 4,000 yade sawsawa po kuruŋ naŋare yukuriŋ goyenbe ge ma ganuŋ?" ineq gusuŋaq iryinj.

³⁹ Irkeb, "Moŋ, nebe Yuda mar al, Silisia naŋare niŋ taun kuruŋ Tarsus, Roma gabman beleŋ doyaŋ irde hire gor niŋ al. Niŋgeb igiŋ nubul tike al ga mere yireŋ?" inyiŋ.

⁴⁰ Be, fulenja marte doyaŋ almiŋ kuruŋ gore igiŋ inkeb Pol gobe yare hurkuŋ hurkuŋde gor huwarde, "Balmiŋ hinayin," yineŋbe hanıŋ tunjaŋ yiryinj. Irkeb balmiŋ hikeyabe Yuda mar gote mere mat mere yiryinj.

22

¹ "Kadne yago, merem yaŋ nirhaŋ gayen pet teŋ nigen ge tagaleŋ tihim ga nurnaŋ ko," yinyinj.

² Go yiriŋ gobe Yuda marte mere mat tike nur-deb liqlaw tiyamiŋ kuruŋ go bada heŋ balmiŋ palŋa iramiŋ. Irkeb Pol beleŋ,

³ "Nebe Yuda mar al, Silisia naŋare niŋ taunde Tarsus kawaŋ himiriŋ. Gega waŋ Yerusalem gar heŋ kuruŋ himiriŋ. Irkeb Gamaliel beleŋ nende tikula Mose beleŋ asininiŋ yago asaŋde kaŋ yunyiŋ goyen goke keŋkela wor po saba niryinj. Irkeb den beleŋ gayenter Al Kuruŋ niŋ po nurde mata teŋ haŋ gahade gayen po ne wor gwaha teŋ saba upsiŋeŋ gama irde hinhem.

⁴ Irdeb Yesu beleŋ alya bereya gaha teŋ hinayinj yen tikula kiriyinj goyen gama irde hinhan mar goke biŋ arŋeŋ nurde yuneŋbe yade fere teŋ ko-yare yerdeb kurabe gasa yirmekе kamde hinhan.

⁵ Go teŋ hinhem gobe Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar pris buda gote kuruŋmiŋya

Yuda marte doyan marya wor neneŋ hinhan geb, iginj momoŋ dirnayinj. Nebe mel go hitte kuŋ Damaskus taunde niŋ meteŋ kadom beleŋ faraŋ nurnayinj yeŋbe yinmeke asan kaŋ nunaminj. Irkeb asan go teŋbe Yesu niŋ dufay sanŋiŋ irtiŋ mar goyen fere yirde Yerusalem gar yawaŋ buluŋ buluŋ yirniŋ yeŋ Damaskus taunde kumirinj.

6 “Be, kuŋ kuŋ naŋa baŋkahal hekeb Damaskus taun binde himekeyabe bemed po hulsi tareŋ kura naŋa fołekken kuruŋ gore naŋkiŋde mat ne hitte po timiyyinj.

7 Irde gore nirkeb megen nakteŋ mununyinj. Irke al melak kura goreb, ‘Sol, Sol, daniŋ mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha?’ ninyinj.

8 “Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ goyen, ‘Gebe ganuŋ?’ inmekeb, ‘Nebe Nasaret niŋ al Yesu, mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha al goyen,’ ninyinj.

9 Be, al neya tumŋaŋ kuŋ hinhet mar gobe hulsi go po ga kenaminj. Gega mere gobe al gore mere teŋ hi yeŋ ma bebak tiyamiŋ.

10 Gwaha ninkeb, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ, daha tiyen tihim?’ inmekeb, ‘Huwara. Irde Damaskus taunde kwa. Gor gab gwaha gwaha tiyayinj yeŋ basiŋa girmirinj goyen nurayinj,’ ninyinj.

11 Be, hulsi kuruŋ gore nirke delne kidoma wor po hiriŋ geb, al kuŋ hinhet mar gore po nanarde nad Damaskus taunde kwamiŋ.

12 “Be, gorbe al kura deňem Ananaias hin hin. Yeŋbe Yuda marte tikula keŋkela gama irde hiyen. Irkeb Yuda mar taun goyenter hinhan goreb palap wor po irde hanjen.

13 Be, Ananaias gore ne hitte waŋ huwardeb, ‘Kadne, sopte delge wuk yeke naŋkena,’ yiriŋ.

14 Irkeb goyare po delne wuk yeke det yinmirinj. Irkeb yeŋ beleŋ gaha ninyinj: ‘Al Kuruŋ asinininj yago beleŋ hakot dolon irde hinhan Al goyen ge beleŋ gab dufaymiŋ keneŋ bebak teŋbe Al Huwak Yesu goyen delger forok yeŋ mere girkeb nurayinj yeŋ bikken basiŋa giryinj.

15 Niŋgeb gebe mata keneŋ mere nuranj goyen goke kuŋbe al naŋa kuruŋ ga hike kwa goyen momonj irde tukayinj.

16 Niŋgeb da doyaŋ irde ha? Huwarde kuŋbe baptais tekeb Al Kuruŋ beleŋ mata bulunje halde gunyenj. Irkeb yeŋ dolon irayinj,’ ninyinj.

17 “Be, kamebe mulgaŋ heŋ Yerusalem wamirinj. Gorbe kuŋ Al Kuruŋyen ya balem bana heŋ mere irde heŋyabe yuwarwarte Doyaŋ Al Kuruŋ kinmirinj.

18 Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ, ‘Taunde gar niŋ marbe ge beleŋ ne niŋ tagalde ha gayen fudinde yen ma nurde asogo girnayinj geb, aran po Yerusalem ga tubul teŋ hoyanje kwa,’ ninyinj.

19-20 Gega ne beleŋ huwardebe, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ, mel gobe epte ma asogo nirnayinj. Nebe meteŋ alge Stiwen hora po mayaŋ goyarebe gor hinhem. Irde al beleŋ Stiwen mayniŋ teŋ hikeb iginj nurde go mar gote uliŋhor yago doyaŋ yirde hinhem. Irde meteŋ alge Stiwen goyen hora po ugurj kerke kamuŋ goyen kinminj. Irdeb Yuda marte gabu yayaŋ kuŋ alya bereya ge niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ marbe yawaŋ yusulak teŋ koyare yerde hinhem. Niŋgeb Yerusalem niŋ mar

gabe keŋkela nurde nuneq haŋ,’ inmirinj.

²¹ Gega Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Ne beleŋ po gad germeke naŋa gisaw al miŋ hoyaq Yuda mar moŋde naŋare kwayinj. Niŋgeb huwarde kwa!’ ninjinj,” yinyinj.

²² Be, al buda go meremiŋ palŋa iramiŋ kuŋ al miŋ hoyaq Yuda mar moŋ niŋ tagalke nurdeb biŋ ar yamiŋ. Irkeb, “Al gabe megen gar hitek moŋ niŋ, mayke kami!” yeŋ kwep kwep tiyamiŋ.

²³ Irdeb al buda goreb Pol beleŋ Al Kuruŋ sukal ira yeŋ biŋ ar wor po yekeb kwep kwep teŋ uliŋhor yago yuguya teŋ mulowo yade naŋa kota yemeyde tiyamiŋ.

²⁴ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ beleŋ fulenja marmiŋ go yinke Pol go teŋ fulenja marte yare tukamiŋ. Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ gore, “Kuŋ usulak tike daniŋ merem yaŋ irde kwep kwep irde han goyen momoŋ diryenj,” yineŋ hułyaj yiryinj.

²⁵ Irkeb fulenja mar beleŋ kuŋ Pol goyen usulak tinij yeŋ haniŋya kahaŋya yad giŋ yirdeb hete giti iramiŋ. Irkeb Pol beleŋ fulenja mar gote doyaŋ al kura gor hin hin goyen, “Roma mar al ne gahade gayen mere miŋ ma nurdeya mali yusulak tinayinj yeŋ Roma gabman beleŋ igiŋ yitiŋ we?” inyinj.

²⁶ Irkeb fulenja marte doyaŋ al gob kuruŋmiŋ hitte kuŋbe “Al gabe Roma al geb, daha ireŋ taha?” inyinj.

²⁷ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ gore Pol hitte kuŋbe, “Momoŋ nira. Ge gayen fudinde Roma al?” inyinj. Irkeb, “Fudinde,” yirinj.

28 Irkeb al gore, “Nebe Roma al hewe yeŋbe hora kuruŋ tubul teŋ gab Roma al himiriŋ,” inyiŋ. Irkeb Pol beleŋ, “Gebe gwaha tiyariŋ gega, Adonebe Roma al geb, ne wor Roma al,” inyiŋ.

29 Be, Pol go gwaha yeke nurdeb fulenja mar usulak teŋ gusuŋaŋ irniŋ yeŋ doyaŋ hamiŋ gobe warga heŋ okohom po bada hamiŋ. Irkeb Pol go Roma al gega, malikan miŋ miŋmoŋ fulenja marminj yinke sende fere tiyamiŋ goke kafura hiriŋ.

Polbe merere huwaryiŋ

30 Irdeb nalu go wawuŋ heŋ sopte fay urkeb fulenja marminj yinke Pol go sen yugu teŋ unamiŋ. Irde, “Da misiŋde wor po Yuda mar beleŋ Pol mere uliŋde iraŋ goyen upsiŋeŋ bebak tiye,” yeŋbe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyaŋ mar tumŋaŋ wake gabu irke gab gusuŋaŋ yire yeŋ mere kiryiŋ. Irkeb tumŋaŋ gabu irke fulenja marte doyaŋ al kuruŋ beleŋ Pol tawake al buda kuruŋ gote diliŋde huwaryiŋ.

23

Pol beleŋ Yuda marte doyaŋ mar buda hitte Yesu niŋ tagalyiŋ

1 Be, Pol go huwarde Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ go yeneŋbe, “Kadne yago, nebe Al Kuruŋ niŋ meteŋ po teŋ heŋyabe bener wukkenj wor po nurdeya meteŋ timeke waŋ waŋ gago hihi. Al Kuruŋ diliŋde mata buluŋ kura ma teŋ himyen,” yinyiŋ.

² Gwaha yekeb pris buda gote kuruŋmiŋ Ananias beleŋ kadom yago Pol bindere hinhan go hulyaŋ yirde, “Mohonjde go maynaŋ,” yinyinj.

³ Irkeb Pol beleŋ meremiŋ go nurdeb, “Gebe nende tikula ufurd unenjbe gor keperde, ‘Gebe buluŋ gwaha tiyaŋ,’ ninha. Goyenbe gigenjbe tikula goyen pel irdeb merene keŋkela ma nurde mali ga maynaŋ yinha? Gebe siŋare mat geneŋmiŋbe iginj wor po gega, bege banabe tikiŋ baraŋ wor po ha. Niŋgeb goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋbe mugunyen geb,” inyinj.

⁴ Irkeb al Pol bindere hinhan goreb, “Yenjbe Al Kurunyen meteŋ al wor po. Pris buda gote kuruŋmiŋ goyen go ma nurde nanyan irha?” inej kwep kwep iramiŋ.

⁵ Irkeb Pol beleŋ wol heŋbe, “Kadne yago, nende tikularebe, ‘Doyaŋ altiŋ kura mere buluŋ ma irde hinayinj,’ yitiŋ gobe nurde hime. Niŋgeb yenjbe al gwahade yenj ma nurde nanyan irhem,” yinyinj.

⁶⁻⁸ Goyare goyenbe Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ gobe Farisi marya Sadusi marya goyen Pol beleŋ yeneŋ bebak tiyyinj. Be, Farisi marbe al kamdebe sopte huwarnayinj, irde Al Kurunyen miyonjbe hanj, al toneŋ manaj hanj yenj nurde hanjen. Munaŋ Sadusi mar gobe gwahade ma nurde hanjen. Niŋgeb Pol go mel goyen yeneŋbe, “Kadne yago, adonebe Farisi al geb, ne manaj gwahade po. Niŋgeb nebe Al Kuruŋ beleŋ al kamkeb kame sopte yisan hiyyen gobe fudinde yenj nurdeb goke po doyaŋ heŋ hime goyen goke tagalde himyen. Gega goke

iginj ma nurde gago merere nerhañ,” yeñ mere sanjiñ po yiryiñ. Sadusi marya Farisi marya gobe kadom iginj ma nud gunej teñ hanjen geb, Pol mere tiyyiñ go nurdeb yinjeñ uliñ kadom mohoñde tiyamiñ. Irde dufaymiñ uñkureñ kertek ma hamin.

⁹ Irdeb hekhok teñ kwipkwep teñ epte ma tiyamiñ. Gwaha teñbe Farisi mar kura Yuda marte tikula saba yird yird mar gore huwardeb, “Al gabe mata buluñmiñ kura ma kenhet. Moñgo Al Kurunyen miyon beleñ yar kura ma det toneñ beleñ yar kura inyiñ kenem daha tinaiñ?” yamiñ.

¹⁰ Irde al buda kwipkwep teñ hinhan go kuñ buluñ wor po heñ artek heke nurdeb, “Moñgo gwaha teñ Pol mayke kamyen,” yeñ fulenja marte doyañ al kuruñ gore fulenja marmiñ hulyan yirde, “Kurkuñ Pol tawanañ. Munañ epte moñ kenem kwep kwep yirde gasa yirhet yirhet yirde gab teñ wanaiñ,” yinyiñ. Irkeb kuñ gwahade po teñbe Pol gob fulenja marte yare teñ kwamiñ.

¹¹ Be, gwaha tiyamiñ go wawuñ goyenbe Doyan Al Kuruñ beleñ Pol diliñde forok yeñbe, “Kafura ma yo. Tareñ po heñ hayiñ. Yerusalem gar al ne niñ momoñ yirde saba yirde hayen gwahade goyen po Rom taunde manañ kuñ gwahade po teñ hayiñ geb,” inyiñ.

Yuda mar beleñ Pol mayniñ yeñ sege iramiñ

¹²⁻¹³ Be, fay urkeb go wampot goyenbe Yuda mar kura 40 gwahade goyen gabu irdeb daha mat kura Pol mayteke kamyen yeñ mere sege iramiñ.

Irdeb, “Fudinde wor po, Polbe mayteke kamkeya gab binjeya feya netek,” yenjbe biŋa tiyaminj.

¹⁴ Gwaha tenjbe Yuda marte doyaŋ mar par-guwakya pris buda gote karkuwaŋminjya hitte kuŋbe, “Neŋbe, ‘Feya binjeya kutŋare heŋbe Pol mayteke kamke wor wor gab ig uliŋ titek,’ yihit.

¹⁵ Niŋgeb denjə Yuda marte doyaŋ maryabe fulenjə marte doyaŋ al kuruj hitte kuŋbe usi irdeb, ‘Pol go sopte tubul teŋ dunke matamij ge keŋkela gusuŋaŋ irniŋ,’ innayinj. Irkeb tubul teŋ dunkeb teŋ wanayinj. Irkeb neŋbe belen doyaŋ heŋ hitek geb, gonj po mayteke kamyenj,” yinamiŋ.

¹⁶ Gega Pol yayinj beleŋ mere momoŋ go nurdeb fulenjə marte yare kuŋ Pol momoŋ iryinj.

¹⁷ Irkeb Pol gobe fulenjə mar 100 gote doyaŋ al kura hoy irdeb, “Al gabe doyaŋ altiŋ hitte kuŋ mere kura momoŋ ireŋ teŋ hi geb, yenj hitte teŋ kwa,” inyinj.

¹⁸ Irkeb al goreb Pol yayinj goyen fulenjə marte doyaŋ al kuruj hitte tukunjbe, “Pol koyare hi al gore hoy nirke kuŋ kenmekeb, ‘Al gare doyaŋ altiŋ kuruj mere kura momoŋ ireŋ tiya. Niŋgeb doyaŋ altiŋ hitte teŋ kwa,’ ninkeb gago ge hitte tawayhem,” inyinj.

¹⁹ Gwaha inkeb al gore Pol yayinj go haniŋde tanarde hoyanj beleŋ tukunjbe, “Da mere momoŋ nireŋ teŋ ha?” inyinj.

²⁰ Irkeb al goreb, “Yuda marbe mere sege irde dufay uŋkurenj po irhaŋ. Niŋgeb gise go goyenbe waŋ, ‘Pol tubul teŋ dunke tukunj da mata wor po tiyuŋ goyen Yuda marte doyaŋ mar diliŋde

huwarke gusuŋaŋ irtek,’ usi girnayin geb.

²¹ Albe 40 gwahade gore dufay uŋkureŋ po irdeb, ‘Bingeyə feya kutŋa irtek geb. Pol maydeya gab mali titek,’ yeŋ biŋa tiyan mar gobe bana kuŋ gere mere niŋ po doyaŋ hiniŋ yahaŋ. Niŋgeb Yuda marte doyaŋ mar beleŋ gise waŋ mere girke goya yende mere ma nurayin. Irde Pol wor tubul ma teŋ yunayin,” inyin.

²² Irkeb fulenja marte doyaŋ al kurunj gore huwardeb, “Igiŋge kwa. Goyenpoga mere momoŋ nirha gabe al hoyan kura momoŋ ma irayin,” inen hayhay iryin.

Fulenja marte doyaŋ al beleŋ Pol Feliks hitte teŋ kerke kurinj

²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyaŋ al irawa hoy yiryin. Irke wakeb, “Derbe kuŋ fulenja mar kahanje kuŋ fulenja teŋ hanjen mar 200 ya hos hende mat fulenja teŋ hanjen mar 70 goyen yinke gitik tinayin. Irde hakde fulenja teŋ hanjen mar 200 goyen manaj momoŋ yiriryeŋ. Irdeb den tumjanj 9 kilok wawuŋbe Pol teŋ Sisaria taunde kurkunayin.

²⁴ Irde Roma gabman al denem Feliks Yudia naŋa doyaŋ irde hi al hitte kunayin. Moŋgo al beleŋ maynak geb, Polbe hos hende teŋ kunayin,” yinyin.

²⁵ Irde asaŋ kura karbe yunyin. Merebe gahade:

²⁶ “Doyaŋ al Feliks, nebe Klodius Lisias beleŋ asaŋ gago kayhem. Gebe doyaŋ alne wor po yeŋ nurd gunę hime.

27 Al gayenbe Yuda mar beleñ teñ mayniŋ tiyanj. Gega Roma al yeke nurdeb fulenjə marne yade kuŋbe mayniŋ teñ hinhan mar haninđde mat teñ waminj.

28 Irdeb da misinđde wor po Yuda mar beleñ mere ulinđde irde asogo irde hanj goyen gusuŋaŋ yirde bebak tiye yenjbe Yuda marte doyaŋ mar gote gabure tukumiŋ.

29 Goyenbe teñ fere ten mayteke kami yan gega, miŋ miŋmoŋ gwaha irniŋ tiyanj. Miŋ yara kinmiňbe Yuda marte tikula niŋ teñ mere ulinđde iraŋ.

30 Irdeb Pol goyen mayniŋ yeŋ mere sege iraŋ goyen nurdeb balmiŋ po teñ kermek ge hitte kwa gago. Irdeb Yuda mar go da misinđde wor po al go mayniŋ tiyanj goyen ge hitte kuŋ gab delge mat tagalnayiŋ yinmiŋ,” gwahade kayyiŋ.

31 Be, fulenjə mar go doyaŋ almiŋ kurun beleñ yinyiŋ goyen po gama irdeb wawuŋ go po Pol teñ Sisaria taunde kuniŋ yeŋ kuŋbe beleñ Antipatris taunde feramiŋ.

32 Irde fay urkeb fulenjə mar hos manaj gore po Pol teñ Sisaria taunde kwamiŋ. Irkeb fulenjə mar hoyan kurun gobe gor mat mulgaŋ heŋ Yerusalem kwamiŋ.

33 Be, fulenjə mar Pol teñ kwamiŋ go Sisaria taunde forok yenjbe doyaŋ almiŋ beleñ asaŋ kayyiŋ goyen Feliks Yudia naŋa doyaŋ irde hiyen al go uneŋbe Pol manaj yeŋ hitte mekeramiŋ.

34 Irkeb Feliks beleñ asaŋ go kapyaj heŋbe Pol go, “Gebe dare niŋ al?” inen gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb Pol beleñ wol heŋbe, “Nebe Silisia naŋare niŋ al,”

inyinj.

³⁵ Irkeb, “Iginje gar hayinj. Irkeb mere ulger irde haŋ mar goyen wake gab tumŋaŋ merere huwarnayinj. Irkeb meretiŋ nureŋ,” inyinj. Irdeb meteŋ marmiŋ hulyaŋ yirdeb, “Tukuŋ Herotyen ya kurunđe gor kerde doyaŋ irde hinayinj,” yinyinj.

24

Polbe Feliks diliŋde huwarde mere tiyyinj

¹ Be, wawuŋ siptesonjoŋ kamereb pris buda gote kuruŋmiŋ Ananaiasya Yuda marte doyaŋ mar parguwak kuraya Sisaria kuŋ Roma gabman al Feliks hitte Pol go tagal unniŋ yeŋ kurkamiŋ. Goyenterbe al kura deňembe Tetulus goyen mel gore, “Neŋ faraŋ durde merere harde mere tiyayinj,” inkeb mel goya tumŋaŋ kwamiŋ. Al gobe Roma gabmanyen mere sope ird ird mata goyen kenkelə nurde hinhin al.

² Be, Pol niŋ mere kerkeb wayyiŋ. Irkeb Tetulus beleŋ huwarde gaha yirinj: “Feliks, gebe doyaŋ alniniŋ wor po. Ge beleŋ upsiŋeŋ doyaŋ dirde hike neŋbe dahadem moŋ, igiŋ po heŋ waŋ waŋbe gago hite. Dufayge tineŋ wukkeŋ wor po goyen kerde doyaŋ dirkeb naŋa kuruŋ gayen bana niŋ alyā bereya tumŋaŋ igiŋ po hite.

³ Ge beleŋ meteŋ kuruŋ gwahade teŋ hayen goyen goke neŋ tumŋaŋ amaŋeŋ wor po nurd gunęŋ hityen.

⁴ Be, ne beleŋ mere uguŋ po timeke piŋeŋ nurd nunak geb, bada heweŋ. Gega ok ninkeb mere muŋ kura tiyeŋ.

5 Be, al garebe megen kuruŋ gayen kuŋ waŋ teŋ Yuda mar biŋ yakamde dufaymiŋ buluŋ yirde hinhin. Irkeb kanduk karkuwaŋ karkuwaŋ forok yen hinhin. Yeŋbe al buda kura ‘Nasaret niŋ mar’ yineŋ hanjen gote doyan al.

6-7 Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana gonj Yuda mar moŋ al miŋ hoyan malí teŋ hurkuŋ. Al gare gwaha mat ya balem goyen buluŋ ireŋ teŋ hikeb ten fere titiŋ.*

8 Niŋgeb gigen gab gusuŋaŋ irkeb yiŋgeŋ mohonde keŋkela tagalke gab gwahade niŋgeb gago tagal unen merere kerhan yen bebak tiyayin,” inyinj.

9 Be, Tetulus beleŋ mere teŋ pasi irkeb Yuda mar bana gonj hinhin gore, “Mere tiya gobe fudinde wor po!” yamiŋ.

10 Irkeb Feliks beleŋ, “Pol, ge wor huwarde mere tiya,” ineŋ haniŋ tuŋaŋ iryiŋ. Irkeb Pol go huwardeb Feliks goyen, “Gebe dama budamde wor po naŋa kuruŋ gayen doyan irde hayen. Irde al ge hitte waŋ merere huwarke ge beleŋ dufay keŋkela wor po heŋya meremiŋ nurde sope irde hayen. Niŋgeb nebe delger gago nigeŋ ge pet teŋ mere tiyen tihim.

11 Be, nebe Al Kurun dolon ire yen Yerusalem

* **24:6-7:** Asan hoyanđebe gahade katiŋ hi: **6** *Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana gonj Yuda mar moŋ al miŋ hoyan teŋ hurkeŋ tiyuŋ. Al gare gwaha mat ya go buluŋ ireŋ teŋ hike fere titiŋ. Irde nende matare al gate mata buluŋ goke tagalde muruŋgem untek nuriŋ.* **7** *Gega Fuleŋa marte doyan al Lisias beleŋ waŋ mudunhem mudunhem dirde Pol gayen teŋ kuŋ.* **8** *Irdeb, ‘Al gayen ulijde merem yaŋ irtek marbe Feliks hitte kuŋ momoŋ irnayiŋ,’ dinuij,* inyinj.

taunde hurkumiñde mat wañ hanñka gabe nañña fay 12 hihi. Niñgeb usi yeñ keneñbe gigeñ ga al gusuññañ yirke bebak girnayıñ.

¹² Be, mere ulner irde hanj mar gayen Al Kurunyen ya balem bana al kuraya kadom mohoñde ma teñ himeke nenañ. Irde Yerusalem taun banaya Yuda marte gabu yayañ wor al kura ma biñ yakamde hinhem. Hubu wor po.

¹³ Niñgeb tagalde nunej hanj mar gayen daha matbe miñ goke kura merere kirtiñ yeñ momonj girke nurayıñ? Hubu wor po!

¹⁴ Gega Nasaret niñ al Yesu beleñ tikula kiriyin goyen gama irde hanj mar al goyen kurabe gago nineñ hanj gobe fudinde. Mel gabe Yesuyen tikula goyen fudinde moñ yeñ hanj. Gega nebe gwaha mat Al Kurunj asininiñ yago beleñ dolonj irde hinhan Al goyen dolonj irde himyen. Irde Al Kurunyen mere Moseya Al Kurunyen mere basanj marya beleñ asanđe katij kurunj goyen fudinde yeñ nurde gama irde himyen.

¹⁵ Irde mel gare Al Kurunj diliñde al huwakyabe huwak moñjañ goyen tumñañ Al Kurunj beleñ kamtiñde mat al yisañ heke huwarnayıñ yitiñ goyen fudinde yeñ mata goke doyañ heñ hanjen gwahade goyen po ne manañ goke doyañ heñ himyen.

¹⁶ Goke teñbe bener wukkeñ wor po nurdeya mata teñ himeke alya Al Kurunjañ diliñdebe igin po neneñ hinayıñ yeñ kurut yeñ himyen.

¹⁷ “Nebe dama budam po Yerusalem tubul teñ nañña siñare po kuñ hinhem. Irdeb nere alya bereya Yuda mar kura det miñmoñ al buniñeñ

goyen faraŋ yure yeŋ hora teŋ gab Yerusalem mulgaŋ heŋ kumiŋ. Be, goya goyenbe Al Kurun wor dolon irde galak ire yeŋ kumiŋ.

18 Be, Al Kurunyen ya balemde heŋ Yuda marte matare wukkeŋ heŋ heŋ mata teŋ himekeyab mel gare waŋ nenanj. Goyenterbe al budamya ma hinhet. Balmiŋ po heŋ al kura ma buluŋ irde hinhem.

19 Ya bana goŋbe Esia naŋare niŋ Yuda mar kura hinhān gore nenanj. Niŋgeb mata buluŋ kura timeke nenanj kenem mel gore po ga delger huwarde ne niŋ tagalke nurayinj.

20 Gega go mar gobe gar ma haŋ geb, haŋkapyä Yerusalem gor Yuda marte doyaŋ mar diliŋde huwarmeke nere kanduk kura ulner hi keneŋ gab mel gare igiŋ momoŋ girnayinj.

21 Nebe Yerusalem gor merere huwardeb, ‘Al kamtiŋbe sopte huwarnayinj yitiŋ mere gobe fudinde wor po yeŋ nurde hime. Mere gwahade timiŋ gokeb gago merere nerhaŋ,’ yineŋ kweŋ kweŋ yirminj. Niŋgeb kanduknebe gogo po yeŋ nurde hime,’ inyinj.

22 Be, Feliks gobe Yesu beleŋ tikula kiriyinj goyen keŋkelä nurde hinhin. Niŋgeb mere tiniŋ tiyamiŋ goyen utan yirdeb, “Fuleŋä marte doyaŋ al kurun Lisiás beleŋ wake meremiŋ nurde gab kanduk gake dufay kura kereŋ,” yineŋ yakira tiyyinj.

23 Irdeb fulenä mar 100 gote doyaŋ al gor hinhin goyen, “Pol go tukuŋ koyare kerde doyaŋ irde hayinj. Goyenpoga kurarebe igiŋ tubul tike dufaymiŋde wilwuł teŋ hiyeŋ. Irkeb diŋuŋ yago kura waŋ keneŋ det kuraŋ nurkeb faraŋ urde hinayinj,” inyinj.

24 Be, hitnej yara teñbe kuŋ nalu kurarebe Feliksy berem Drusilaya wayaryum. Feliks berem Drusilabe Yuda mar bere. Be, waŋ gor heńbe Feliks go Pol niŋ keya hiriŋ. Irkeb waŋ Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ taren irde yende mere gama ird ird mata niŋ tagalke nurde hinhin.

25 Be, Pol beleŋ alya bereya Al Kuruŋ dilińde daha mat huwak po hinayiŋ, irde daha matbe ulińde po aman hetek mata fole irde hinayiŋ, irde kame Al Kuruŋ beleŋ alya bereya iginjya buluŋya goyen pota yirde muruŋgem yunyen goke tagalyiŋ. Irkeb Feliks beleŋ mere go nurdeb kafura hiriŋ. Irdeb, “Ep niŋ, mulgaŋ hawa. Irde nalu kurare kura ge niŋ yemeke gab wake sopte mere teŋ hireŋ,” inyiŋ.

26 Be, Feliks go haŋkayerŋ haŋkayerŋ Pol hoy irde mere teŋ hinaryum gobe, “Gwaha timeke hora kura nunke gab koyare hi goyen tubul timeke kuyenŋ,” yeŋ dufay heńbe gogo teŋ hinhin. Gega Pol gobe hora kura muŋ ma unyiŋ.

27 Be, Pol go gwahade po hike kuŋ kuŋ dama irawa hubu hiriŋ. Irkeb Feliks go meteŋmiŋ tubul teŋ kutek nalu hekeb al kura deňem Porsius Festus beleŋ gasuŋmiŋ tirиŋ. Gega Feliks gore Yuda mar beleŋ amanęŋ nud nunnayıŋ yeŋbe Pol koyare po tubul teñbe kuriŋ.

25

*Pol beleŋ Sisar hitte kuŋ kuŋ niŋ Festus gusuŋjan
iryiŋ*

¹ Be, Festus beleñ Feliksyen gasuñ teñ doyañ al kurun̄ hen̄be wawuñ karwo hubu hekeb Sisaria taunde mat Yerusalem taunde hurkuriñ.

² Goya goyenbe pris buda gote karkuwañminyä Yuda marte doyañ marya beleñ Festus hitte kuñ Pol mere uliñde iramiñ.

³ Irdeb, “Pol gobe beleñ doyañ hen̄ mayteke kamyen̄,” yeñ bikken̄ mere sege irde ep iramiñ geb, Festus goyen, “Pol go dunke neñ beleñ Yerusalem gar teñ wañ merere kertek geb, igin̄ araneñ farañ durayin̄ we?” inamiñ.

⁴ Gega Festus beleñ wol hen̄be, “Polbe Sisaria taunde koyare hi. Nebe hen̄ ga moñ mulgañ hen̄ taunde gor kurkeñ tihim.

⁵ Ningeb mata buluñ kura tiyuñ nurde han̄ kenem doyañ martiñ kura gama nirde kunayin̄. Kuñ gor gab tumjañ merere huwardebe da mata buluñ tiyuñ goyen tagalnayin̄,” yinyin̄.

⁶ Be, Festus go wawuñ 8 wet kura ma 10 gwahade wet goyen mel goya Yerusalem gor hen̄be Sisaria taunde mulgañ hen̄ kurkuriñ. Kuñ firyin̄ geb, fay urkeb Pol teñ merere kere yen̄be mere sope ird ird gasuñde keperdebe meten̄ marmiñ hulyan̄ yirde, “Kuñ Pol teñ wanañ,” yinyin̄.

⁷ Irkeb Pol go merere huwarke Yuda mar Yerusalem mat katamiñ gore kuñbe kalyan̄ keramiñ. Irdeb mere kanduk kurayen kurayen yeñ uliñde iramiñ. Gega meremiñ goyen bebakken̄ kura ma tikeb Festus beleñ fudinde yeñ ma nuryin̄.

⁸ Irkeb Pol wor yiñgeñ ge teñbe, “Nebe Yuda marte tikula muñ kura ma buluñ irde himyen.

Al Kuruñyen ya balem wor goke buluŋ ma nurde himyen. Irde Roma niŋ doyaŋ al kuruŋ Sisaryen mere wor keŋkela po gama irde himyen,” inyiŋ.

⁹ Gega Festus go gwaha timekeb Yuda mar beleŋ biŋde igin̄ nurnayıŋ yeŋbe, “Igiŋ sopte mulgaŋ heŋ Yerusalem hurkuke gab merege gor wor nureŋ?” inen̄ gusuŋaŋ iryiŋ.

¹⁰ Irkeb wol heŋbe, “Nebe Yuda mar buluŋ kura ma yirmiŋ gobe keŋkela wor po nurde ha gogo. Niŋgeb gago Roma gabmanyen meteŋ al diliŋde kandukne sope ire yeŋ delger huwarhem.

¹¹ Goyenbe fudinde mata buluŋ kura timiŋ kenem igin̄ goke teŋ kameŋ. Gote merem moŋ. Gega mel Yuda mar gore mere ulner irde haŋ gayen fudinde moŋ kenem al kura beleŋ epte ma wor po mel gote haniŋde niryen̄. Niŋgeb gar epte moŋ yeŋ nurde hime geb, Rom kuŋ Sissar diliŋde gab huwarde mere tiyeŋ yeŋ momoŋ girde hime” inyiŋ.

¹² Irkeb Festusya meteŋ faraŋ marmiŋ yago yiŋgeŋ uliŋ Pol mere tiyyiŋ goke sege irdeya gab huwardebe, “Rom kuŋ Sissar diliŋde huwareŋ yaha geb, gwahade po tiyayiŋ,” inyiŋ.

Festus beleŋ Pol niŋ Agripa inyiŋ

¹³ Be, naŋa fay karwo gwahade kamereb Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripaya haymiŋ Bernaisiya beleŋ, “Roma gabman al Festus goyen kuŋ kenyé. Irkeb palap nirhar yeŋ nuryen̄,” yeŋ Sisaria taunde kwaryum.

¹⁴ Be, Agripa go sobamde yara po gor hikeb Festus beleŋ Pol niŋ momoŋ ire yeŋbe gaha inyiŋ:

“Al kura Feliks beleñ tenj koyare kerde tubul tenj kunj gobe gar hi.

¹⁵ Yerusalem taunde hurkumiñ. Irkeb pris buda gote karkuwañmiňa Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ ne hitte wanje al go merem yañ irde, ‘Ge beleñ gab al go tenj merere kerde mata buluñ tiyan inayinj,’ yeñ gusuñañ niraj.

¹⁶ Irkeb ne beleñbe, ‘Roma gabmanyen matarebe al kura merere huwarkeb tagal unnayinj mar go manañ tumñañ merere huwarnayinj. Irdeb al goreb mel gote diliñde yinjeñ ge tenj mere tiyyenj. Gwaha ma tiyyenj gobe miñ miñmoñ epte ma tagal unnayinj mar goyen haniñdemekertek,’ yinmiñ.

¹⁷ Gwaha yineñbe tumñañ wañ gar firtinj geb, fay urkeb mere nurd nurd gayen aranen po nure yeñ Pol go tawanañ yinmeke tawayanj.

¹⁸ Irkeb al buda merem yañ irañ mar gore Pol uliñde mata buluñ wor po kura wet tiyuñ geb, tagalniñ tahañ yimiñ gega, hubu.

¹⁹ Meremiñ kura gobe asem yagot mataya sabaya niñ al goya kadom mohonjde tiyanj. Irde meremiñ kurabe Pol gore al kamtiñ kura denjembe Yesu goyen huwaryinj hi yekeb goke manañ kadom mohonjde tiyanj.

²⁰ Irkeb gwaha mat kura meremiñ goyen fudinde ma usi goyen bebak titek ma himinj. Niñgeb bada heñ Pol go, ‘Igiñ Yerusalem taunde hurkuñ gor sopte merere huwarayinj?’ ineñ gusuñañ irmiñ.

²¹ Gega Pol beleñ huwardebe, ‘Nebe Roma gab-

manyen doyañ al kuruñ hitte kuñ yeñ diliñ mat huwarde gab mere gayen tagaleñ,’ ninuñ. Gwaha ninkeb bada heñ meteñ marne hulyañ yirdeb, ‘Beljeñ tukuñ koyare kerde doyañ irde hinayinj. Irkeb kame ga teñ kermek Sisar hitte kuyenj,’ yinmiñ,” inyinj.

22 Be, Agripa beleñ mere momoñ go nurdeb, “Mere gayen nigeñ wor po nureñ yeñ nurde hime,” inyinj. Irkeb Festus beleñbe, “Gise ga meremiñ nurayinj,” inyinj.

23 Be, fay urkeb Polyen mere nurye yeñbe Agripaya haymiñ Bernaisiya goyen al beleñ denej turuñ dirnayinj yeñbe doyañ mar karkuwañde umña bidak teñ mere sope ird ird gasuñde kwaryum. Sisaria taunde niñ fulenja mar karkuwañja taun gote doyañ mar manaq yad kwaryum. Be, forok yeñ gasuñmiñyañ keperde tukukeb Festus beleñ meteñ marmiñ yinke kuñ Pol tawayamiñ.

24 Irkeb Festus beleñ huwardeb, “Yuda marte doyañ al kuruñ Agripaya deñ gar gabu irhanj mar ga nurnaq ko. Al ga keneñ hanj gabe Yuda mar kuruñ Sisaria taunde garya Yerusalem taunde hanj mar tumnañ gore, ‘Al gabe daniñ ma tubul teñ dunke mayhet,’ yeñ gusuñjañ nirde kwep kwep teñ epte ma tiyanj.

25 Gega mata buluñ bebakkenj kura tiyuñ irke goke mayteke kamyeñ yeñ ma kinmiñ. Irde Pol goreb, ‘Roma gabman doyañ al kuruñ hitte kuñ yeñ diliñde merere huwareñ,’ yeñ gusuñjañ niruñ. Niñgeb goke teñbe al ga teñ kermek Rom kuyenj yeñ nurmiñ.

26-27 Goyenpoga miŋ goke asaŋ kaŋ al ga teŋ kermeke Roma gabman doyan al kurun Sisar hitte kuyen yeŋ ma nurde hime. Dufaynerbe al merere yirtiŋ goyen miŋ keŋkela ma nurde mali po Sisar hitte yad yermekе kunayiŋ gobe iŋiŋ moŋ yeŋ nurde hime. Niŋgeb goke teŋbe diltiŋ mat gago teŋ wayhem. Irde Yuda marte doyan al kurun Agripa, ge manaŋ gar ha. Niŋgeb ge beleŋ gusuŋan irde mere miŋ keneŋ bebak teŋ gab momoŋ nirke asaŋde kayen,” inyiŋ.

26

Pol beleŋ Agripa diliŋde mere tiyyin

1 Be, Festus beleŋ gwaha yekeb Agripa gore, “Be, gigen ge kura tagalke nurniŋ,” inyiŋ. Irkeb Pol go mere miŋ ure yeŋbe hanıŋ tunjaŋ urde gaha inyiŋ:

2 “Yuda marte doyan al kurun Agripa, Yuda mar beleŋ mere ulner irde hanıŋ kurun gayenbe fudinde moŋ yeŋ nigen ge teŋ al hoyan diliŋde moŋ delger po huwarde tagaleŋ tihim gake amaneŋ nurhem.

3 Delger huwarhem gake amaneŋ nurde hime ginhem gobe dahade moŋ. Gebe Yuda marte mata keŋkela wor po nurde hayen. Irde da misiŋde wor po nindiken Yuda mar uliŋ kadom mohonđe teŋ hityen goyen wor keŋkela nurde hayen. Niŋgeb mere tiyeŋ tihim gayen piŋeŋ ma nurayiŋ.

4 “Yuda mar kurun gobe ne damde kawan himiriŋ, irde bikken naŋaŋer mat waŋ Yerusalem

gor keperde kuruŋ henyabe dahade hinhem goyen keŋkela wor po nurde nuneŋ hanj.

⁵ Niŋgeb mel gobe ne hakot al foŋeŋ hinhemya Farisi mar al heŋbe daha teŋ hinhem goyen nurde pasi geb, momoŋ girniŋ yeŋbe igiŋ momoŋ girnayıŋ. Farisi marbe Yuda marte tıkula tareŋ wor po tanarde gama irde hanjen.

⁶ Be, hanjka merere nerhaŋ gabe Al Kuruŋ belen bikken asininiŋ yago hitte mata kura forok yiyyen yeŋ biŋa tiyyin goyen ne manaŋ goke doyaŋ irde hime niŋgeb, gago merere huwarhem.

⁷ Al Kuruŋ belen biŋa tiyyin gote igineŋbe Yuda mar kuruŋ gayen wawuŋya naŋkahalya hugiŋen Al Kuruŋ dolon irde henja kentek yeŋ doyaŋ heŋ hanjen. Gega, doyaŋ al kuruŋ Agripa, Al Kuruŋ belen biŋa tiyyin goyen neŋ tumŋaŋ doyaŋ irde hitien gote igineŋ forok yirin goyen goke tagalde himekeb gago Yuda mar belen merem yaŋ nirde hanj. Igineŋbe Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ gogo.

⁸ Niŋgeb nebe fudinde wor po Al Kuruŋ belen al kamtiŋbe sopte yisan hiyyen yeŋ nurde hime. Munaŋ deŋ kuruŋ gar gabu irhan mar gabe daniŋ usi yeŋ nurde hanj?

⁹ “Bikkenje ne wor kamyiŋde mat sopte huwaryiŋ yeŋ hinhan al Nasaret niŋ Yesu goke igiŋ ma nurdeb fudinde wor po asogo ireŋ yeŋ nurde hinhem.

¹⁰ Irdeb goyen po gama irdeb kuŋ pris buda gote karkuwaŋmiŋ momoŋ yirmekə ok ninkeb kuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar goyen budam yade koyare yerde hinhem. Irde gasa yirteke kamnaŋ yeke ne manaŋ, ‘Igiŋ gwaha

yirnayinj, 'yemeke gasa yirde hinhan.

¹¹ Irde hugiñen Yuda marte gabu yayañ kuñ Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar go yeneñbe buluñ buluñ yirde gasa yirde hinhem. Irde, 'Yesu nanyañ irde harhoktiñ unnayinj,' yinenj kanduk karkuwanj karkuwanj yuneñ hinhem. Nebe go mar goke bene ar wor po yeñ hinhin geb, yeñ ge nañkene yeñ taun hoyanje naña gisaw wor kuñ hinhem.

¹² "Mata gwahade kuruñ goyen teñ kuñ heñya nalú kurarebe pris buda gote karkuwanjmiñ beleñ igiñ ninkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar fere yire yeñ Yerusalem taunde mat Damaskus taunde kumiriñ.

¹³ O, Agripa, kuñ heñyabe naña bañkahal heke hulsi sanjiñ kura naña folek kuruñ gore nañkiñde mat neyabe al neya kuñ hinhet mar hitte temeyke kinmiriñ.

¹⁴ Be, hulsi kuruñ gore gwaha dirke neñ tumñañ megen dakteñ mudunyinj. Irke al melak kura Yuda marte mere mat, 'Sol, Sol, daniñ buluñ buluñ nirde ha? Asogo nirde fulenja nirde ha gobe gigen manaj buluñ irde ha geb,' ninyinj.

¹⁵ Irkeb ne beleñ wol heñbe Doyañ Al Kuruñ goyen, 'Gebe ganuñ?' inmekeb Doyañ Al Kuruñ beleñ gaha ninyinj: 'Nebe Yesu. Ge beleñ mununeñ buluñ buluñ nirde ha al goyen.

¹⁶ Niñgeb huwara. Hañkabe meteñ alne gire yeñbe gago delger hihim. Niñgeb delger nenha gaya det budam kame gikala girde heñ goyen tumñañ kuñ alya bereya hitte tagalde kuñ hayinj.

¹⁷⁻¹⁸ Nigeñ po gad germeke Yuda marya al miñ hoyanje hañ bana kwayinj. Kuñ ne niñ tagalkeb

biñ bak yenayin. Irkeb Satanyen tareñ bana hañ go tubul teñ Al Kurun hitte waniñ yenþe ne niñ dufaymiñ tareñ irnayin. Irkeb Al Kurun beleñ mata buluñmiñ halde yunkeb Al Kurun dirneñ weñ henayin. Meteñ go teñ hikeyabe Yuda marya al miñ hoyanþa beleñ muguneñ hinayin gega, ne beleñ doyañ girde heñ, 'ninyin.

19 "Niñgeb Yuda marte doyañ al kurun Agripa, nebe yuwarwarte nañkiñde mat Yesu delner forok yeñ mere niryin goyen pel ma irde gama irmiriñ.

20 Nebe meremiñ po gama irdeb Damaskus taunde niñ Yuda mar hitte wa Al Kurunyen mere tagalmirin. Irdeb Yerusalem taunde niñya Yudia nañare niñya al hitte kuñ Al Kurunyen mere tagalde hinhem. Irde al miñ hoyanþa Yuda mar moñ hitte wor Al Kurunyen mere tagalde kuñ hinhem. Gwahade tagalde kuñ henýabe, 'Mata buluñtiñ yubul teñ Al Kurun niñ bitiñ mulgañ henayin. Gwaha teñbe Al Kurun diliñde mata igin po teñ hinayin. Irkeb al hoyanþa beleñ deneñbe fudinde Al Kurun niñ biñ mulgañ hañ yeñ denayin,' yeñ saba yirde hinhem.

21 Ne gwaha teñ kuñ himekeb Yuda mar beleñ goke igin ma nurde Al Kurunyen ya balem bana goñ nadé mununnin tiyamiñ.

22 Gega Al Kurun beleñ farañ nurkeb wañ wañ hanþa gago delger huwarde al deñem yanþa al maliya hitte Yesu niñ tagalde hime. Nebe Moseya Al Kurunyen mere basañ marya beleñ kame mata kura forok yiyyen yitiñ goyen go po tagalde hime. Hoyanþ niñ ma tagalde hime.

23 Mata kame forok yiyyen yeŋ tagalamiŋ gobe Mesaia niŋ tagalamiŋ. ‘Mesaiabe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ gab kamyen. Irde gor mat huwaryen. Mata gobe tiŋen wor po. Al kura gwaha ma titiŋ. Yeŋbe Yuda marya Yuda mar moŋ kidoma bana heŋ mata buluŋ teŋ haŋ marya goyen biŋ bak yenayin yeŋ gogo kamtiŋde mat huwaryen,’ yamiŋ,’ inyin.

Pol beleŋ Agripa goyen Yesu gama irayin inyin

24 Be, Pol go yiŋgen ge teŋ hako tagalde hikeyabe Festus beleŋ merem waldebe, “Pol, gebe kukuwa haha! Dufay karkuwaŋ karkuwaŋ yawarariŋ gore girke kukuwa heŋ ha gogo,” ineŋ kwep iryin.

25 Gega Pol beleŋ wol heŋbe, “Doyaŋ al Festus, mere gabe fudinde yeŋ hime. Kukuwa heŋya ma yeŋ hime.

26 Yesu uliŋde mata forok yiriŋ gobe balmiŋ ma forok yiriŋ geb, Agripabe mata goyen keŋkela nurde hi. Niŋgeb mere teŋ hime gab yeŋbe goke yeŋ hi yeŋ nurde hi. Goke teŋbe nebe kafura ma heŋ yeŋ diliŋ mat igiŋ mere ireŋ,’ inyin.

27 Irdeb Agripa keneŋbe, “Ge gayen Al Kurunyen mere basan mar beleŋ mere tagalde hinhan goyenbe fudinde yeŋ nurde ha? Ne benerbe fudinde yeŋ nurde ha yeŋ geneŋ hime,” inyin.

28 Gwaha inke Agripa beleŋ wol heŋbe, “Gaya-muŋ gayen po parsay irmeket Kristen al hiwi yeŋ nurde gago kurut nirde ha?” inyin.

29 Irkeb wol heŋbe, “Nalu ulyanđe ma dolfonde goke ma nurde hime. Gega hanča geya al buda kuruŋ gar heŋ merene nurhaŋ gayen tumňaŋ ne

himiŋ gwahade po deŋ wor Yesu niŋ dufaytiŋ sanjiŋ yirnayiŋ yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hime. Gega gama nirde koyare hinhan yeŋ ma dinenj hime,” inyinj.

³⁰ Irkeb Yuda marte doyan al kuruŋ Agripaya hayminj Bernaisiya Roma gabman doyan al Festusyabe al buda kuruŋ gor hinhan goya tumŋaŋ bur yiniŋ yeŋ huwaraminj.

³¹ Irdeb mere sope ird ird gasuŋ go tubul teŋ kuŋ heŋya yiŋgen uliŋ mere teŋbe, “Al gabe mata buluŋ kura ma tiyuŋ gega, da misinjde wor po teŋ koyare kerde mayteke kami yeŋ kurut yeŋ hanj?” yaminj.

³² Be, Agripa beleŋ Festus go, “Al gabe kuŋ Sisar dilinjde huwarde ga mere tiyeŋ ma yiyyuŋ manhan hanjka gayenbe okohom po tubul titeke kuwonj,” inyinj.

27

Rom kuŋ kuŋ niŋ Festus beleŋ Pol go hakwa hende kiryiŋ

¹ Be, Festus gore Pol go Rom taunde teŋ kermeke kuyeŋ yeŋ nurde al kura deňembe Julius haniŋde kiryiŋ. Al gobe “Sisaryen Fulenja Mar” yineŋ hanjen gote fulenja mar 100 doyan yirde hinhan. Goyenterbe al hoyan kura koyare hinhan mar go mananj al gote haniŋde yiryinj. Irke Julius beleŋ mel go yade hakwa teŋ Itali naŋare kuniŋ tikeb neŋ mananj Pol go gama irde tumŋaŋ kuniŋ titiriŋ.

² Be, Sisaria taun neŋ hinhetde gorbe hakwa kura Esia naŋare niŋ taun Adramitium mat

wawayin goyen kintirinj. Irdeb hakwa go sopte mulgañ heñ Esia nañare niñ taun makaj siñayan kweñ teñ hike nurtirinj. Irde go hende kutirinj. Hakwa hende gorbe Masedonia nañare niñ taun Tesalonaika niñ al Aristakusya tumjañ kutirinj.

³ Be, kuñ fay urkeb Saidon taunde forok yitirinj. Gorbe Yulius belen Pol igin igin ire yeñbe, “Kuñ dige yago kura yena. Irkeb det kurañ nurde ha goyen faraj gurnayinj,” inyiñ.

⁴ Be, taun go tubul teñ kutekeb meñe kuruñ wor po huwarke kuñ kuñninij meteñej diryinj. Irkeb Saiprus motmotbe hannininj tapa belen pel irde ketal urde kutirinj.

⁵ Irde Saiprus motmot muruñ fafor teñbe Silisia-aya Pamfilia nañare niñ makaj ala goyen kahal po pateñ kuñ Lisia nañare niñ taun Maira forok yitirinj.

⁶ Gorbe Yulius belen Isip nañare niñ taun Aleksandria niñ hakwa kura goyen Itali nañare kweñ teñ hike kinyinj. Irdeb hakwa go hende kunan dinkeb go hende hurkutirinj.

⁷ Be, kutirinj gega meñe kuruñ huwarkeb wawuñ budam makañde hinhet. Irde bekkeñde kuñ kuñbe Nidus taunde forok yitirinj. Irde gor mat Rom po kuniñ yitirinj gega, meñe muñ kura falmuk ma hiriñ. Irkeb bada heñ hakwa go bul irde Krit motmot muruñ deñembe Salmone goyen hannininj yase belen pel irde motmot go ketal urde kutirinj.

⁸ Be, kutirinj goyenbe meñe kuruñ po geb, hakwa bemel kuñ kuñ goyen meteñej diryinj. Irkeb makañ feren gama irtiñej teñ kuñ tiyuñ

kura deñembe “Makaŋ Kamtiŋde” gor forok yi-tiriŋ. Tiyuŋ gobe Lasea taun bindere hinhin.

⁹ Be, beleŋ kuŋ hinhetya goyenbe naŋa fay budam wor po yubul titiriŋ. Irde goŋbe Yuda marte Bingé Kutŋa Nalu hubu heŋ meŋe buluŋ kuruŋ forok yeke makaŋde epte ma kutek nalu heweŋ tike

¹⁰ Pol beleŋ Juliusya hakware niŋ meteŋ marya goyen, “Mel, kuniŋ yeke kuniŋ tihit go belenbe kanduk kuruŋ kentek geb. Hakwaya samuŋya yemeyde nindiken manaq buluŋ hetek geb,” yinen hayhay yiryiŋ.

¹¹⁻¹² Gega al budam beleŋ, “Garbe meŋe nalure hakwa hitek moŋ geb, Finiks taunde kuniŋ. Gorbe naŋa buluŋ heke hakwa hitek gasuŋ igiŋ geb, taunde gor heŋ meŋe goyen doyaŋ irde hiteke wan fole tike gab kutek,” yamiŋ. Finiks taun gobe Krit motmot goyen muruŋ, naŋa kurkur beleŋ mat hinhin. Be, al budam gwaha yekeb Julius beleŋ Polyen mere gama irtiŋeŋbe hakware niŋ meteŋ marte doyaŋ alya hakwa gote miŋ al gote mere po fudinde yeŋ nuryiŋ.

Karam meŋe kafuram wor po huwaryiŋ

¹³ Be, kuniŋ titekeyabe meŋe igiŋ mat wake keneŋbe mel gore, “Meŋe neŋ yitiŋ go gago forok yihi,” yamiŋ. Irde anŋa tuluŋ tike hurukeb hakwa go teŋ Krit motmot goyen makaŋ feren gama irtiŋeŋ teŋ kwamiŋ.

¹⁴ Gega heŋ ga moŋ yuwara meŋe kuruŋ Krit motmot dugure mat katyiŋ.

¹⁵ Irke Finiks taunde kuniŋ yeŋ tuŋaŋ urtiriŋ gega, meŋe go kuruŋ wor po geb kutek moŋ

hekeb tubul tike yej belej po hakwa go tej makaŋ alare tukuriŋ.

16 Irde meŋe belej dukukeb motmot dirŋen kura denembe Kauda goyen ketal urde kutiriŋ. Goyenterbe hakwa dirŋen kura hakwa kurunŋ nej kuŋ hinhetde gor fej titiŋ tuluŋ tej hin hin goyen buluŋ hiyyenkek yeŋbe tej hakwa kurunŋ hende kirniŋ yej hakware niŋ meteŋ mar belej kurut yamiŋ. Meteŋeŋ yiryin gega, kamebe tej keramiŋ.

17 Irdeb hakwa kurunŋ go hende kuŋ hinhet goyen galaŋ yiyyenkek yeŋbe kaŋ tareŋ belej po yade hakwa yufuk bana yerke kurkukeb hakwa goyen he fere titiŋ yara irde tareŋ iramiŋ. Irde Libia naŋare niŋ makaŋ siŋare Sairtis inen hanjende gor ka kiŋkinŋ karkuwanŋ gor hanjen geb, hakwa go kuŋ gor ŋek yiyyen yej kafura haminŋ. Irdeb gwaha irteke hakwa ga bekkeŋde kwi yej anŋa tubul tike kurkuriŋ. Goyenbe meŋe belej tej kuŋ hin hin po.

18 Be, karam meŋe kafuram kurunŋ goyen muŋ kura ma falmuk hiriŋ. Irkeb makaŋ duba karkuwanŋ karkuwanŋ gore wanŋ hakwa go karim ma irde hinhan. Irkeb kuŋ fay urkeb hakwa goyen muŋ kura hipirkenŋ hiwi yeŋbe hakware niŋ meteŋ mar belej tiyuŋ kurar niŋ det goyen kura yade makaŋde yemeyamiŋ.

19 Be, sopte po fay urkeb meteŋ mar belej hakware niŋ meteŋ tej tej det kura yade yemeyamiŋ.

20 Be, nalu sobamde po makaŋde hinhet goya goyenbe meŋeyə makaŋya goyen kura muŋ fal-

muk ma po haryum. Buluŋ wor po hekeb naŋaya dinambeya muŋ kura ma yintiriŋ. Irdeb, “Go ma hitek. Makajde po kamniŋ tihit,” yeŋ nurtiriŋ.

²¹ Be, al buda kuruŋ go dula ma tike kuŋ kuŋ nalu ulyaŋde hiriŋ. Irkeb Pol beleŋ huwarde gaha yinyiŋ: “Mel, mere dirmiŋ goyen nurdeb Krit motmot ma tubul titiŋ manhan kanduk kuruŋ gahade ma kentewoŋ. Irde hakware niŋ detya samunyā kuruŋ gayen ma yemeywoŋ.

²² Goyenpoga neŋ al buda kuruŋ gayenbe kura ma po kamtek. Hakwa po ga buluŋ hiyyen. Niŋgeb kafura ma yo. Tareŋ hen hinayin.

²³ Nebe Al Kuruŋyen meteŋ al. Yeŋ ge po meteŋ teŋ hime. Niŋgeb haŋka wawuŋbe yende miyon beleŋ waŋbe,

²⁴ ‘Pol kafura ma yo. Gebe Sisar diliŋde huwarde mere tiyaiŋ geb. Irde Al Kuruŋ beleŋ geya hakwa hende kuŋ haŋ mar bunijeŋ nurd yuneŋ faraŋ yuryeŋ geb go ma kamnayiŋ,’ nina.

²⁵ Niŋgeb nebe Al Kuruŋ beleŋ nina gwahade po forok yiyyen yeŋ hekkeŋ nurde hime. Niŋgeb goke teŋbe gago kafura ma heŋ saŋiŋ po hinayiŋ dinhem.

²⁶ Goyenbe hakwa gabe kuŋ motmotde kura gor heŋ gab buluŋ hiyyen geb, goyen nurde ga hinayiŋ,” yinyiŋ.

²⁷ Be, hakwa teŋ Krit motmotde niŋ taun kura denjembe “Makaj Kamtinđe,” go tubul teŋ waŋ waŋ wawuŋ 14 hiriŋ. Goyenterbe meŋe beleŋ po dade makaj kura denjem Mediterenian Makaj beleŋ gon dukuriŋ. Irkeb wawuŋ binđe gwahadebe hakware niŋ meteŋ mar goreb megen kura bindere hi yara nuramiŋ.

28 Gwahade nurdeb kañ yulyañ kura teñbe det kanduk teñ kañ muruñ kurhan feñ teñbe teñ kerke makañ bana kurkuriñ. Gwahade irde makañ go dukunjiñ tuñañ tiyamiñbe 40 mita kenamiñ. Be, muñ kura kutñeñ teñbe sopte po tuñañ tiyamiñ. Irde goyareb dukunjiñbe 30 mita po kenamiñ.

29 Gwahade keneñbe moñgo uguñ po kutekeb hakwa ga hora hende hurkuñ galan̄ yiyyen yeñbe anja sipte yade hakwa kimyañ beleñ mat yemeyamiñ. Gwaha irde gor heñbe arañeñ fay urwoñ yeñ nurde hinhan.

30 Goya goyenbe hakware niñ meteñ mar kurabe busaharniñ yeñ anja hoyan̄ kura sopte muruñ beleñ mat yemeyhet usi teñbe kuñ hakwa dirñeñ bikken̄ isan̄ heñ hakwa kuruñ hende keramiñ goyen teñ kerke makañde kurkuñ hin-hin.

31 Irkeb Pol beleñ go yeneñbe fulen̄a marya doyañ almiñ Yuliusya hitte kuñbe, “Meteñ mar gayen hakwa ga tubul teñ busaharnayiñbe deñ kuruñ gayen epte ma hinayiñ,” yinyiñ.

32 Gwaha yinkeb fulen̄a mar goreb kuñ hakwa dirñeñ giti irtiñ kañ go walke makañ alare katkeb tubul tiyamiñ.

33 Be, nañä minge hekeb Pol beleñ mel go yeneñbe, “Nañä fay 14 bana gayen kafura wor po heñ binje kura ma nañ.

34 Goyenbe kuratiñ muñ kura ma kamyen̄. Ningeb dufaytiñ tareñ irde binje nene tareñ po heñ hinayiñ,” yeñ kimyeñ yiryiñ.

35 Be, Pol go gwaha yineñbe kuñ beret teñbe al

buda kuruŋ go diliŋde beret goke Al Kuruŋ turuŋ irde ubala teŋ niriŋ.

³⁶ Irkeb al buda go Pol beleŋ gwaha yinkeb biŋde iginj nurde saŋiŋ heŋbe biŋge namiŋ.

³⁷ Be, hakwa hende gorbe al 276 hinhet.

³⁸ Be, biŋge keŋkelə wor po heŋ namiŋ. Irde ep irhet yeŋ nurdeb biŋge kura hinhan gobe hakwa muŋ kura hipirkeŋ hiwi yeŋbe yade makaŋde yemeyamiŋ.

³⁹ Be, naŋa fay urkeb hakware niŋ meteŋ mar beleŋ megeŋ kura kenamiŋ. Goyenpoga naŋa gor hihit yeŋ bebak ma tiyamiŋ. Irde hakwa kuŋ gor heŋ heŋ gasuŋ kura sawsawa miŋyaŋ goyen keneŋbe iginj wet gor kuniŋ yeŋ nuramiŋ.

⁴⁰ Irdeb al kurabe kuŋ anŋa gote kaŋ walde pasi yirkeb al kurabe kuŋ hakwa tigiri teŋ teŋ det kimyaŋ beleŋ hiyen gote kaŋ goyen yugu tiyamiŋ. Munaŋ kura marbe hakwa hende niŋ sel goyen isaq haminiŋ. Irkeb hakwa gobe makaŋ siŋare sawsawa miŋyaŋde kuriŋ.

⁴¹ Gega kuŋ heŋyabe katul kuruŋ hende hurkuŋ ŋek yeŋ dapsaŋ hiriŋ. Irkeb makaŋ duba karkuwaaŋ waŋ kimyaŋ beleŋ mayke maykeb gilgalaaŋ iryiŋ.

⁴² Gwaha tike keneŋbe fulenja mar beleŋ al koyare niŋ yade kuŋ hinhan goyen galuŋ teŋ kuŋ hugiŋeŋ busaharnak yeŋ bidilare gasa yirniŋ tiyamiŋ.

⁴³ Gega doyaŋ alminj Julius beleŋ Pol niŋ nurdeb fulenja marminj utaŋ yiryiŋ. Irdeb, “Fe galuŋ teŋ teŋ nurde hanj mar go wa solok yeŋ galuŋ teŋ siŋare kunayiŋ.

44 Irde fe galuŋ teŋ teŋ ma nurde haŋ marbe hakwa galan̄ yitiŋde niŋ he parwek kura ma det potpot titek kura yanarde galuŋ teŋ kunayin̄,” yinyin̄. Be, gwaha mat neŋ tumn̄aŋ ala igin̄ po siŋare forok yitiriŋ. Al kura ma kamamiŋ.

28

Malta motmot

1 Be, neŋ tumn̄aŋ siŋare heteket motmotde gor niŋ mar beleŋ, “Motmot gabe Malta,” dinamiŋ.

2 Gorbe kigarin̄ kurun̄ katke naŋa meŋek wor po hiriŋ geb, mel gore gargar wor po dirde dukun̄ kak kawalde dunamiŋ.

3 Irkeb Pol beleŋ kuŋ he fere kura tawaŋ kak hende kiryin̄. Goya goyenbe kunere duwi kura he fere bana goŋ hin hin geb, kak beleŋ uka irke busaharde katen̄be Pol hanin̄de iser̄ biŋguŋ tiyyin̄.

4 Irkeb motmotde gor niŋ al beleŋ keneŋbe yiŋgen̄ uliŋ mere teŋbe, “Fudinde wor po, al gabe al gasa yirke kamde kamde al. Niŋgeb yeŋbe makaŋde po kamwoŋ gega, go ma kamkeb al banare hi goreb mata buluŋminde murungembe kunere beleŋ isa gago,” yamiŋ.

5 Gega Pol go uliŋde misiŋ kura ma nuryin̄. Irde kunere go taran̄ teŋ kak alare timiyyin̄.

6 Goyenbe mel gore Polbe hanin̄ya uliŋya pom-pom wet yiniŋ tahaŋ ma, huwarde hire mat diliŋ girgir irke takteŋ mayke bemel po kamen̄ tiya yeŋ nuramiŋ. Irde Pol go daha kura tiyen̄ tiya yeŋ keŋkelə po keneŋ hinhan. Gega daha kura ma tike

keneŋbe, “Neŋbe usi tihit. Al gabe uŋgura geb, gago ma kama,” yamiŋ.

⁷ Be, Malta motmotde niŋ doyaŋ al kura denjembe Publius goyen gor hinhin. Yeŋbe neŋ hinhet bindere hinhin, irde megeŋminjbe kuruŋ wor po. Be, yeŋ beleŋ neŋ hoy dirke kuŋ yeŋya wawuŋ karwo gor firtirinj. Gor hitekeb yeŋ beleŋ gargar dirde igin igin wor po dirke amanjen nurde hinhet.

⁸ Be, gor hinhetya goyenbe Publius naniŋbe aygaŋya kasorsorya buluŋ wor po irkeb gasuŋde po firtinjde hinhin. Irkeb Pol go mere momoŋmij nurdeb kuŋ keneŋ haninj yerde uneŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb igin hiriŋ.

⁹ Be, goyen keneŋbe garbam mar kuruŋ motmot goyenter niŋ goyen pasi po Pol hitte wayamiŋ. Irkeb yeŋ beleŋ garbam mar goke Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb igin hamij.

¹⁰⁻¹¹ Irkeb go keneŋbe palap wor po dirde mata igin igin po diramiŋ.

Pol go Rom taunde forok yirinj

Be, Malta motmotde gorbe gagasi karwo hinhet. Go kamereb hakwa kura meŋe kuruŋ nalu heke gor heŋ heŋbe nalu go hubu heke kwen teŋ hinhin goyen keneŋbe hakwa go hende kutek yitirinj. Irkeb al buda Malta motmotde niŋ gore hakwa hende kuŋ heŋyabe det goke nurnayinj yeŋbe det galak dirde yinŋenj po yukuŋ hakwa binjde yerde dunamiŋ. Hakwa gobe Isip naŋare ninj taun Aleksandria ninj. Hakwa go muruŋdebe Grik marte tikula al irawa deŋembe Kestaya Poluksyat toneŋ yirtinj.

12 Be, Malta motmotde matbe kuŋ kuŋ Sisili motmot kurunđe gor niŋ taun kura deňembe Sairakus forok yitiriŋ. Irde naŋa fay karwo gor hinhet.

13 Irde gor matbe kuŋ Itali naŋare niŋ taun kura Regium forok yitiriŋ. Be, firtirin fay urkeb taun go tubul teŋ kutirin. Kuŋ heŋyabe menje igin mat huwarke igin po kutirin. Be, wawuŋ heŋ kuŋ sopte fay urkeb Itali naŋare niŋ taun hoyan kura Puteoli forok yitiriŋ.

14 Gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar yupi titiriŋ. Irkeb yeŋ beleŋ pere dirde gargar diramiŋ. Be, mel goyabe meteŋ naŋa uŋkureŋ gor hinhet. Go kamereb Rom kuniŋ yeŋ taun go tubul teŋ kahaŋniniŋde kutirin.

15 Irkeb al buda kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar Rom taunde gor niŋ beleŋ nende mere momoŋ nuramiŋ. Irdeb waŋ neŋ ge doyaŋ hiniŋ yeŋ gasuŋ kura “Apius Maket” ineq hanjyende gor doyaŋ dirde hinhan. Munaŋ al buda kurabe taun kura deňembe “Ferd ferd Gasuŋ Karwo” ineq hanjyende gor waŋ doyaŋ dirde hinhan. Be, kuŋ gor forok yeŋ Pol beleŋ al buda go yeneŋ biŋde igin nurde sanŋiŋ heŋ Al Kuruŋ turuŋ iryiŋ.

16 Be, kuŋ Rom taunde forok yitiriŋ. Irkeb Roma gabman beleŋ Pol go koyare ma kerdebe ya kura unamiŋ. Irke gor heŋbe gagasim gagasim ya go damu teŋ hinhan. Goyenpoga yeŋ uŋkureŋ po ma hinhan. Fulenja al uŋkureŋ kura beleŋ doyaŋ irde hinhan.

17 Be, Pol go kuŋ naŋa fay karwo kamereb Yuda marte doyaŋ mar gor hinhan goke keya hirin. Be, waŋ gabu irkeb gaha yinyiŋ: “Kadne yago,

nebe nende alya bereya buluŋ ma yirmiŋ. Irde asininiŋ yagot mata kura ma pel irmiŋ. Gega Yuda mar Yerusalem haŋ gore merem yaŋ nirde Roma mar haniŋde neraŋ.

18 Irkeb Roma mar beleŋ gusuŋaŋ niraŋ gega, miŋ goke kura mununke kamtek moŋ geb, nadə sinjare niriŋ tiyan.

19 Irkeb Yuda mar goreb goke igiŋ ma nuran. Irkeb nebe gwaha kura titek moŋ nurdeb, ‘Sisar diliŋde ga mere tiyen,’ yeŋ Roma al go inmiŋ. Gega nere al goyen tagal yune yeŋ ma gwaha inmiŋ.

20 Niŋgeb nigen goyen momoŋ dire yeŋbe gago den ge keya hihim. Yuda mar kuruŋ gare al kame waŋ doyaŋ diryeren yeŋ doyaŋ irde hanjen al goke tagalde himekeb gago koyare neraŋ,” yinyiŋ.

21 Irkeb mel gore wol heŋbe, “Yuda mar Yudia naŋare haŋ gore kura asaŋ kaŋ ge niŋ momoŋ dirdem moŋ. Irde nende al kura Yudia naŋare mat wayan gore kura ulger mere buluŋeŋ kura ma tagalke nurtiŋ.

22 Gega al budam hike kwa kuruŋ gabe deŋ Yesu gama irde haŋ mar goke tagalde duneŋ han. Niŋgeb goke momoŋ dirke nurniŋ yeŋ nurde hite,” inamiŋ.

23 Be, gwaha ineŋbe sopte gabu irniŋ yeŋ nalu tiyamiŋ. Be, nalu tiyamiŋde gor hekeb Pol hin-hinde gor al karim ma gabu iramiŋ. Haŋkapyä gabu iramiŋ gwahade moŋ. Irkeb wampot mat Al Kuruŋ beleŋ dirjen weŋ doyaŋ yird yird mata goke saba yirke kuŋ kuŋ wawuŋ hiriŋ. Irde Yesu niŋ momoŋ yirmeke bebak tinaŋ yeŋbe Mose

beleñ tikula asanđe kayyiñ goya Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asanđe katinđe gor mat mere gote miñ tagalyiñ.

²⁴ Irkeb kura marbe Pol beleñ mere tiyyiñ gobe fudinde yekeb kurabe usi yeñ nuramiñ.

²⁵ Mel gore gwaha yeke Pol beleñ yenenjebe mere funañ gaha yinyiñ: “Holi Spirit beleñ mere fudinde kura asetiñ yago nurnañ yeñ Al Kurunyen mere basañ al Aisaia momonj irkeb gahade kayyiñ:

²⁶ ‘Al Kuruñ beleñ Israel mar hitte kuñ gaha yinayıñ nina:

Deñbe merene nurde hinayıñ, irde keneñ
hinayıñ gega, bebak ma po teñ hinayıñ.

²⁷ Fudinde wor po, mel gate biñbe sanjiñ wor po.

Kirminđe migisuñ yurtiñ. Irde diliñbe mala titiñ.

Moñ manhan kirminđe nurde, diliñde keneñbe biñde bebak wor po teñ ne hitte mulgañ heñ wake sope yirmewoñ,’ yitiñ hi. *Aisaia 6:9-10*

²⁸⁻²⁹ Ningeb yirinj gwahade po deñ Yuda marbe Al Kurunyen mere pel irde hañyen geb, Al Kuruñ beleñ alya bereya yumulgañ teñ teñ gote mere iginj goyen al miñ hoyanj Yuda mar moñ hitte teñ kerke kukeb yeñ beleñ gab nurde gama irde hinayıñ goyen momonj dirde hime gago,” yinyiñ.*

³⁰ Be, Pol gobe ya kura Roma gabman beleñ unke gor heñbe gagasim gagasim damu teñ hin-hin. Gorbe dama iraw hikeyabe al beleñ kinniñ

---

* ^{28:28-29:} Asañ hoyanđeb gahade hi: ²⁹ *Irkeb al buda kuruñ gob bur yeñ kuñ heñyabe Pol mere tiyyiñ goke yiñgeñ uliñ kadom mohoñde tiyamiñ.*

yenj waŋ hinhan. Irkeb yenj beleŋ, “Igiŋge, waŋ neneŋ hinayinj,” yineŋ hinhan.

³¹ Irkeb kafuram moŋ Al Kurunj beleŋ dirŋenj weŋ doyanj yird yird mataya Doyaŋ Al Kurunj Yesu Kristu niŋ tagalde saba yirde hinhan. Irkeb metenj teŋ hinhan goyen al kura beleŋ utanj irtek ma hiriŋ.

**Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long
Nuigini**

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

    You include the above copyright and source information.

    You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files dated 31 Aug 2023

dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab